

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ
ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΑΣ
ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΔΙΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΙΣΤΟΡΙΚΕΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΕΣ ΚΑΙ
ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ

Μέθοδοι διάδοσης και εκλαΐκευσης του ευγονισμού στις Η.Π.Α.

Επόπτρια Καθηγήτρια: Λαλιώτου Ιωάννα
Επίκουρη Καθηγήτρια: Μπενβενίστε Εριέττα- Βαλερή
Εισηγήτρια: Δημητρούκα Αλεξάνδρα

Βόλος 2009

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ & ΚΕΝΤΡΟ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ
ΕΙΔΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ «ΓΚΡΙΖΑ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ»**

Αριθ. Εισ.: 8002/1
Ημερ. Εισ.: 21-01-2010
Δωρεά: Συγγραφέα
Ταξιθετικός Κωδικός: Δ
791.436 58
ΔΗΜ

Η εικόνα του εξωφύλλου προέρχεται από την ιστοσελίδα
www.stanford.edu/~wine/202/eugenics-01.jpg

Ευχαριστίες

Χρωστώ ένα πραγματικά μεγάλο ευχαριστώ στις καθηγήτριες μου, κα Ιωάννα Λαλιώτου και κα Εριέττα Βαλερή-Μπενβενίστε για την ενθάρρυνση, την υπομονή και τη βοήθεια τους. Οι συμβουλές και οι παρατηρήσεις τους υπήρξαν πολύτιμες.

Περιεχόμενα

1. Εισαγωγή.....	4
2. Κινηματογράφος και προπαγάνδα	7
3. Η πρώτη επικράτηση του ευγονισμού.....	9
4. Διαδίδοντας τον ευγονισμό.....	19
5. Το τέλος του ευγονισμού;.....	32
6. Ευγονισμός και κινηματογράφος τη δεκαετία του 1930	
α) Ο κινηματογράφος και η Μεγάλη Ύφεση.....	42
β) Από τη λογοτεχνία στον κινηματογράφο.....	44
γ) <i>Dracula</i>	46
δ) <i>Frankenstein</i>	55
7. Επίλογος.....	61
8. Βιβλιογραφία.....	64

1.

Εισαγωγή

Σύμφωνα με τον Adolfo Vasquez «κάθε κοινωνία έχει την τέχνη που της αξίζει, πρώτον γιατί η ίδια την ενθαρρύνει ή την ανέχεται και δεύτερον γιατί ο καλλιτέχνης, σαν μέλος της κοινωνίας, δημιουργεί σε συνάρτηση με την ειδική σχέση που έχει μ' αυτήν...»¹. Με αυτήν τη φράση κατά νου η παρούσα εργασία μέσα από τη μελέτη τριών εμπορικά επιτυχημένων κινηματογραφικών παραγωγών και πλήθους ευγονικών κειμένων και δράσεων επιχειρεί να μελετήσει τους τρόπους διάδοσης και την κοινωνική απήχηση ενός συστήματος ιδεών που άσκησε τεράστια επιρροή και κινητοποίησε μεγάλες πληθυσμιακές ομάδες για την επίτευξη των κοινωνικών και πολιτικών στόχων του, του κινήματος του ευγονισμού, στην περίοδο του Μεσοπολέμου.

Καθώς το κεντρικό ερώτημα της παρούσας εργασίας αφορά στον εντοπισμό των τρόπων εκείνων που διέδωσαν τις ευγονικές αρχές στην αμερικάνικη κοινωνία, θεωρήθηκε σκόπιμο να οριοθετηθεί χρονικά στο διάστημα εκείνο όπου φαίνεται να σημειώθηκε η μεγαλύτερη άνθιση αλλά και παρακμή του ευγονισμού. Αν και θα περίμενε κανείς μια εργασία για τη διάδοση του ευγονισμού να παρακολουθεί τις ευγονικές ιδέες από την πρώτη εμφάνιση τους στις Η.Π.Α., η έμφαση θεωρήθηκε καλύτερο να δοθεί στα χρόνια εκείνα όπου οι ευγονικές αρχές κυριαρχούν στην αμερικάνικη ζωή, καθώς, κατά τη γνώμη μου, αυτό επιτρέπει να εντοπίσουμε καλύτερα τους τρόπους που συντέλεσαν σε αυτήν την επικράτηση. Και αν η μεγάλη καμπάνια των ευγονιστών τη δεκαετία του 1920 μας βοηθάει να εντοπίσουμε, ίσως, την κορύφωση της δημοτικότητας του –λόγω της προσέλευσης και του ενδιαφέροντος που έδειξαν οι Αμερικάνοι– τότε ο ευγονισμός άρχισε να αφορά ευρύτερα τμήματα του πληθυσμού; Και ενώ, όπως ήδη αναφέρθηκε, γνώρισε τέτοια δημοτικότητα τη δεκαετία του '20, τι συνέβη και με το τέλος της συγκεκριμένης δεκαετίας μιλάμε για το θάνατο του ευγονισμού; Ήταν τόσο βραχύβια η «κυριαρχία» του;

¹ Vasquez Sanchez Adolfo, *Art and Society*, New York 1973, όπως αναφέρεται στο βιβλίο της Σωτηροπούλου Χρυσάνθης, *Η Διασπορά στον ελληνικό κινηματογράφο. Επιδράσεις και επιρροές στη θεματολογική εξέλιξη των ταινιών της περιόδου 1945-1986*, Θεμέλιο, Αθήνα 1995, σ. 13.

Για την απάντηση των παραπάνω ερωτημάτων αλλά το κυριότερο για να εντοπίσουμε το πώς οι Αμερικάνοι ασπάστηκαν τον ευγονισμό, εκτός από την τεράστια και σημαντική βιβλιογραφία για τον ευγονισμό, θεωρήθηκε πως θα ήταν πιο γόνιμο να ερευνηθούν και πηγές του ευρύτερου φάσματος της λαϊκής κουλτούρας, από τη στιγμή που το κύριο ερώτημα αφορά αυτή. Για αυτό το λόγο μελετήθηκαν άρθρα της εποχής, πίνακες ευγονικών διαγωνισμών και εκθέσεων αλλά και κινηματογραφικές ταινίες. Αν και τα στοιχεία που αντλήθηκαν υπήρξαν ενδιαφέροντα, ο κινηματογράφος φάνηκε να παρέχει τις πιο «αφιλτράριστες», θα λέγαμε, πληροφορίες για την αμερικάνικη κοινωνία. Γιατί, ανεξάρτητα από τις πεποιθήσεις του κάθε δημιουργού που παρουσιάζει μια ταινία, μόνο αν απεικονιστούν διαδεδομένες απόψεις θα μπορέσει να σημειώσει εισπρακτική επιτυχία. Η ανταπόκριση του κοινού σε μια κινηματογραφική ταινία παρέχει μια ξεκάθαρη εικόνα για αυτό το κοινό, για την κοινωνία που καταναλώνει την ταινία. Έτσι, για να αφουγκραστούμε τις απόψεις της αμερικάνικης κοινωνίας για τον ευγονισμό η έμφαση θα δοθεί, εδώ, στον κινηματογράφο.

Ωστόσο καθώς υπήρξε αδύνατο, στα πλαίσια της παρούσας εργασίας, να μελετηθεί το σύνολο της κινηματογραφικής παραγωγής της περιόδου, χρειάστηκε να γίνει μια επιλογή. Αρχικά αναζητήθηκαν ταινίες που πραγματεύονταν ζητήματα που απασχολούσαν το ευγονικό κίνημα. Το επόμενο ζητούμενο ήταν να έχουν γνωρίσει εισπρακτική επιτυχία και τέλος έπρεπε να μην έχουν κυκλοφορήσει πριν το 1918, οπότε και το τέλος του Μεγάλου Πολέμου έφερε νέα δεδομένα στην αμερικάνικη κοινωνία και μετά την αρχή εφαρμογής του New Deal, εποχή όπου, για πολλούς, ο ευγονισμός είχε ήδη πεθάνει.

Αν και στο πρώτο κεφάλαιο επιχειρείται μια παρουσίαση των λόγων που αναδεικνύουν τον κινηματογράφο ως «όργανο της ιστοριογραφίας και καθρέφτη της κοινωνίας», για να δανειστούμε μια φράση από τον πρόλογο της ελληνικής έκδοσης του βιβλίου του Φερρό Μαρκ για τον κινηματογράφο και την ιστορία², η έκταση του είναι μικρή, κυρίως επειδή στοχεύει στην περαιτέρω διασαφήνιση των λόγων που οδήγησαν στην επιλογή του κινηματογράφου ως τη βασική πηγή της παρούσας εργασίας.

Η πρώτη ταινία που παρουσιάζεται είναι το *Broken Blossoms* (Ραγισμένα Άνθη) του D.W. Griffith που κυκλοφόρησε το 1919. Η κυκλοφορία της, αμέσως μετά

² Φερρό Μάρκ, *Κινηματογράφος και Ιστορία*, Μεταίχμιο, Αθήνα 2002, σ. 12.

τη λήξη του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, την καθιστούν, θα λέγαμε, ιδανική, για τη διερεύνηση της στάσης των Αμερικάνων απέναντι στον ευγονισμό σε μια εποχή απαισιοδοξίας και διάψευσης πολλών ελπίδων. Ταυτόχρονα με τον εντοπισμό των ευγονικών στοιχείων της ταινίας ερευνάται κατά πόσο και με ποιο τρόπο αυτά συνέβαλαν στην επιτυχία της ταινίας και στην περαιτέρω διάδοση των ιδεών που παρουσιαζόταν σε αυτήν.

Ακολουθώντας τη χρονολογική σειρά των γεγονότων, στη συνέχεια παρακολουθούνται οι συστηματικές προσπάθειες των ευγονιστών για τη διάδοση των θέσεων τους σε ευρύτερα στρώματα του πληθυσμού τη δεκαετία του 1920. Από τον αγώνα για τη θέσπιση ευγονικού μαθήματος μέχρι τους τεράστιους πίνακες με τις ευγονικές αρχές στις Διεθνείς Εκθέσεις αναλύονται τα μέσα που χρησιμοποίησαν οι ευγονιστές σε αυτήν την τεράστια ευγονική καμπάνια και οι στόχοι που επεδίωξαν να πραγματοποιήσουν.

Αν και έπειτα από μια τέτοιου μεγέθους εκστρατεία θα πίστευε κανείς πως και η επόμενη δεκαετία θα «άνηκε» στον ευγονισμό, τα χρόνια του 1930 σημαδεύτηκαν από την υιοθέτηση του περιβάλλοντος στο λόγο των ευγονιστών. Αποτελεί αυτό πράγματι απόδειξη του τέλους του ευγονισμού; Και αν ισχύει κάτι τέτοιο πως μπορεί να εξηγηθεί, τι συνέβη και σε ελάχιστα, μόλις, χρόνια, ο ευγονισμός ενώ απασχολούσε, με τον έναν ή τον άλλο τρόπο, ολόκληρη σχεδόν την αμερικάνικη κοινωνία αναγκάστηκε να αναγνωρίσει μια τόση αντίθετη με τις αρχές του θέση; Η απάντηση σε αυτό το ερώτημα δίνεται μέσα από την ανάλυση των γραπτών των ευγονιστών της περιόδου αλλά και των αλλαγών που σηματοδότησε για τις Η.Π.Α. το μεγάλο Κράχ.

Βέβαια, όπως γίνεται φανερό το προηγούμενο κεφάλαιο εξηγεί τους λόγους που οδήγησαν τους ευγονιστές σε αυτήν την αναγνώριση, χωρίς να αναφέρεται καθόλου στην αντίδραση του κόσμου απέναντι σε αυτήν τη ξαφνική αλλαγή στον ευγονικό λόγο. Η μελέτη των δύο επόμενων ταινιών του 1931, του *Dracula* του Tod Browning και του *Frankenstein* του Whale James στοχεύει να εντοπίσει αν τελικά ο αναμορφωμένος αυτός ευγονισμός, όπως έγινε γνωστός, διαδόθηκε αλλά και μέσα από την υποδοχή που επιφύλαξαν στις δύο αυτές ταινίες οι Αμερικάνοι, να διακρίνει τη στάση τους στον ευγονισμό, ακόμη και μετά την παράδοση υιοθέτηση του περιβάλλοντος.

Παρακολουθώντας, λοιπόν, την πορεία του ευγονισμού για είκοσι περίπου χρόνια, επιχειρούμε να εντοπίσουμε πως προσπάθησε και αν τελικά τα κατάφερε να

μυήσει την αμερικάνικη κοινωνία στις αρχές του, να μάθει τους Αμερικάνους να σκέφτονται και να φαντάζονται με τους όρους του. Αν ο ευγονισμός είχε κατορθώσει να ενταχθεί στην αμερικάνικη κουλτούρα, τότε μπορούμε να είμαστε σίγουροι πως για πολλά χρόνια ακόμη θα στοίχειωνε τον αμερικάνικο νο.

2.

Κινηματογράφος και Προπαγάνδα

Από την πρώτη στιγμή λειτουργίας των κινηματογραφικών αιθουσών στις Η.Π.Α., πριν το τέλος της πρώτης δεκαετίας του 20^{ου} αι., η ικανότητα του κινηματογράφου να προκαλεί στους θεατές του, χαρά, λύπη, τρόμο, ακόμη και υπνηλία υπήρξε αναμφισβήτητη. Αυτή η συναισθηματική απήχηση του, που σπάνια παρατηρούταν σε άλλα μέσα μαζικής επικοινωνίας, υπήρξε ο λόγος που σχεδόν ταυτόχρονα με την εμφάνιση της κινούμενης εικόνας κυβερνήσεις, οργανισμοί, ομάδες επιχειρήσαν να τον χρησιμοποιήσουν σαν ένα κανάλι για τη διάδοση των μηνυμάτων τους.

Πρωτοπόροι σε αυτήν τη χρήση του κινηματογράφου αναδείχτηκαν οι επαγγελματίες της υγείας, όπως γιατροί και εργαζόμενοι στη δημόσια υγεία. Μόλις το 1910 ο Thomas Edison δημιούργησε την πρώτη προπαγανδιστική ταινία υγείας για την εταιρεία φυματίωσης. Μέσα στα επόμενα τέσσερα χρόνια δεν υπήρχε ιατρικό ζήτημα που να μην είχε προπαγανδιστεί στη μεγάλη οθόνη, σε μια προσπάθεια για τη διάδοση συγκεκριμένων μεθόδων πρόληψης και ίασης, ενώ μέχρι το 1928 είχαν κυκλοφορήσει πάνω από 1300 φιλμ που αφορούσαν θέματα υγείας για τον μη επαγγελματία θεατή. Μάλιστα για πολλούς αυτός ήταν ο μόνος τρόπος του απλού ανθρώπου να γνωρίσει και να συμμορφωθεί με τη σύγχρονη επιστήμη³.

Ωστόσο, παρά αυτήν την τεράστια παραγωγή, ο κινηματογράφος απέτυχε να λειτουργήσει ως ένα άμεσο μέσο προπαγάνδας. Κύριος λόγος για αυτό, τουλάχιστον στην περίπτωση των Η.Π.Α., υπήρξε η συστηματική λογοκρισία που του είχε επιβληθεί. Το Ανώτατο Δικαστήριο της χώρας, το 1915, αρνήθηκε να παραχωρήσει στον κινηματογράφο το δικαίωμα της ελευθερίας του λόγου, παρόλο που αναγνωριζόταν από το πρώτο άρθρο του αμερικάνικου Συντάγματος. Όσον αφορά τα

³ Pernick S. Martin, *The Black Stork. Eugenics and the Death of "Defective" Babies in American Medicine and Motion Pictures since 1915*, Oxford University Press, Oxford 1996, σ. 28.

λεγόμενα φιλμ υγείας, η αυξανόμενη απαίτηση από εκθέτες, κριτικούς, παραγωγούς για ταινίες που προσέφεραν διασκέδαση παρά για φιλμ που αφορούσαν «διανοητικά απαιτητικά, συναισθηματικά ενοχλητικά ή αισθητικά δυσάρεστα ιατρικά θέματα» οδήγησε στην ανάδυση μιας «λογοκρισίας της αισθητικής» που έθετε αισθητικά και ηθικά όρια.⁴ Το 1918 το State Board of Censors (Πολιτειακό Συμβούλιο Λογοκριτών) της Pennsylvania απαγόρευσε την απεικόνιση οποιασδήποτε δυσάρεστης ιατρικής πτυχής από τις κινηματογραφικές οθόνες⁵. Τα επόμενα χρόνια και άλλοι πολιτειακοί ρυθμιστές μιμήθηκαν και επέκτειναν τις συγκεκριμένες αισθητικές ενστάσεις.

Αν και δεν έχουμε ακριβή στοιχεία για την αποδοχή των εν λόγω ταινιών από το κοινό, το γεγονός πως και ο τύπος, στην πλειοψηφία του, αντέδρασε αρνητικά στην παρουσίαση αποκρουστικών ιατρικών θεμάτων αλλά και η εξοικείωση των θεατών με περισσότερο «ανάλαφρα» και διασκεδαστικά φιλμ, που αποσιωπούσαν τις δυσάρεστες πλευρές της ζωής ή τις παρουσίαζαν συγκαλυμμένα, μας οδηγεί, μάλλον, στο συμπέρασμα πως και οι θεατές συμμερίζονταν τις ίδιες απόψεις⁶. Ωστόσο στο σημείο αυτό πρέπει να είμαστε προσεκτικοί. Το γεγονός πως το σύνολο της κινηματογραφικής παραγωγής βρισκόταν κάτω από συνεχή έλεγχο δε σημαίνει πως ο κινηματογράφος διατήρησε ουδέτερη θέση σε φλέγοντα ζητήματα της εποχής και ειδικότερα, εδώ για εμάς, σε ευγονικά ζητήματα.

Η ισχύς της κινούμενης εικόνας στη διάδοση θέσεων και απόψεων υπήρξε απίστευτη, μόνο που αυτό συνέβη με περισσότερο ραφιναρισμένους, επιδέξιους τρόπους, θα λέγαμε, από ότι τα παραπάνω ιατρικά φιλμ θα μπορούσαν ποτέ να «επιτρέψουν». Ενσωματώνοντας στην πλοκή του συγκεκριμένες συμπεριφορές, τρόπους ντυσιμάτων, διατροφικές συνήθειες, εκφορές του λόγου, ο κινηματογράφος επηρέαζε με έναν έμμεσο τρόπο το κοινό του. Η παρουσίαση μόνο κάποιων αξιών και όχι κάποιων άλλων πρόδιδε τις θέσεις των διαφόρων δημιουργών και αντικατόπτριζε πρότυπα της κοινωνίας, ενώ η συνεχής εμφάνιση συγκεκριμένων συμπεριφορών και κανόνων τελικά επηρέαζε και διαμόρφωνε την κοινή γνώμη.

Υπό αυτήν την έννοια όλες οι ταινίες είναι προπαγανδιστικές, αφού κάθε φιλμ προμηθεύει το θεατή με εικόνες των συγκεκριμένων κοσμοθεωριών που ο

⁴ όπ. π., σ. 121.

⁵ όπ. π., σ. 124.

⁶ όπ., π., σ. 122 – 123 και Garth S. Jowett, O' Donnell Victoria, *Propaganda and Persuasion*, Sage Publications, Thousand Oaks, 1999, σ. 115.

δημιουργός του διαδίδει, είτε συνειδητά, είτε ασυνείδητα. Απλά κάποιες θα πρέπει να καταταχθούν στην κατηγορία των άμεσα προπαγανδιστικών ταινιών, όπως για παράδειγμα τα προαναφερθέντα ιατρικά φιλμ, και άλλες σε αυτή των έμμεσα προπαγανδιστικών, όπως οι κωμωδίες και τα δράματα⁷. Η διαφορά τους έγκειται πως ενώ και οι δύο κατηγορίες ταινιών δίνουν πληροφορίες για την εποχή τους μέσα από τη γλώσσα, την αισθητική, την ιδεολογία που προβάλλουν, οι πρώτες στηρίζονται στη σκόπιμη διαστρέβλωση της πραγματικότητας, με σκοπό τη χειραγώγηση των μαζών, και οι «ψυχαγωγικές» παρουσιάζουν τις πεποιθήσεις, όποιες και αν είναι αυτές, ανθρώπων – των δημιουργών – μιας συγκεκριμένης εποχής, χωρίς την ύπαρξη, όμως, κάποιας κρυφής ατζέντας, κάποιου συστηματικού σχεδίου για τον επηρεασμό του θεατή. Συνεπώς θα μπορούσαμε να πούμε πως μέσα από τις συγκεκριμένες ταινίες αποκτιέται μια καθαρότερη, πιο ανόθευτη εικόνα, αν όχι ολόκληρης της κοινωνίας, σημαντικών τμημάτων της.

Αναλύοντας αυτά τα φιλμ ο ερευνητής μπορεί να έρθει σε άμεση επαφή με τους ανθρώπους της κάθε εποχής, τις ανάγκες, τις επιθυμίες, τις αγωνίες τους, αφού πρόκειται για έργα αυτών των ίδιων των ανθρώπων που απευθύνονται στους σύγχρονους τους. Η εξέταση των πληροφοριών μιας ταινίας σε αντιπαράθεση με τα στοιχεία κάποιας άλλης οδηγεί στην κατανόηση της κάθε εποχής, χωρίς να υπάρχει ο φόβος της σκόπιμης παραποίησης, που όπως αναφέρθηκε καινωρίτερα, αλλοιώνει την πραγματικότητα.

3.

Η πρώτη επικράτηση του ευγονισμού.

Το τέλος του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου ανέδειξε τη βιομηχανία του θεάματος πιο ισχυρή από ποτέ. Για πολλούς αποτελούσε την τέταρτη μεγαλύτερη βιομηχανία της χώρας⁸. Και αν η παραπάνω άποψη εμπεριέχει μια δόση υπερβολής, ίσως, είναι ενδεικτική των μεγάλων αλλαγών που σημειώθηκαν στον αμερικάνικο

⁷ Φερρό Μάρκ, όπ. π, σ. 13.

⁸ Sklar Robert, *Movie – Made America. A Cultural History of American Movies*, Vintage Books, New York 1994, σ. 47.

κινηματογράφο κατά το Μεγάλο Πόλεμο⁹. Για πρώτη φορά ο κινηματογράφος αφορούσε και τη μεσαία τάξη καθώς είναι αυτό το διάστημα που η συγκεκριμένη ομάδα άρχισε να τον αντιμετωπίζει «ως κάτι περισσότερο από ανήθικο σκουπίδι για τους ανθρώπους της εργατικής τάξης»¹⁰. Ο κινηματογράφος κατόρθωσε όχι μόνο να αυξήσει την εσωτερική του αγορά, αλλά και να αποκτήσει και μεγαλύτερο κύρος, καθώς τώρα πια στις κινηματογραφικές αίθουσες προσέρχονταν και μέλη της ευυπόληπτης αυτής τάξης. Με το γκρέμισμα των κοινωνικών του στεγανών, ο κινηματογράφος μπόρεσε να απευθυνθεί σε όλες τις κοινωνικές ομάδες της χώρας και να γίνει, μόλις τότε, θα λέγαμε, πραγματικά αμερικάνικος.

Μέσα σε αυτά τα δεδομένα, το 1919 στις αμερικάνικες κινηματογραφικές αίθουσες προβλήθηκε η ταινία *Broken Blossoms* που εξιστορούσε τον έρωτα του Κινέζου Huan Cheng για τη δεκαπεντάχρονη Αγγλίδα Lucy. Ο Κίτρινος Άνδρας, όπως αποκαλείται καθ' όλη τη διάρκεια του φιλμ, είχε φτάσει στη Μ. Βρετανία προκειμένου να διδάξει στους δυτικούς τις αρχές και τα ιδανικά της Κίνας. Η συνάντηση μεταξύ των δύο πρωταγωνιστών πραγματοποιείται, όταν η νεαρή κοπέλα έπειτα από το βάνουσο ξυλοδαρμό από τον πατέρα της, λιποθυμάει έξω από το μαγαζί του Cheng και ο ίδιος την περιθάλλει. Η αντίδραση του πατέρα της, Battling Burrows, όταν την ανακαλύπτει στο μαγαζί του Κίτρινου Άνδρα είναι να την οδηγήσει στο μικρό δωμάτιο που έμεναν και να τη χτυπήσει μέχρι θανάτου. Ο ερωτευμένος Cheng παρά την αγωνιώδη του προσπάθεια να προλάβει να σώσει την αγαπημένη του, φτάνει αργά και αντικρίζει μόνο το άψυχο κορμί της. Αφού τιμωρεί το δολοφόνο της, αφαιρώντας του τη ζωή του, μεταφέρει τη Lucy στο μαγαζί του, όπου την αποχαιρετά και αυτοκτονεί.

Σε μια εποχή όπου τα αντι-ασιατικά συναισθήματα και δηλώσεις πλήθαιναν και ο Ασιάτης ταυτιζόταν με την ανηθικότητα, τον εκφυλισμό, την αναξιοπιστία και οι αντίστοιχες κινηματογραφικές παραγωγές, όπως για παράδειγμα τα *The Yellow Menace* (1916), *The Perils of Pauline* (1919), *Patria* (1919), αντλούσαν από τους λόγους περί του «κίτρινου κινδύνου» που απειλούσε το λευκό πολιτισμό ηθικά, σεξουαλικά, ακόμη και ως άμεση εισβολή στα αμερικάνικα εδάφη, η επιμειξία με την

⁹ Από τις σημαντικότερες συνέπειες του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου για τον αμερικάνικο κινηματογράφο υπήρξε αναμφίβολα η παγκόσμια επικράτηση του, βλ. Langford Barry, *Film Genre. Hollywood and Beyond*, Edinburgh University Press, Edinburgh 2005, σ. 108.

¹⁰ Sklar Robert, όπ. π., σ. 75.

κίτρινη φυλή παρουσιαζόταν στη συγκεκριμένη ταινία όχι ως καταστροφή για το έθνος αλλά σαν παράδειγμα για τα οφέλη που θα μπορούσαν να αποκομιστούν από μια παγκόσμια συμφιλίωση και κατανόηση των φυλών. Και όλα αυτά δια στόματος του D.W. Griffith, ενός δημιουργού, που πέρα από τη χρήση νέων τεχνικών και μεθόδων κινηματογράφησης που εισήγαγε, έμενε γνωστός στην ιστορία του κινηματογράφου ως ο σκηνοθέτης του *Birth of a Nation* (1915), έργου που εξύμνησε το ρατσισμό και τη δράση της Ku Klux Klan. Ένας γνωστός για τις ρατσιστικές του πεποιθήσεις άνδρας επαινούσε μια από τις χαρακτηριστικότερες ομάδες Άλλων της αμερικάνικης κοινωνίας;

Από τη δεκαετία του 1850 και έπειτα ολοένα και συχνότερα νόμοι, απαγόρευαν σε Κινέζους και άλλους Ασιάτες τη χορήγηση ιθαγένειας, την κατοχή γης, τους μεικτούς γάμους, με αποκορύφωση το μεταναστευτικό νόμο του 1882 που ανέστειλε για δέκα χρόνια την είσοδο Κινέζων μεταναστών στις Η.Π.Α. Η συγκρότηση της αμερικάνικης εθνικής ταυτότητας στη βάση του λευκού χρώματος αλλά και ο χαρακτηρισμός της συγκεκριμένης ομάδας ως δουλοπρεπούς οδήγησαν στην παραπάνω νομοθεσία και στην περαιτέρω περιθωριοποίηση τους. Επιπλέον η πολιτική αδυναμία της Κίνας σε σχέση με τη Δύση, στις αρχές του 20^{ου} αι., συνέβαλε στην ενίσχυση των αντιλήψεων που ήθελαν τους Κινέζους ανάκανους να «ασπαστούν» τη δυτική νεωτερικότητα. Ο Κινέζος συγκροτήθηκε, δηλαδή, στις Η.Π.Α. ως διπλά ξένος, τόσο εξαιτίας του χρώματος του που καθιστούσε αδύνατη την αφομοίωση του, όσο και λόγω της οπισθοδρομικότητας της Κίνας που ερχόταν σε αντίθεση με το δυτικό χρόνο¹¹.

Το *Broken Blossoms*, όπως και η σύντομη ιστορία του Burke Thomas «The Chink and the Child» στην οποία βασίστηκε, εξελίσσεται στο Λονδίνο¹². Η διατήρηση του τόπου από το σκηνοθέτη δεν ξενίζει λόγω της κοινής αγγλοσαξονικής καταγωγής των Βρετανών και των Αμερικάνων. Παρά την αφοσίωση των πρώτων στο θρόνο και τη διαρκή εχθρότητα των Η.Π.Α. απέναντι στη βρετανική κυβέρνηση οι δύο λαοί μοιράζονταν ένα κοινό παρελθόν και μια κοινή κουλτούρα. Ωστόσο οι εθνικές λογικές που ενυπήρχαν μέσα στη «λευκότητα», που τόσο περίοπτη θέση

¹¹ Koshy Susan, “American Nationhood as Eugenic Romance” στο *Differences. A Journal of Feminist Cultural Studies*, Vol. 12, No .1., 2001, σ. 54.

¹² Burke Thomas, *Limehouse nights: tales of Chinatown*, G. Richards, London 1916.

κατείχε και στις δύο χώρες, περιέπλεκαν την παρουσίαση και επέβαλαν τη διασκευή της ιστορίας του Burke.

Ένας από τους τρόπους που ο Griffith επιχείρησε να «αμερικανοποιήσει» τη βρετανική πηγή του ήταν δίνοντας μια διαφορετική απεικόνιση των δύο πρωταγωνιστών. Ο Cheng Huan από έναν κοσμοπολίτη και εξωτικό Λονδρέζο μετατράπηκε, στο φιλμ, σε μια φιγούρα που δε μπορεί να αφομοιωθεί, στον Κίτρινο Άνδρα που παραμένει αμετάκλητα Κινέζος. Χρησιμοποιώντας ως πρωταγωνιστή έναν Κινέζο, που στον κοινό νου ήταν ταυτισμένος με την θηλυπρέπεια, προεξόφλησε το τέλος αυτού του έρωτα. Η απασχόληση των Κινέζων μεταναστών που έφταναν στις Η.Π.Α. κυρίως σε εργασίες συνδεμένες με το γυναικείο φύλο, όπως στο καθαρισμό των ρούχων, είχε ως συνέπεια αυτήν την άρνηση της ανδρικής φύσης στη συγκεκριμένη ομάδα. Όπως αναφέρουν χαρακτηριστικά οι Chin Frank και Chan Paul Jeffrey «το λευκό στερεότυπο για τον Ασιάτη είναι μοναδικό στο ότι είναι το μόνο ρατσιστικό στερεότυπο τελείως κενό από την ανδρική φύση»¹³. Σε μια προσπάθεια του δημιουργού να ενισχύσει περαιτέρω αυτήν τη θέση ο ήρωας εμφανίζεται ιδιαίτερα παθητικός, χαρακτηριστικό γνώρισμα των γυναικών, ονειρεύεται, δεν πράττει, φροντίζει τη Lucy αλλά αδυνατεί να τη σώσει από τον πατέρα της. Προκειμένου να δοθεί ακόμη μεγαλύτερη έμφαση στη θηλυπρέπεια του Κινέζου ο ηθοποιός Barthelmess Richard θα υποδυθεί τον Cheng με αργές κινήσεις, καμπουριαστό σώμα και ντελικάτες χειρονομίες, στοιχεία που φέρνουν στο νου γυναικείες φιγούρες.

Από την άλλη η πρωταγωνίστρια του βιβλίου παρά το γεγονός ότι είναι τρία χρόνια μικρότερη από την ηρωίδα της ταινίας, ανταποκρίνεται στον έρωτα του Κινέζου και «...επιστρέφει τα φιλιά του ορμητικά, με ευχαρίστηση... Όμορφα που αγαπιόνταν. Για δύο ημέρες την κρατούσε. Απαλά χάρδια από τα κίτρινα χέρια του και μακρά, θερμά φιλιά...»¹⁴. Βέβαια ούτε στο φιλμ, ούτε στο κείμενο οι δύο ήρωες δεν ολοκληρώνουν τη σχέση τους. Αν και στην ιστορία του Burke φαίνεται πως η αγνότητα μπορεί να συνυπάρξει με τον αισθησιασμό και τον αμοιβαίο έρωτα η Lucy του Griffith είναι ένα προ- σεξουαλικό πλάσμα του οποίου η αγνότητα προϋποθέτει την έλλειψη πρωτοβουλίας και σεξουαλικής επιθυμίας. Η υποκριτική και η εμφάνιση

¹³ Chin Frank, Chan Paul Jeffrey, «Racist Love» στο Kostelanetz Richard (Ed), *Seeing through Shuck*, Ballantine, New York 1972, σ. 68.

¹⁴ όπ. π., σ. 62.

της ηθοποιού Lilian Gish, που ενσαρκώνει τη Lucy, με τους γυρτούς ώμους, το βλέμμα προς τα κάτω και τη σκυφτή κορμοστασιά σε συνδυασμό με τα κοντινά πλάνα στην ηθοποιό και τους ιριδισμούς του φακού ενισχύουν την εικόνα της αμόλυντης λευκής παιδικής θηλυκότητας της. Μάλιστα το γεγονός πως η συγκεκριμένη ηθοποιός αντιπροσώπευε για τον κοινό νου την εξίσωση της αγνότητας, της λευκότητας και της θηλυκότητας, καθιστά ακόμη πιο εύγλωττη την προσπάθεια του σκηνοθέτη να τονίσει την αθωότητα της πρωταγωνίστριας του¹⁵.

Για τους Αμερικάνους και τον Griffith μια νεαρή λευκή κοπέλα, ανεξάρτητα από το κοινωνικό της περιβάλλον, είναι συνώνυμη με την αθωότητα. Όμως, το ίδιο δεν ισχύει και για το Βρετανό συγγραφέα. Η διαφοροποίηση αυτή οφείλεται στους τρόπους με τους οποίους η κάθε χώρα όρισε τον Άλλο. Η κεντρικότητα της έννοιας της λευκότητας στην αμερικάνικη κοινωνία, η διεκδίκηση της από τους χιλιάδες των μεταναστών, η κατάκτηση των Φιλιππίνων και της Χαβάης, στα τέλη του 19^{ου} αι., συντέλεσαν σε έναν αυτοπροσδιορισμό των Αμερικάνων με φυλετικά κριτήρια. Από την άλλη, στη Μεγάλη Βρετανία, τα περιορισμένα ποσοστά εγχρώμων μεταναστών στη μητρόπολη, αλλά και έλεγχος του αυξημένου αριθμού Ευρωπαίων Εβραίων με το νόμο του 1905 περί Αλλοδαπών (1905 Aliens Act) επέτρεψαν τη διατήρηση της ταξικής διάκρισης.¹⁶ Η επιμειξία διαφορετικών φυλών στην Αγγλία δεν συνιστούσε κάτι το μεμπτό γιατί απλώς αποδείκνυε τον εκφυλισμό των κατώτερων κοινωνικών τάξεων. Και αυτό ήταν κάτι που άφηνε αδιάφορες τις ηγεμονικές ανώτερες τάξεις της Μεγάλης Βρετανίας. Ωστόσο μια αμερικάνικη ταινία δεν ήταν δυνατό να παρουσιάσει την ένωση μιας λευκής και ενός Ασιάτη. Τα στεγανά μεταξύ των φυλών δε μπορούσαν να αγνοηθούν. Μάλιστα ο Griffith φοβούμενος πως με θέμα τον έρωτα

¹⁵ όπ. π., σ. 62.

¹⁶ Να διευκρινιστεί εδώ πως η παραπάνω διατύπωση δε υπονοεί πως στη Βρετανική Αυτοκρατορία οι αποικιοκρατούμενοι αλλά και οι κρεολοί θεωρούνταν φυλετικά ίσοι με τους «Άγγλους Άγγλους», όπως ονομάζει ο Άντερσον Μπένεντικτ τους γεννημένους και μεγαλωμένους στην Αγγλία υπηκόους της Αυτοκρατορίας, βλ. Άντερσον Μπένεντικτ, *Φαντασιακές Κοινότητες. Στοχασμοί για τις απαρχές και τη διάδοση του εθνικισμού*, Νεφέλη, Αθήνα 1997, σ. 145. Από τις αρχές του 19^{ου} αι. ταυτόχρονα με την επέκταση των εδαφών της Αυτοκρατορίας οι ρατσιστικές συμπεριφορές πολλαπλασιάστηκαν και σκλήρυναν. Οι παραπάνω φυλετικές ομάδες, καθώς δε μπορούσαν να διεκδικήσουν κανένα αξίωμα στη μητρόπολη, ούτε να αποκτήσουν οποιοδήποτε υψηλό αξίωμα, ήταν περιορισμένες στις αποικίες και σε συγκεκριμένα κοινωνικά στρώματα. Η κοινωνική τάξη, δηλαδή, διατηρήθηκε αλλά στο πέρασμα του χρόνου εμποτίστηκε με φυλετικά κριτήρια. Δες επίσης Ernst Waltraud, Harris Bernard (Eds), *Race, Science and Medicine*, Routledge, New York and London 1999.

ενός Κινέζου και μιας λευκής γυναίκας, το έργο του θα είχε ελάχιστη απήχηση στο αμερικάνικο κοινό και προκειμένου να αποφύγει τις αντιδράσεις προώθησε την ταινία ως «φιλμ τέχνης» και έβαλε υπέρογκη για την εποχή τιμή εισιτηρίου 3 δολάρια, ώστε αρχικά να το παρακολουθήσει μια καλλιτεχνική ελίτ που θα ορίσει την υποδοχή του¹⁷.

Η θηλυπρέπεια του Κινέζου και η αγνότητα της Lucy ήταν σίγουρο πως θα οδηγούσαν σε μια στείρα συνέντευξη. Η επιμειξία δεν προκύπτει, όχι επειδή απειλούσε να οδηγήσει σε έναν αρχαιότερο και κατώτερο τύπο ανθρώπου, να καταστρέψει την Αγγλοσαξονική φυλή, όπως πρέσβευαν οι ευγονικές θεωρίες, αλλά εξαιτίας της ανικανότητας του Κίτρινου Άνδρα να φερθεί ως άνδρας και να ελκύσει την αγαπημένη του. Ακόμη και πριν τη βίαιη αντίδραση του Burrows στην ενδεχόμενη αυτή σχέση, ο έρωτας μεταξύ των δύο πρωταγωνιστών δεν ευδοκίμησε λόγω της απροθυμίας της Lucy. Η αντίδραση της νεαρής κοπέλας, όταν ο πατέρας της την ανακάλυψε στο μαγαζί του Cheng είναι χαρακτηριστική. Η Lucy προσπαθεί να τον πείσει πως έχει παρεξηγήσει την παραμονή της εκεί, φωνάζοντας πως «δεν είναι αυτό που νομίζεις». Στην πραγματικότητα μεταξύ των δύο δεν υπάρχει καμία ερωτική σχέση.

Αντίθετα η συμπεριφορά και των δύο θυμίζει περισσότερο την επαφή που έχει ένα μικρό παιδί με τη μητέρα του. Προκειμένου να τονίσει το μητρικό ρόλο του Cheng, ο Griffith πρόσθεσε στο σενάριο ένα γράμμα που είχε αφήσει η μητέρα της νεαρής κοπέλας μαζί με ένα κομμάτι μετάξι και μια κορδέλα για το μελλοντικό γάμο της κόρης της. Όταν ο Cheng προσφέρει στη Lucy δώρα, μετάξι και κορδέλες, ανακαλούνται στη μνήμη μας οι ελπίδες και τα όνειρα της μητέρας. Αλλά και η υπόλοιπη συμπεριφορά του Κινέζου κατά την παραμονή της Lucy ενισχύει περαιτέρω το μητρικό ρόλο που φαίνεται πως έχει αναλάβει, την ταΐζει, τη χτενίζει, φροντίζει τις πληγές της. Δηλαδή αν και φαίνεται πως είναι ο λευκός άνδρας που εμποδίζει αυτή τη σχέση, μια προσεκτικότερη ανάγνωση της ταινίας φανερώνει πως ο έρωτας του Cheng δεν εκπληρώθηκε και ούτε θα μπορούσε να εκπληρωθεί, ανεξάρτητα από την αντίθεση του πατέρα. Η ίδια η φύση του Κινέζου είναι που δεν επιτρέπει την ένωση.

Η υιοθέτηση του ρατσιστικού λόγου από το λευκό πατέρα, που έχει το ρόλο του κακού, ταυτίζει το ρατσισμό με το κακό και επιτρέπει στην ταινία να αναδυθεί ως μη ρατσιστική. Σίγουρα η προσωποποίηση της απειλής στο λευκό άνδρα συνιστά μια

¹⁷ Chin Frank, Chan Paul Jeffrey, όπ. π., σ. 53.

διαφοροποίηση τόσο από την προηγούμενη ταινία του Griffith, όσο και από τις απόψεις που εξύψωναν την αμερικάνικη λευκή φυλή και κέρδιζαν όλο και περισσότερο έδαφος το συγκεκριμένο χρονικό διάστημα. Ωστόσο το γεγονός πως ο Burrows ανήκει στην εργατική τάξη, την τάξη που στα μάτια πολλών, και κυρίως των ευγονιστών, αποτελούνταν από τα αποβράσματα της κοινωνίας, τους χυδαίους, τους ηλίθιους, τους κτηνώδεις φαίνεται να αναιρεί τον αντιρατσιστικό της χαρακτήρα. Πρόκειται για μια από τις κατεξοχήν εκφυλισμένες και παρηκμασμένες ομάδες της αυτοκρατορίας της Αγγλίας και του ευγονισμού. Όπως σημειώνει η Anne McClintock «οι Εβραίοι, οι ιερόδουλες και οι εργατικές τάξεις» αποκαλούνταν, το διάστημα αυτό, «λευκοί νέγροι», χαρακτηρισμός που αντανakλούσε τη γενική εντύπωση για τις συγκεκριμένες ομάδες¹⁸. Ένα τέτοιο πλάσμα δε θα μπορούσε να είχε άλλη συμπεριφορά από αυτήν που επιδεικνύει σ' όλη τη διάρκεια του φιλμ. Μάλιστα οι υπερβολικά βίαιες αντιδράσεις του, ο σεξισμός του και η αποτυχία του να ανταπεξέλθει στις υποχρεώσεις του ως πατέρας και να προστατεύσει την κόρη του από τους κινδύνους που ελλοχεύουν ενισχύουν ακόμη περισσότερο την άποψη περί φυλετικής παρακμής των κατώτερων τάξεων, που όπως ήδη αναφέρθηκε υπήρξε ιδιαίτερα διαδεδομένη στη Μεγάλη Βρετανία.

Όμως, που είναι ο ήρωας της ταινίας που θα καταφέρει να σώσει τη Lucy και «θα ζήσουν αυτοί καλά και εμείς καλύτερα»; Και οι δύο άνδρες πρωταγωνιστές της ταινίας εμφανίζονται ανεπαρκείς. Η φιγούρα του πραγματικού ήρωα υπονοείται μάλλον μέσα από τα ελαττώματα των πρωταγωνιστών. Αυτό που απουσιάζει και από τους δύο είναι η ικανότητα να ανταπεξέλθουν στις διάφορες καταστάσεις που τους παρουσιάζονται. Ο ήρωας λοιπόν θα πρέπει, πάνω απ' όλα, να διαθέτει ικανότητες. Για τους ευγονιστές αλλά και για ένα ολοένα αυξανόμενο τμήμα της κοινωνίας μια μόνο ομάδα ήταν συνώνυμη με την ικανότητα. Η απουσία του λευκού άνδρα μεσαιάς τάξης, σημαίνει πως δε μπορεί να υπάρξει καμία ελπίδα λύτρωσης. Η εξίσωση λευκότητας – ηρωισμού, τόσο κεντρική στη ρατσιστική κοσμοθεωρία αλλά και στο ιδεολογικό σύμπαν του ίδιου του Griffith, δεν αφορά το σύνολο του λευκού πληθυσμού, αλλά μόνο ένα τμήμα του.

Πέρα, όμως, από τον παραπάνω ταξικό προσδιορισμό της λευκότητας, της αποδίδονται και εθνικά χαρακτηριστικά. Ο μοναδικός λευκός πρωταγωνιστής, ο

¹⁸ McClintock Anne, *Imperial Leather: Race, Gender and Sexuality in the Colonial Conquest*, Routledge, New York 1995, σ.

Barrows, εκτός από μέλος κατώτερης κοινωνικής ομάδας, είναι και Βρετανός. Η αποτυχία του δε μπορεί παρά να ταυτιστεί με ανεπάρκεια της Μεγάλης Βρετανίας. Η αγγλοσαξονική Μεγάλη Βρετανία αδυνατεί να προστατέψει τη λευκή δυτική παρθένα, το σύμβολο του δυτικού πολιτισμού. Όμως και στην παγκόσμια αποστολή της, στο πεπρωμένο της να ανυψώσει την ανθρωπότητα η χώρα, με την αλαζονεία και την επιθετικότητα που επιδεικνύει, φαίνεται πως έχει αποτύχει. Η διατήρηση της τοπογραφίας του Burke στοχεύει στην καταγγελία αυτής ακριβώς της βίαιης και άδικης συμπεριφοράς των Άγγλων, τόσο μέσα στην ίδια τους τη χώρα, όσο και στις αποικίες, που ακριβώς την καθιστούσαν ακατάλληλη να ηγηθεί της Δύσης. Η χώρα είχε απολέσει όλα τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της αγγλοσαξονικής της καταγωγής.

Η κρίση της δυτικής νεωτερικότητας που ήρθε με τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο προκάλεσε μια κριτική του δυτικού ιμπεριαλισμού και των πρακτικών του. Οι Η.Π.Α. ως ο νεώτερος διεκδικητής στο παιχνίδι της παγκόσμιας κυριαρχίας επιχείρησαν να εκμεταλλευτούν τη συγκυρία και αναζήτησαν όλα εκείνα τα μέσα που θα νομιμοποιούσαν την προσπάθειά τους να ηγηθούν της Δύσης. Η εμφάνιση των Αμερικάνων ναυτών στην αρχή της ταινίας στοχεύει ακριβώς σ' αυτήν τη διεκδίκηση των Η.Π.Α. Αν και πολύ σύντομη η παρουσίαση τους ως «ανέμελων» (skylarking) στο μεσότιτλο και η παιχνιδιάρικη διάθεση τους σε συνδυασμό με την παιδική, θα λέγαμε, τραχύτητα που δείχνουν, στοχεύουν στην ανάδειξη της ανεπίσημης και ανεπιτήδευτης αμερικάνικης παρουσίας στην Ανατολή και στην αντίθεση της με την αντίστοιχη των Άγγλων. Ο μεσότιτλος που ακολουθεί το επεισόδιο αναφέρει «απλά μια ανεπίσημη ευχάριστη ελεύθερη πάλη για τους Jackies αλλά ο ευαίσθητος Κίτρινος Άνδρας ζαρώνει από φόβο». Ο Κινέζος ως πλάσμα της παράδοσης, έννοιας αντίθετης της δυτικής νεωτερικότητας, αδυνατεί να κατανοήσει τη συμπεριφορά αυτών των ανδρών. Έχοντας αποβάλει τον αναχρονισμό που ενυπάρχει μέσα στις παραδόσεις και αποφύγει τον εκφυλισμό που έχει υποστεί η άλλοτε φυλετικά ισχυρή βρετανική αυτοκρατορία, οι Αμερικάνοι ναύτες εμφανίζονται ως οι μοναδικοί που ανήκουν στη νεωτερικότητα. Η έλλειψη των υψηλών αγγλοσαξονικών ιδανικών που αποδίδεται στην Κίνα και που θα επέτρεπαν στον Κίτρινο Άνδρα να κατανοήσει μια αμέριμνη συμπεριφορά, έξω από κανόνες, και η υπερβολή που παρατηρείται στην εκδήλωση των ίδιων χαρακτηριστικών από τη Μεγάλη Βρετανία, όπως ήδη αναφέρθηκε, αναδεικνύουν τις Η.Π.Α. ως την εναλλακτική παγκόσμια δύναμη, έτοιμη να κυριαρχήσει την υφήλιο. Αυτό το ενδεχόμενο της αμερικάνικης υπεροχής κατά λάθος, και όχι βάσει σχεδίου, επιτρέπει, αλλά και υπόσχεται στους διάφορους

λαούς της γης, ότι η χώρα θα διατηρήσει την αθωότητα της, τον αληθινό αγγλοσαξονικό ηρωισμό της, όλα τα υψηλά ιδανικά της που την οδήγησαν στην ανάληψη της παγκόσμιας κυριαρχίας¹⁹.

Η ταινία, παρά το βρετανικό της σκηνικό, φαίνεται να αποτελεί έναν ύμνο για τις Η.Π.Α. Η πίστη στην ανωτερότητα των Αμερικάνων και η έμφαση στη μοναδικότητα του αμερικάνικου - αγγλοσαξονικού τους πολιτισμού αποτελούν την κεντρική ιδέα του *Broken Blossoms*. Το 1919, οπότε και κυκλοφόρησε η νέα ταινία του Griffith, το τέλος του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου είχε δημιουργήσει νέα δεδομένα για την αμερικάνικη κοινωνία. Η νέα κοινωνία που είχε πιστέψει μεγάλος αριθμός Αμερικάνων ότι θα έφερνε η λήξη του πολέμου δε δημιουργήθηκε ποτέ. Τα παλιότερα πειράματα γενετιστών που υποστήριζαν πως οι υβριδικοί οργανισμοί εμφάνιζαν συχνά λανθάνοντα χαρακτηριστικά μακρινών προγόνων, δημιουργώντας αρχαιότερους τύπους φαίνονταν τώρα να εξηγούν την αποτυχία ανύψωσης της αμερικάνικης κοινωνίας. Η επιμειξία διαφορετικών φυλών είχε κατακλύσει τη χώρα με ανίκανους, εγκληματίες, τρελούς που εμπόδιζαν την πρόοδο.

Ο ευγονισμός ως μια επιστήμη, που εδώ και περίπου σαράντα χρόνια προσπαθούσε να δημιουργήσει έναν ανώτερο άνθρωπο, ελέγχοντας την κληρονομικότητα του, φαινόταν να γνωρίζει καλύτερα με ποιον τρόπο θα μπορούσε να αντιμετωπιστεί η ζοφερή πραγματικότητα που αντιμετώπιζε το έθνος. Με επιστημονικές εξηγήσεις καθιστούσε σαφές για ποιο λόγο η επιμειξία ήταν επικίνδυνη, γιατί απέτυχε η αφομοιωτική ικανότητα του έθνους, χωρίς, ωστόσο, να θίγει ούτε στιγμή την ανωτερότητα της «αμερικάνικης» φυλής. Έτσι το κίνημα του ευγονισμού αναδείχθηκε με τη λήξη του πολέμου πιο ισχυρό από ποτέ μέχρι τότε.

Βέβαια, αν ο Griffith φοβήθηκε, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, για την υποδοχή της ταινίας λόγω του θέματος της επιμειξίας που πραγματευόταν, μπορούμε εύκολα να οδηγηθούμε στο συμπέρασμα πως η επικράτηση του ευγονισμού στην αμερικάνικη κοινωνία είχε πραγματοποιηθεί νωρίτερα από το τέλος του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Η αγγλοσαξονική παράδοση του αμερικάνικου αυτοχθονισμού, πρόγονος θα λέγαμε, του ευγονισμού στις Η.Π.Α., αν και τόνιζε ότι το μεγαλείο της χώρας οφειλόταν στο μοναδικό χαρακτήρα των Αγγλοσαξόνων, δε στρεφόταν κατά άλλων φυλών. Η ενασχόληση της με τον αγγλοσαξονικό εαυτό της,

¹⁹ Με παρόμοιους τρόπους παρουσιάστηκε η αμερικάνικη γεωπολιτική κυριαρχία στους πολιτικούς λόγους μεταγενέστερων δεκαετιών.

την εσωτερική ζωτικότητα των Αγγλοσαξόνων, επέτρεψε, την εποχή της κυριαρχίας της στην αμερικάνικη κοινωνία, να αναπτυχθεί και η άποψη που ήθελε τη δημιουργία ενός καινούργιου ανώτερου ανθρώπου από τη μίξη πολλών διαφορετικών φυλών. Από τη στιγμή, λοιπόν, που το αμερικάνικο κοινό θα αντιδρούσε σ' αυτόν τον έρωτα κάποιες από τις ευγονικές αρχές είχαν ήδη διαχυθεί και επικρατήσει στο σύνολο των Η.Π.Α. και δεν περιοριζόταν πια στις ανώτερες ομάδες. Και επειδή ο πόλεμος, όπως ήταν επόμενο, είχε θέσει ως προτεραιότητα την ενότητα των κατοίκων της χώρας, ανεξάρτητα από την ετερογένεια τους, μπορούμε να υποστηρίξουμε με σιγουριά πως η επικράτηση των ευγονιστών στην Αμερική είχε πραγματοποιηθεί πριν το 1917, οπότε και οι Η.Π.Α. κήρυξαν τον πόλεμο στη Γερμανία.

Φαίνεται, λοιπόν, πως έργα όπως η μελέτη της οικογένειας Jukes από τον Richard Dugdale που εκδόθηκε στα 1877, η δημιουργία του Eugenics Record Office το 1910, η σύσταση της Επιτροπής Dillingham το 1907 και η έκδοση των αποτελεσμάτων της πέντε χρόνια αργότερα, τα βιβλία *The Kalikak Family : A study in the Heredity of Feeble-mindedness* του 1912 και το *Feeble-mindedness : Its Causes and Consequences* του 1914 του Henry H. Goddard, η έκδοση του *The Passing of a Great Race* του Madison Grant στα 1916, τα διάφορα ιατρικά φιλμ, είχαν στρέψει το ενδιαφέρον ενός μεγάλου αριθμού Αμερικάνων στα προβλήματα της κληρονομικότητας που απασχολούσαν το ευγονικό κίνημα πριν την εμπλοκή των Η.Π.Α. στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο²⁰.

Έτσι το Broken Blossoms, θα τολμούσαμε να ισχυριστούμε, πως έφερε τα πρώτα ευχάριστα νέα στους ευγονιστές. Το φιλμ αποδείκνυε ότι όχι μόνο το ενωτικό κλίμα που κυριάρχησε στα χρόνια του Πολέμου δε ζημίωσε το κίνημα, αλλά επέτρεψε και την περαιτέρω ισχυροποίηση του, καθώς εξηγούσε τη νέα πραγματικότητα που ακολούθησε του Πολέμου. Οι ευγονιστές για πρώτη φορά έβλεπαν τις ιδέες τους να μην περιορίζονται στις ελίτ της χώρας, αλλά να αφορούν και ευρύτερες μάζες του πληθυσμού, όπως μαρτυρούσε αλλά και υποσχόταν η μεγάλη εισπρακτική επιτυχία της ταινίας. Αν και αναμφισβήτητα η επιτυχία του οφειλόταν στην παρουσίαση οικείων για τους Αμερικάνους ιδεών, η δημοσιότητα

²⁰ Dugdale Richard, *The Jukes*, Amo Press, New York 1910, Goddard H. Henry, *The Kalikak Family : A Study in the Heredity of Feeble-mindedness*, Amo Press, New York 1912, Goddard H. Henry, *Feeble-mindedness : Its Causes and Consequences*, Macmillan, New York 1914, Grant Madison, *The Passing of the Great Race*, Charles Scribners' Sons, New York 1923 (4^η εκδ).

που κέρδιζε εξαιτίας αυτών των εισπράξεων του, τράβηξε και άλλους θεατές, από όλες τις κοινωνικές ομάδες, όπως αναφέρθηκε και στην αρχή του κεφαλαίου, κατορθώνοντας, καθ' αυτόν τον τρόπο να διαδώσει περαιτέρω τα ευγονικά μηνύματα του Griffith πραγματικά σε ολόκληρη την αμερικάνικη κοινωνία και όχι μόνο σε ένα μέρος της. Οι προσπάθειες όλων των προηγούμενων χρόνων τώρα απέδιδαν τους καρπούς τους. Οι ευγονιστές ήταν έτοιμοι να ξεκινήσουν τη μεγάλη καμπάνια τους για τη διάδοση και την εκλαΐκευση του ευγονισμού, διαθέτοντας τώρα και την υποστήριξη μιας διόλου ευκαταφρόνητης μερίδας του πληθυσμού, όπως φανέρωνε το *Broken Blossoms*.

4.

Διαδίδοντας τον ευγονισμό.

Μέχρι το 1922 ένας σημαντικός αριθμός Αμερικάνων είχε πειστεί για μια σειρά αλλαγών στην ζωή του, σε τεχνολογικό, κοινωνικό, προσωπικό, ηθικό επίπεδο. Αυτή η συνειδητοποίηση βασιζόταν στην απίστευτη συσσώρευση νέων γνώσεων και εμπειριών που έφερνε η νέα δεκαετία. Μάλιστα υπήρξε τέτοιος ο πολλαπλασιασμός της γνώσης που πολλοί πίστεψαν πως ζούσαν ένα Νέο Διαφωτισμό και αντιμετώπισαν τους εαυτούς ως τους νέους *philosophes*²¹. Όμως η αυξανόμενη εξειδίκευση της γνώσης δυσχέραινε συχνά τη μετάδοση της, περιορίζοντας την και πάλι σε συγκεκριμένους ακαδημαϊκούς και επιστημονικούς κύκλους. Προκειμένου να αντιμετωπιστεί αυτό το πρόβλημα και η νέα γνώση να ωφελήσει όσο το δυνατόν περισσότερους η δεκαετία του 1920 στις Η.Π.Α. σηματοδεύτηκε από μια τεράστια καμπάνια εκλαΐκευσης γνώσης.

Μέσα σ' αυτήν την τεράστια καμπάνια το κίνημα του ευγονισμού, με τη νέα ώθηση που του είχε δώσει το τέλος του πολέμου, και κατανοώντας πως η ευγονική επανάσταση, την οποία επιδίωκε, μπορούσε να πραγματοποιηθεί μόνο μέσα από την οργάνωση του ευγονισμού και την καλλιέργεια της ευγονικής σκέψης σε εθνικό επίπεδο ενέτεινε τις προσπάθειες του για τη διάδοση των γνώσεων του στο σύνολο του αμερικάνικου πληθυσμού. Αν και από τα πρώτα χρόνια της εμφάνισης του ευγονισμού στις Η.Π.Α. δημιουργήθηκαν τοπικές ομάδες ευγονισμού, όπως η

²¹ Susman I. Warren, *Culture as History. The Transformation of American Society in the Twentieth Century*, Pantheon Books, New York 1984, σ. 107.

Κοινωνία Galton (Galton Society), που συναντιόνταν στο Αμερικάνικο Μουσείο Φυσικής Ιστορίας στη Νέα Υόρκη, το Ίδρυμα Βελτίωσης της Φυλής (Race Betterment Foundation) στο Battle Creek του Michigan, αλλά και εκπαιδευτικές εταιρείες στο Σικάγο, το Ουισκόνσιν, τη Μινεσότα, τη Γιούτα και την Καλιφόρνια²², η δεκαετία όπου σημειώθηκε η μεγαλύτερη ενεργητικότητα όσον αφορά την υλοποίηση των παραπάνω στόχων υπήρξε αυτή του 1920. Τότε, ιδρύθηκε η Αμερικάνικη Ευγονική Κοινωνία (American Eugenics Society), το κεντρικό όργανο, θα λέγαμε, του ευγονισμού, εκδόθηκε το περιοδικό *Journal of Heredity*, οργανώθηκαν ομιλίες, διανεμήθηκαν φυλλάδια.

Ξεχωριστή θέση στην ατζέντα των ευγονιστών είχε ανέκαθεν, όπως οι ίδιοι πρέσβευαν, η εκπαίδευση. Μάλιστα ο Samuel J. Holmes, καθηγητής ζωολογίας στο Πανεπιστήμιο της Καλιφόρνια, θα υποστήριζε, τη δεκαετία του 1930, πως η ευγονική εκπαίδευση είχε τις ρίζες της στη δουλειά του Βρετανού ιδρυτή του ευγονισμού, Francis Galton. Μέχρι τις αρχές του 20^{ου} αι. οι ευγονιστές στις Η.Π.Α. είχαν αναγνωρίσει ανοιχτά την ανάγκη ευγονικής εκπαίδευσης και εργάζονταν σταθερά προκειμένου να την αναδείξουν ως σημαντικό μέρος των αναπτυσσόμενων κινημάτων της κοινωνικής υγιεινής και της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης. Αν και συχνά η διδασκαλία των στοιχείων των σεξουαλικής υγιεινής, των αφοροδίστων νοσημάτων και της εγκυμοσύνης έγειρε αντιδράσεις, κυρίως για λόγους ηθικής, ακόμη και οι πιο συντηρητικοί του ευγονικού κινήματος συμμερίστηκαν την ανάγκη διδασκαλίας και τέτοιων μαθημάτων προκειμένου να διασφαλιστεί το μέλλον της φυλής²³. Μετά το τέλος του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου ολοένα μεγαλύτερος αριθμός ευγονιστών υποστήριζε πως η ευγονική εκπαίδευση στο σπίτι, το σχολείο και το κολέγιο ήταν ζωτικής σημασίας για τη φυλετική και κοινωνική ανόρθωση της χώρας. Μόνο η κρατική παρέμβαση δεν ήταν δυνατό να φέρει τα επιθυμητά αποτελέσματα και για αυτό ήταν απαραίτητη η μεγαλύτερη έμφαση στην εκπαίδευση. Στη διάρκεια του Δεύτερου Διεθνούς Συνεδρίου του Ευγονισμού, το 1921, υποστηρίχτηκε πως αυτό που χρειαζόταν δεν ήταν οι αυστηροί κανόνες συμπεριφοράς αλλά «...να διδάξουν σε αυτούς που δεν ανταποκρίνονταν σε ένα αξιοπρεπές επίπεδο ζωής να διαμορφώνουν τη συμπεριφορά τους λαμβάνοντας υπόψη την ευτυχία του κάθε

²² Kevles J. Daniel, *In the Name of Eugenics. Genetics and the Uses of Human Heredity*, Alferd A. Knopf, New York 1999, σ. 59.

²³ όπ. π. σ. 89.

παιδιού που μπορεί να γεννηθεί ή να μη γεννηθεί στο μέλλον»²⁴. Με αυτόν τον τρόπο ήταν εφικτή η εξάλειψη πολλών κληρονομικών ελαττωμάτων. Σε όλη τη διάρκεια της δεκαετίας του 1920 μια σειρά τοπικών, εθνικών και διεθνών κοινωνιών συγκροτήθηκαν προκειμένου να προωθήσουν την ευγονική εκπαίδευση.

Η θέσπιση ευγονικού μαθήματος σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης υπήρξε ένα σημείο στην οποίο έδωσαν ιδιαίτερη βαρύτητα και επικέντρωσαν τις προσπάθειες τους. Για την πλειοψηφία των ευγονιστών αυτά τα μαθήματα έπρεπε να δίνουν έμφαση στην επαναφορά του γάμου και της οικογένειας ως βασικών σημείων αναφοράς της αμερικάνικης κοινωνίας. Σύμφωνα με τον Frederik Osborn αυτή η εκπαίδευση θα έπρεπε να δίνει ιδιαίτερη έμφαση στο σχεδιασμό και την προετοιμασία του γάμου και της οικογενειακής ζωής, συμπεριλαμβάνοντας και την επιλογή υγιούς συντρόφου, τη γέννηση και την ανατροφή των παιδιών. Στόχος της ευγονικής εκπαίδευσης ήταν να διορθώσει τα εγωιστικά και υλιστικά ιδεώδη των σύγχρονων ζευγαριών, παρέχοντας τους ένα νέο «προσανατολισμό στη ζωή»²⁵.

Στο έργο *Applied Eugenics*, το δημοφιλέστερο ευγονικό εγχειρίδιο, οι Paul Popenoe και Roswell Hill Johnson, στο κεφάλαιο με τον τίτλο «Η Βελτίωση της Αναπαραγωγικής Επιλογής», εξηγούσαν με ποιον τρόπο η εκπαίδευση μπορούσε να επηρεάσει το γάμο αλλά και το μέλλον της χώρας. Αν και ο γάμος θα έπρεπε αποκλειστικά να αφορά το συναίσθημα, η ευγονική εκπαίδευση θα μπορούσε να οδηγήσει αυτά τα συναισθήματα προς την κατάλληλη κατεύθυνση. Χωρίς να αμφισβητείται ο ρόλος που διαδραματίζει στον έρωτα η εξωτερική εμφάνιση, οι συγγραφείς υποστήριζαν πως δινόταν υπερβολική βαρύτητα στην ομορφιά και αμελούνταν παράγοντες όπως η υγεία και η διάνοια. Καθώς, όπως αποδείκνυαν και οι μελέτες ψυχολόγων, η πορεία ενός έρωτα μπορούσε να επηρεαστεί, στα πρώιμα στάδια του, η εκπαίδευση θα μπορούσε να μετατρέψει τον έρωτα σε μια περισσότερο συνειδητή απόφαση και να εξαλείψει τις λανθασμένες πεποιθήσεις που κυριαρχούσαν στον κινηματογράφο και τη λογοτεχνία²⁶. Μέσα από την ευγονική εκπαίδευση οι νέοι

²⁴ Rembis A. Michael, “ Explaining Sexual Life to Your Daughter. Gender and Eugenic Education in the United States during the 1930s” στο Currell Susan, Cogdell Christina (Eds), *Popular Eugenics. National Efficiency and American Mass Culture in the 1930s*, Ohio University Press, Athens 2006, σ. 94.

²⁵ Frederick Osborn, *Preface to Eugenics*, Harper and Brothers, New York 1951, σ. 269.

²⁶ Popenoe Paul, Johnson Hill Roswell, *Applied Eugenics*, The Macmillan Company, New York 1918, σ. 223 στο www.gutenberg.org/etext/19560

θα μάθαιναν πως δεν παντρεύονται μόνο το σύντροφο τους αλλά και την οικογένεια του και πως η επιλογή τους δε θα έπρεπε να καθορίζεται με γνώμονα μόνο τη δική τους ευτυχία αλλά και την ποιότητα των μελλοντικών γενεών²⁷. Αφού είχαν ασπαστεί την ευγονική ιδεολογία θα μπορούσαν να επιλέξουν το σύντροφο τους, σε περιβάλλοντα που θα ενίσχυαν την κοινωνικοποίηση των κατάλληλων γυναικών και ανδρών²⁸. Μάλιστα υπήρχε και ένα πλάνο που προέβλεπε την ανάθεση ευγονικής βαθμολόγησης της ευφυΐας, της φυσικής κατάστασης και της γενεαλογίας των μαθητών από τους μαθητές. Τα ονόματα όσων σημείωναν την υψηλότερη βαθμολογία, θα δημοσιεύονταν, προκειμένου να γνωρίσουν οι συμφοιτητές τους ποιοι συνιστούσαν «καλό ευγονικό υλικό», αλλά και θα χρησίμευαν, όπως ήλπιζαν οι ίδιοι, στη δημιουργία ενός δημόσιου αρχείου που θα επέτρεπε τη λήψη ευγονικών πληροφοριών για πιθανούς συντρόφους.

Αν και αναφέρονταν στην εκπαίδευση και των δύο φύλων, οι οπαδοί της ευγονικής εκπαίδευσης στόχευαν κατά κύριο λόγο στις νέες γυναίκες που σπούδαζαν. Οι περισσότεροι ευγονιστές συμφωνούσαν με την άποψη που εξέφρασε ο Paul Popenoe, το 1926, ότι το φύλο διαδραμάτιζε μεγαλύτερο ρόλο στη ζωή της γυναίκας από ότι του άνδρα και πως η εκπαίδευση ήταν απαραίτητο να διαφοροποιηθεί προκειμένου οι γυναίκες να παρακολουθούν περισσότερα μαθήματα για την τέχνη της μητρότητας²⁹. Μάλιστα δε δίστασε να υποστηρίξει πως οι γονείς έβλαπταν τις κόρες τους όταν επεδίωκαν την καλλιέργεια κάποιου ασήμαντου ταλέντου τους και όχι την πραγματοποίηση της βιολογικής τους μοίρας ως μητέρες και σύζυγοι. Για τον ίδιο, αλλά και για τους ευγονιστές γενικότερα, η συμπεριφορά που επιδείκνυαν οι γυναίκες της δεκαετίας του 1920 οφειλόταν στην «κακή» εκπαίδευση που είχαν λάβει. Προκειμένου να αποδείξει τα λεγόμενα του ο Popenoe βασίστηκε στον οδηγό σπουδών κάποιων κολεγίων θηλέων. Τα Wellesley, Mount Holyoke, Smith και Vassar δεν προσέφεραν κανένα μάθημα της τέχνης της μητρότητας αλλά προσέφεραν έξι μαθήματα γεωλογίας, οκτώ μαθήματα αστρονομίας, δεκαεφτά μαθηματικών και δεκαοκτώ Ελληνικών αντίστοιχα. Το γεγονός πως ο Popenoe αναφέρεται σε ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα δεν υπήρξε καθόλου τυχαίο, καθώς, όπως ήδη αναφέρθηκε,

²⁷ όπ. π., σ. 232.

²⁸ Rembis A. Michael, όπ. π., σ. 112.

²⁹ Μεταφράζουμε εδώ ως τέχνη της μητρότητας την αγγλική λέξη «mothercraft». Τα μαθήματα της τέχνης της μητρότητας περιλάμβαναν την προετοιμασία των νέων γυναικών για τον έγγαμο βίο και συχνά περιείχαν και διδασκαλία του ευγονισμού. όπ. π., σ. 105.

μια από τις μεγαλύτερες ευγονικές έγνοιες υπήρξε η ανώτατη εκπαίδευση των γυναικών. Η πανεπιστημιακή εκπαίδευση αποσπούσε τη βιολογική ενέργεια της γυναίκας από το αναπαραγωγικό της καθήκον σε ακαδημαϊκές ή εγκόσμιες δραστηριότητες. Στις αρχές του αιώνα, μάλιστα, μελέτες αποδείκνυαν πως οι γυναίκες απόφοιτοι πανεπιστημίων και κολεγίων είχαν την τάση να μην παντρεύονται και πως αυτές που τελικά παντρεύονταν αποκτούσαν, στατιστικά, λιγότερα των δύο παιδιών, αριθμό, δηλαδή, μικρότερο των τεσσάρων παιδιών που όριζαν οι ευγονιστές ως απαραίτητο για τη διατήρηση της κοινωνικής τους ομάδας³⁰.

Οι προσπάθειες των ευγονιστών φαίνεται να στέφθηκαν με επιτυχία καθώς, όπως αναφέρει ο Steven Selden, πολλά από τα σημαντικότερα κολέγια και πανεπιστήμια της χώρας, πρόσφεραν, ήδη, από το 1909 κάποιου είδους ευγονική εκπαίδευση, ενώ ο αριθμός των ανώτατων ιδρυμάτων που είχαν ευγονικά μαθήματα αυξήθηκε από τα 44 το 1914 σε 376 το 1928³¹. Ωστόσο εκείνο που πραγματικά φανερώνει την τεράστια επίδραση που είχαν αυτά τα μαθήματα στους νέους ανθρώπους της δεκαετίας του 1920, αλλά και της δεκαετίας του 1930, όταν πια είχε καθιερωθεί η ευγονική εκπαίδευση, είναι τα αποτελέσματα μιας έρευνας που πραγματοποιήθηκε με το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου όπου η πλειοψηφία των γυναικών δήλωσε πως επιθυμούσε να αποκτήσει τέσσερα παιδιά, τον αριθμό παιδιών που, όπως αναφέρθηκε, οι ευγονιστές παρακινούσαν τους νέους ανθρώπους να αποκτήσουν³².

Οι ευγονιστές, όμως, όταν έκαναν λόγο για εκπαίδευση δεν αναφέρονταν μόνο στις σχολικές και πανεπιστημιακές αίθουσες. Η εκπαίδευση είχε για αυτούς ένα ευρύτερο νόημα. Σε ένα άρθρο του 1923 που δημοσιεύτηκε στο *Eugenical News* τονιζόταν η ανάγκη της λαϊκής εκπαίδευσης (popular education) των Αμερικάνων σε ευγονικά ζητήματα, με ποιόν τρόπο, δηλαδή, θα λάμβαναν ευγονικές γνώσεις πέραν των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων³³. Για ακόμη φορά τονιζόταν πως το ζητούμενο ήταν μια «υγιής κοινή γνώμη» που θα διέθετε μια ευγονική συμπεριφορά. Οτιδήποτε μούσε τους Αμερικάνους στον ευγονισμό ενέπιπτε στην «κατηγορία» της

³⁰ Kevles, όπ. π., σ. 89.

³¹ Selden Steven, *Inheriting Shame. The Story of Eugenics and Racism in America*, Teachers College Press, New York 1999, σ. 48-49.

³² Rembis A. Michael, όπ. π., σ. 114.

³³ Boudreau Bicchieri Erica, "Yea, I have a Goodly Heritage : Health Versus Heredity in the Fitter Family Contests, 1920-1928" στο *Journal of Family History*, Vol. 30, 2005, σ. 367.

εκπαίδευσης. Στα μέσα που προτεινόταν περιλαμβάνονταν οι διαγωνισμοί, οι εκθέσεις και ο κινηματογράφος.

Οι διαγωνισμοί Fitter Fit Families ξεκίνησαν στην έκθεση της πολιτείας του Kansas στην Topeka το 1920, έπειτα από πρωτοβουλία των κυριών Mary T. Watts και Dr. Florence Sherbon. Οι δύο γυναίκες, έχοντας συνεργαστεί για χρόνια στη διοργάνωση των επονομαζόμενων Better Baby Contests στην πολιτεία της Iowa, που στόχευαν στη βελτίωση της βρεφικής και μητρικής φροντίδας, επιδίωξαν τη δημιουργία ενός νέου τύπου διαγωνισμού που θα έκρινε την υγεία ολόκληρης της οικογένειας και όχι μόνο των παιδιών. Σύμφωνα με την Watts η ιδέα για το διαγωνισμό προέκυψε από την κατανόηση του γεγονότος πως «...η καλύτερη καταγωγή* είναι εξίσου σημαντική με την καλύτερη φροντίδα και διατροφή»³⁴. Αν και ο χαρακτήρας των συγκεκριμένων διαγωνισμών υπήρξε, από την αρχή, ευγονικός, η επίσημη στήριξη από την Αμερικάνικη Ευγονική Κοινωνία ήρθε στα 1925, έτος κατά το οποίο ο διαγωνισμός πραγματοποιούταν και στις εκθέσεις των πολιτειών του Τέξας, του Αρκάνσας, της Οκλαχόμα, του Μίσιγκαν και της Μασαχουσέτης.

Ο διαγωνισμός λάμβανε χώρα στο λεγόμενο ανθρώπινο τμήμα των εκθέσεων. Οποιαδήποτε υγιής οικογένεια μπορούσε να συμμετάσχει. Σύμφωνα με τους κανονισμούς του διαγωνισμού κανείς δε μπορούσε να εξεταστεί, αν δεν ήταν παρούσα ολόκληρη η οικογένεια, εκτός από τους ανύπαντρους νέους σε ηλικία γάμου που επιθυμούσαν να λάβουν ευγονικές εξετάσεις³⁵. Έτσι οι συμμετέχοντες χωρίζονταν σε πέντε κατηγορίες : στους ανύπαντρους νεαρούς ενήλικες, ηλικίας 17-30 ετών, σε άτεκνα παντρεμένα ζευγάρια, που επιθυμούσαν να μάθουν τους λόγους της ατεκνίας τους και σε μικρές, μεσαίες και μεγάλες οικογένειες με ένα παιδί, με δύο ως τέσσερα παιδιά και πέντε ή περισσότερα παιδιά αντίστοιχα. Οι διαγωνιζόμενοι έδιναν συνεντεύξεις για το κοινωνικό και ιατρικό τους ιστορικό και εξετάζονταν από ψυχιάτρους, ψυχομέτρους, παθολόγους, διατροφολόγους, νοσοκόμες και οδοντιάτρους. Η συμμετοχή και όλες οι εξετάσεις ήταν δωρεάν. Με το πέρας του κάθε διαγωνισμού

³⁴ όπ. π. σ. 368.

* Η αγγλική λέξη που χρησιμοποιείται στο κείμενο είναι το breeding που αφορά στην εκτροφή καθαρόαιμων ζώων. Η λέξη εμπεριέχει και την έννοια της επιλεκτικής αναπαραγωγής αυτών των ζώων και για αυτόν το λόγο εδώ επιλέχθηκε η λέξη να μεταφραστεί ως καταγωγή προκειμένου να τονιστεί η «καλή» κληρονομικότητα που απαιτείται στη συγκεκριμένη διαδικασία.

³⁵ όπ. π., σ. 369.

ο κάθε συμμετέχοντας λάμβανε τις εξετάσεις του μαζί με ένα φύλλο συμβουλών, ενώ το Eugenics Record Office κρατούσε αντίτυπα των εξετάσεων για στατιστικούς λόγους. Οι νικητές της κάθε κατηγορίας έπαιρναν από τον κυβερνήτη της πολιτείας ένα ασημένιο βραβείο και το κάθε άτομο που συγκέντρωνε μέση βαθμολογία B +, με την προϋπόθεση να μην είχε λάβει σε κάποια εξέταση κάτω του B, χάλκινο που είχε πάνω του γραμμένη τη φράση «Ναι, έχω καλή κληρονομιά». Οι νικητές ανακοινώνονταν στην πρώτη σελίδα των τοπικών εφημερίδων.

Αν και δε μπορούμε να γνωρίζουμε με βεβαιότητα κατά πόσο οι άνθρωποι που συμμετείχαν ενδιαφέρονταν για το αν είχαν μια ευγονική οικογένεια ή αν, απλά, τους απασχολούσε η υγεία τους, η αύξηση του αριθμού των διαγωνισμών, σε μικρό χρονικό διάστημα και παρά την απόρριψη πολλών αιτήσεων για τη διεξαγωγή και άλλων διαγωνισμών, φανερώνει, τουλάχιστον, την επιτυχία των Fitter Fit Families να προσελκύσουν το ενδιαφέρον του κόσμου³⁶. Μπορεί η συμμετοχή τους να οφειλόταν στο ενδιαφέρον τους για θέματα υγείας, όμως, φτάνοντας στο χώρο του διαγωνισμού, οι συμμετέχοντες ή οι απλοί επισκέπτες έβλεπαν παντού κάρτες με λάμπες που αναβόσβηναν κάθε φορά που γεννιόταν ένα μωρό που θα επιβάρυνε τους φορολογούμενους της χώρας ή που δε θα ξεπερνούσε ποτέ την πνευματική ηλικία των 8, που τους προέτρεπαν να μάθουν για την κληρονομικότητα (φωτ.1,2). Ακόμη είχαν τη δυνατότητα να παρακολουθήσουν ομιλίες σε υπαίθριους χώρους γεμάτους με πίνακες που εξηγούσαν τι είναι ο ευγονισμός, σύγκριναν τα επίπεδα των εγγράμματων μεταξύ των γεννημένων στις Η.Π.Α. στο εξωτερικό και των Νέγρων (φωτ.3), θεατρικές παραστάσεις με μαριονέτες που εξηγούσαν τους νόμους του Mendel. Σε ένα τέτοιο περιβάλλον όπου τα πάντα, από την υγεία μέχρι τη φορολογία, συνδέονταν με τον ευγονισμό, είναι σίγουρο πως ο κόσμος, έστω και σε μικρό βαθμό, επηρεαζόταν από τις ευγονικές αρχές, στέφοντας με επιτυχία την προσπάθεια των ευγονιστών για τη διάδοση των αρχών τους.

Πέρα, όμως, από την επιτυχία των διαγωνισμών, όσον αφορά την επίδραση που άσκησαν στον πληθυσμό, οι συγκεκριμένοι διαγωνισμοί εξυπηρετούσαν και έναν ακόμη στόχο του κινήματος. Για τη διοργάνωση τους απαιτούνταν η συνδρομή πολλών διαφορετικών επαγγελματιών, όπως ήδη φάνηκε. Αν και η συμμετοχή

³⁶ Lovett L. Laura, “ Fitter Families for Future Firesides : Popular Eugenics and the Construction of a Rural Family Ideal in the United States” στο www.yale.edu/agrarianstudies/papers/PopularEugenics.pdf, σ. 22.

πολλών επαγγελματιών οφείλονταν, κυρίως, στην ανάγκη διάδοσης της δικής τους δουλειάς, και όχι στην ταύτιση με τις απόψεις των ευγονιστών, η συνεργασία τους με τους ευγονιστές παρείχε στο κίνημα αποδοχή, έστω και φαινομενική, από βασικά και, για πολύ κόσμο, και αξιόλογα συστατικά της αμερικάνικης κοινωνίας³⁷. Η σχεδόν ταυτόχρονη, με την ίδρυση της Αμερικάνικης Ευγονικής Κοινωνίας, σύσταση επιτροπών για τη συνεργασία με τους παθολόγους ιατρούς και τους κοινωνικούς λειτουργούς (Committee on Cooperation with Physicians, Committee on Cooperation with Social Workers) φανερώνει ξεκάθαρα τη βαρύτητα που έδιναν οι ευγονιστές στη χρήση των συγκεκριμένων επαγγελμάτων για τη περαιτέρω διάδοση των θέσεων τους. Βέβαια αν αναλογιστεί κανείς τα αντικείμενα των συγκεκριμένων ειδικοτήτων αλλά και του ευγονισμού εύκολα κατανοεί πάνω σε ποια βάση επιτεύχθηκαν ή έστω επιχειρήθηκαν αυτές οι συνεργασίες. Εκείνο που, ίσως, προκαλεί έκπληξη είναι η τρίτη επιτροπή την οποία σύστησε η Αμερικάνικη Ευγονική Κοινωνία, η επιτροπή για τη συνεργασία με τους κληρικούς (Committee on the Cooperation with Clergymen).

Παρότι η επιτροπή ενδιαφερόταν για την εκπαίδευση των κληρικών στα οφέλη των ευγονικά συγκροτημένων κοινωνιών, ο πραγματικός λόγος της σύστασης της υπήρξε ο προσηλυτισμός των ανθρώπων όλων των δογμάτων, ή τουλάχιστον των περισσότερων, της χώρας στο νέο ευαγγέλιο. Τα μέλη της επιτροπής γνώριζαν πως, αν κέρδιζαν τους ευσεβείς πολίτες των Η.Π.Α., θα είχαν μεγαλύτερη υποστήριξη στην προώθηση των κοινωνικών τους πολιτικών. Και αν ο πατέρας του ευγονισμού Galton είχε επιτεθεί τόσο στην Αγγλικανική όσο και στην Καθολική Εκκλησία για τις αντι-ευγονικές πρακτικές τους, το κίνημα καθιστούσε σαφές, στα 1926, σε φυλλάδιο που εξέδωσε, πως ο ευγονισμός δεν αντέκρουε τη Βίβλο, αλλά είχε στην πραγματικότητα πολλά κοινά σημεία με αυτήν καθώς δίδασκε πως «οι άνθρωποι δε θέριζαν σταφύλια από αγκάθια και σύκα από γαϊδουράγκαθα», εντοπίζοντας σε αυτά τα βιβλικά λόγια την έννοια της κληρονομικότητας. Στη συνέχεια της *Ευγονικής Κατήχησης* υποστηριζόταν πως ο ευγονισμός δεν ήταν λιγότερο συμπονετικός απέναντι στους άτυχους της ζωής αλλά με καλύτερη κατανόηση αυτών «καθώς επιχειρεί να ανακουφίσει τη δυστυχία τους φροντίζοντας με κάθε τρόπο να υπάρχουν

³⁷ Boudreau Bicchieri Erica, *όπ. π.*, σ. 374.

λιγότεροι κληρονομικά ελαττωματικοί»³⁸. Η προσπάθεια των ευγονιστών, ωστόσο, δεν έμεινε μόνο στην έκδοση φυλλαδίων.

Το Μάρτιο του 1926, στο περιοδικό *Eugenical News*, ανακοινώθηκε η έναρξη των διαγωνισμών κηρύγματος (sermon contests). Το ζητούμενο ήταν η ανάδειξη της σχέσης του χριστιανικού λόγου με τις ευγονικές θεωρίες. Ο Αιδεσιμότατος Phillips E. Osgood, που κέρδισε το πρώτο βραβείο και το χρηματικό έπαθλο των πεντακοσίων δολαρίων, κατόρθωσε να συνδέσει την ευγονική προσπάθεια βελτίωσης των ανθρώπων με το χριστιανική συμπόνοια για τους αδύνατους. Υποστήριξε πως η αναπαραγωγική διαδικασία θα έπρεπε να αντιμετωπίζεται με ιερότητα, καθώς, «τόσο βιολογικά και κοινωνιολογικά, όσο και στο όνομα της θρησκείας, είναι άδικο να δεσμεύουμε τους απογόνους μας σε βαριά φορτία και θλιβερά για να γεννηθούν»³⁹. Το κήρυγμα του δεύτερου νικητή, Αιδεσιμότατου Dr. Kenneth C. MacArthur, αφορούσε στην κληρονομικότητα των ηθικών και πνευματικών αρετών, κάτι, που σύμφωνα με τον ίδιο, αποδεικνύονταν και στα λόγια του Απόστολου Παύλου προς τον Τιμόθεο που είχαν εξυμνήσει «την αληθινή πίστη που ενυπήρχε πρώτα στη δική σου γιαγιά Lois και στη μητέρα σου Eunice και σε σένα επίσης»⁴⁰.

Τα αποτελέσματα των διαγωνισμών κάθε φορά δημοσιεύονταν στο περιοδικό *Eugenics* προκειμένου να γίνουν ευρύτερα γνωστά τα μηνύματα των κηρυγμάτων. Μάλιστα η Αμερικάνικη Ευγονική Εταιρεία αποφάσισε, στο τέλος του 1930, την έκδοση σε έναν τόμο των δέκα καλύτερων κηρυγμάτων της χρονιάς μαζί με τα σχόλια παλιότερων νικητών και πρότεινε τη συνεργασία με το Ομοσπονδιακό Συμβούλιο των Εκκλησιών για την καλύτερη διανομή και δημοσίευση της συλλογής. Ωστόσο, παρά τις προσπάθειες των ευγονιστών, οι συγκεκριμένοι διαγωνισμοί δεν είχαν καμία απήχηση έξω από προτεσταντικούς κύκλους. Η υποστήριξη από την Καθολική Εκκλησία, την οποία οι ευγονιστές επιθυμούσαν διακαώς, κυρίως, εξαιτίας του μεγάλου αριθμού Καθολικών στα σημαντικότερα κέντρα του ευγονισμού, όπως

³⁸ Kevles, όπ. π., σ. 61.

³⁹ Leon M. Sharon, “Hopelessly Entangled in Nordic Pre- Suppositions : Catholic Participation in the American Eugenics Society in the 1920s” στο *Journal of the History of Medicine and Allied Sciences*, Vol 59, No 1, 2004, σ. 16.

⁴⁰ Kevles, όπ. π., σ. 61.

τη Μασαχουσέτη, την Πενσυλβάνια και τη Νέα Υόρκη, δεν ήρθε ποτέ, για θεολογικούς και άλλους λόγους⁴¹.

Στην προσέλκυση ετερογενών ομάδων μεγαλύτερη επιτυχία είχαν, μάλλον, οι εκθέσεις. Οι εκθέσεις, από τα μέσα του 19^{ου} αι. μέχρι και τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, είχαν κυριολεκτικά σαρώσει ολόκληρη την Ευρώπη και τις Η.Π.Α. Μάλιστα, για να εκφραστεί αυτή η τάση δημιουργίας ολοένα και περισσότερων μουσείων και εκθέσεων αλλά και η κεντρικότητα που είχαν για τις κοινωνίες της εποχής επινοήθηκε ο όρος «εκθεσιακή κουλτούρα». Η αρχή αυτής της τάσης εντοπίζεται στα 1851 και στη λεγόμενη Έκθεση του Κρυστάλλινου Παλατιού (Crystal Palace Exhibition) της Βικτοριανής Αγγλίας⁴². Σε σύντομο χρονικό διάστημα πραγματοποιήθηκε μια σειρά διεθνών εκθέσεων που προσέλκυσε εκατομμύρια κόσμο. Πέρα από το καθαρά ψυχαγωγικό μέρος τους, οι εκθέσεις αυτές, συχνά, είχαν και έντονο εκπαιδευτικό χαρακτήρα, με κάποια Πανεπιστήμια να παρέχουν και μαθήματα σε συνεργασία με Διεθνείς Εκθέσεις, όπως το Πανεπιστήμιο του Σικάγο στην Έκθεση του St. Louis του 1904. Κάποια από τα σημαντικότερα μουσεία του κόσμου, όπως για παράδειγμα το Μουσείο Victoria and Albert στο Λονδίνο και το Μουσείο της Επιστήμης και της Βιομηχανίας στο Σικάγο, υπήρξαν το αποτέλεσμα αυτών των εκπαιδευτικών προσπαθειών. Αυτό το περιβάλλον, όπου ο κόσμος φαινόταν να μορφώνεται ενώ διασκεδάζε, δεν άφησαν ανεκμετάλλευτο οι ευγονιστές που είδαν στις Διεθνείς Εκθέσεις την ευκαιρία να διαδώσουν περαιτέρω τις θέσεις τους.

Οι ευγονικές εκθέσεις, σε διάστημα μικρότερο των πενήντα χρόνων, από την ίδρυση του Ανθρωπομετρικού Εργαστηρίου στη Διεθνή Έκθεση Υγείας του Μουσείου του Νοτίου Κένσιγκτον στα 1884 μέχρι την Ευγονική Έκθεση του Ιδρύματος Βελτίωσης της Φυλής στη Διεθνή Έκθεση του Σαν Φρανσίσκο το 1915, είχαν καθιερωθεί στις Διεθνείς Εκθέσεις και στα χρόνια που ακολούθησαν μέχρι τη Διεθνή Έκθεση της Νέας Υόρκης στο τέλος της δεκαετίας του 1930, έγιναν αναπόσπαστο μέρος της προσπάθειας των ευγονιστών να μεταδώσουν στους Αμερικάνους τις ευγονικές αρχές. Για να γίνουν τα μηνύματα τους πιο πειστικά, στις

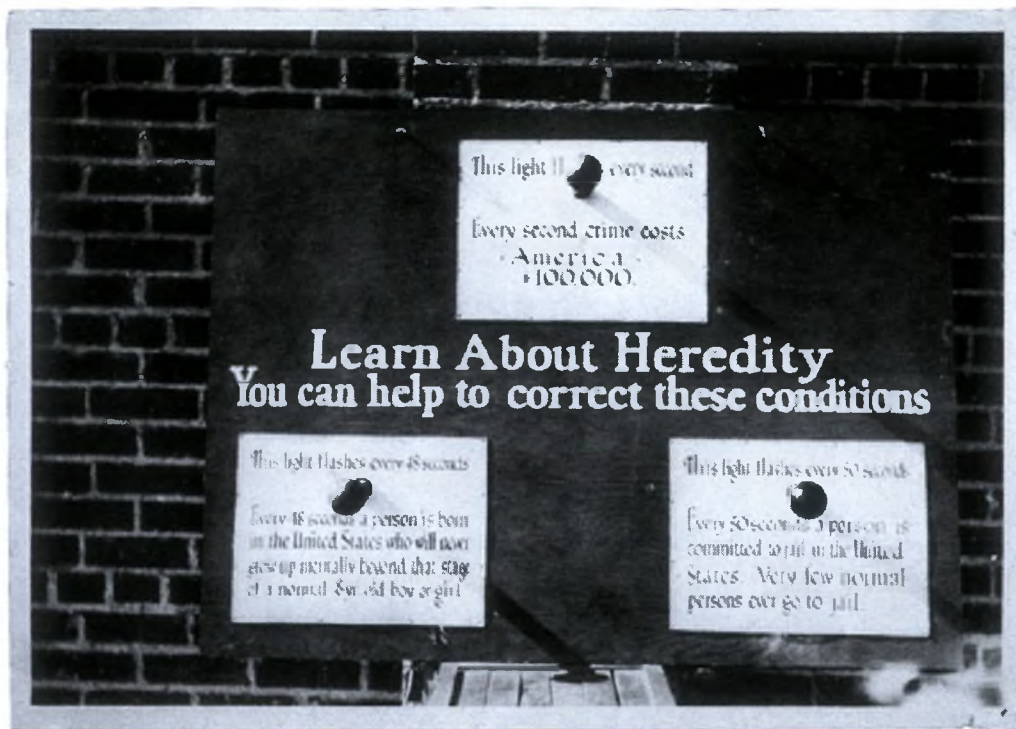
⁴¹ Μεταξύ των λόγων αυτών υπήρξε η περιθωριακή θέση που κατείχε στην Καθολική λειτουργία το κήρυγμα, αλλά και τα αρνητικά στερεότυπα που απέδιδαν οι ευγονιστές στους Καθολικούς, Leon M. Sharon, *οπ. π.*, σ. 17-19.

⁴² Rydell Robert, Cogdell Christina, Largent Mark, "The Nazi Eugenics Exhibit in the United States, 1934-1943" στο Currell Susan, Christina Cogdell (Eds), *οπ. π.*, σ. 361.

εκθέσεις αυτές, υπήρχαν αναπαραστάσεις των νόμων του Mendel, συνήθως, με παρουσιάσεις λευκών και μαύρων ινδικών χοιριδίων που εξηγούσαν τη κληρονομικότητα του χρώματος (φωτ.4). Οι χώροι των εκθέσεων ήταν γεμάτοι με διαγράμματα που δήλωναν πως τα «κατάλληλα ανθρώπινα χαρακτηριστικά όπως η ανοησία, η επιληψία, η εγκληματικότητα, η τρέλα, ο αλκοολισμός, η φτώχεια και πολλά άλλα ενυπάρχουν σε οικογένειες και κληρονομούνται με τον ίδιο ακριβώς τρόπο όπως το χρώμα στα ινδικά χοιρίδια», πίνακες με φώτα που αναβόσβηναν και επισήμαιναν πως «κάθε δεκαπέντε δευτερόλεπτα εκατό δολάρια των χρημάτων σας πηγαίνουν για τη φροντίδα ατόμων με κακή κληρονομικότητα», πως «κάθε σαράντα οχτώ δευτερόλεπτα γεννιέται στις Η.Π.Α. ένα διανοητικά ελαττωματικό άτομο» και πως «κάθε εφτάμιση, μόλις, λεπτά οι Η.Π.Α. απολαμβάνουν τη γέννηση ενός υψηλού επιπέδου ανθρώπου που θα έχει την ικανότητα να κάνει δημιουργική εργασία και να είναι κατάλληλος για ηγεσία», αλλά και αφίσες που αναρωτιόνταν «για πόσο καιρό, ακόμη, εμείς οι Αμερικάνοι θα είμαστε τόσο προσεκτικοί για τους προγόνους των γουρουνιών μας και των κοτόπουλων μας και των βοδιών μας – και μετά θα αφήνουμε τη γενεαλογία των παιδιών μας στην τύχη και στο τυφλό συναίσθημα»⁴³.

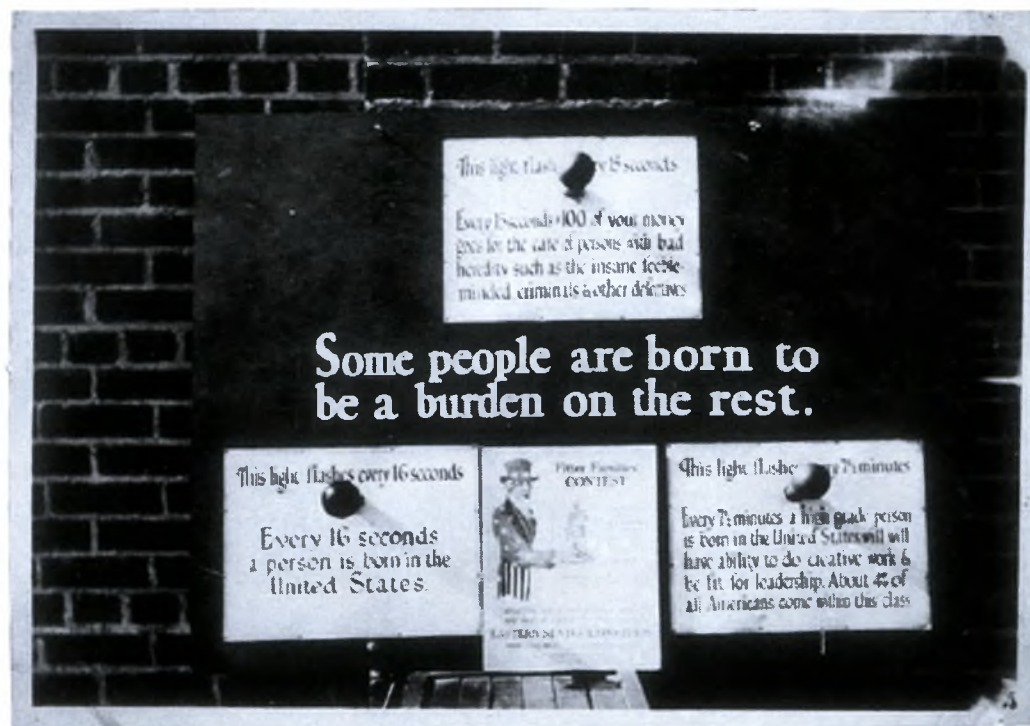
Με τέτοιες περιεκτικές προτάσεις αλλά και πολλές εικόνες οι ευγονιστές επιχείρησαν καθ' όλη τη διάρκεια της δεκαετίας να απλοποιήσουν τα μηνύματα τους. Για την επίτευξη του στόχου τους εκμεταλλεύτηκαν και χρησιμοποίησαν την κάθε ευκαιρία αλλά και το κάθε μέσο που τους δόθηκε. Η εμπλοκή τους υπήρξε ενεργή σχεδόν σε όλες τις πτυχές της αμερικάνικης ζωής. Αν και δεν υπάρχουν ακριβή στοιχεία για την επιτυχία της προσπάθειας, η διαρκής συζήτηση των ευγονικών ζητημάτων που προέκυπτε από όλη αυτήν τη δραστηριότητα δε θα μπορούσε παρά να οδηγήσει, αν όχι στον ασπασμό της συγκεκριμένης ιδεολογίας, στην εξοικείωση με την ευγονική επιχειρηματολογία και στην καθιέρωση στον κοινό νου ως μιας αυταπόδεικτης αλήθειας.

⁴³ Kevles, όπ. π., σ. 62-63.

American Philosophical Society. Noncommercial, educational use only.

1. Κάρτα με λάμπες που αναβοσβήνουν στη διάρκεια διαγωνισμού Fitter Fit Families to 1926. www.eugenicsarchive.org/eugenics/view_image.pl?id=9

American Philosophical Society. Noncommercial, educational use only.

2. Κάρτα με λάμπες που αναβοσβήνουν στη διάρκεια διαγωνισμού Fitter Fit Families www.eugenicsarchive.org/eugenics/view_image.pl?id=8.

American Philosophical Society. Noncommercial, educational use only

3. Έκθεση ευγονισμού και υγείας σε διαγωνισμό Fitter Fit Families στην Τοπεκα του Kansas. www.eugenicsarchive.org/eugenics/view_image.pl?id=1563

American Philosophical Society. Noncommercial, educational use only

4. Έκθεση της Αμερικάνικης Ευγονικής Κοινωνίας στη Διεθνή Έκθεση του Σαν Φρανσίσκο. www.eugenicsarchive.org/eugenics/view_image.pl?id=1565

5.

Το τέλος του ευγονισμού;

Στις Η.Π.Α., το επόμενο ακριβώς διάστημα, στα χρόνια μεταξύ 1931-1939, ο αριθμός των εγκλειστων ασθενών που είχαν στερηθεί είχε σχεδόν τριπλασιαστεί από τα αντίστοιχα νούμερα της προηγούμενης δεκαετίας, ξεπερνώντας τους είκοσι χιλιάδες⁴⁴. Τέσσερα χρόνια μετά την απόφαση του Ανώτατου Δικαστηρίου για τη συνταγματικότητα της αναγκαστικής στέρωσης στην υπόθεση *Buck vs Bell* το 1927, δεκαεφτά πολιτείες είχαν θεσπίσει ή αναθεωρήσει την νομοθεσία τους για τη στέρωση⁴⁵. Μέχρι το 1936 οχτώ πολιτείες επέκτειναν τους νόμους τους προκειμένου να επιτρέπεται και η στέρωση των μη εγκλειστων πνευματικά ασθενών ατόμων. Το 1935 η πολιτεία της Nebraska θέσπισε νόμο που επέβαλλε την καταγραφή όλων των «ανόητων» της πολιτείας και τους απαγόρευε την έκδοση άδειας γάμου χωρίς την παρουσίαση βεβαίωσης ότι είχαν στερηθεί⁴⁶. Την ίδια χρονιά ο Αμερικάνος γενετιστής και μελλοντικός κάτοχος του βραβείου Νόμπελ, Hermann J. Muller, δήλωνε πως ο ευγονισμός είχε εξελιχθεί σε μια ψευδοεπιστημονική πλάνη για τους «συνηγόρους της φυλετικής και ταξικής προκατάληψης, τους υποστηρικτές των κατεστημένων συμφερόντων της εκκλησίας και τους κράτους, τους φασίστες, τους χιτλερικούς» ενώ ένα χρόνο νωρίτερα ο Jacob H. Landman τόνιζε πως καμία επιστημονική μέθοδος δεν αποδείκνυε πως υπήρχε βόρεια φυλή ή πως επρόκειτο για μια φυλή ανώτερη όλων των υπολοίπων⁴⁷. Ωστόσο παρά την κριτική που φαίνεται πως δέχονταν οι ευγονιστές από πολιτικούς, κοινωνικούς και θρησκευτικούς κύκλους, έρευνα του περιοδικού *Fortune* μερικά χρόνια αργότερα, το 1937, έδειχνε πως το 63% των Αμερικάνων ήταν υπέρ της αναγκαστικής στέρωσης των κατά συνήθεια εγκληματιών και το 66% υποστήριζαν τη στέρωση των πνευματικά ασθενών⁴⁸.

⁴⁴ Kline Wendy “A New Deal for the Child. Ann Cooper Hewitt and Sterilization in the 1930s” στο Currell Susan, Cogdell Christina (Eds), *όπ.π.*, σ. 24.

⁴⁵ Larson J. Edward, *Sex, Race and Science. Eugenics in the Deep South*, Johns Hopkins University Press, Baltimore 1995, σ.

⁴⁶ Kline Wendy “A New Deal for the Child., *όπ. π.*, σ. 24.

⁴⁷ Kevles, *όπ. π.*, σ. 164.

⁴⁸ *όπ. π.*, σ. 114.

Η συνύπαρξη τέτοιων αντικρουόμενων απόψεων είναι, για πολλούς, ενδεικτική του κλίματος που επικρατούσε τη δεκαετία του 1930. Η πιο αποδεκτή, μέχρι πρόσφατα, άποψη ήθελε μια ολοένα αυξανόμενη επιστημονική κριτική κατά του ευγονισμού, τα χρόνια αυτά, αλλά και τις απάνθρωπες πολιτικές της Ναζιστικής Γερμανίας να έχουν οδηγήσει στην δυσφήμιση του κινήματος και στην πτώση των ποσοστών δημοτικότητάς του. Όμως, αν το τέλος της δεκαετίας του 1920 σήμανε την παρακμή του ευγονικού κινήματος, πως μπορούν να εξηγηθούν οι παραπάνω νόμοι αλλά και τα ιδιαίτερα υψηλά ποσοστά δημοτικότητάς του μέχρι σχεδόν το τέλος της επόμενης δεκαετίας; Πώς έμεινε αλώβητη η κοινωνική του αναγνώριση;

Το 1933, σχεδόν αμέσως μετά την άνοδο του Αδόλφου Χίτλερ στην εξουσία, οι Ναζί θέσπισαν νόμο για τη υποχρεωτική στειρώση των διανοητικά και σωματικά αναπήρων που οδήγησε στη στειρώση περισσότερων από 250.000 ατόμων σε διάστημα τριών χρόνων από την εφαρμογή του, τον Ιανουάριο του 1934⁴⁹. Λίγους μήνες αργότερα τη χώρα επισκέφτηκε ο Peter W. William με την ενίσχυση του Αμερικάνικου Συνδέσμου Δημόσιας Υγείας (American Public Health Association-A.P.H.A.) προκειμένου να αποκτήσει μια πλήρη εικόνα των γερμανικών προγραμμάτων δημόσιας υγείας και φυλετικής υγιεινής. Τα ευρήματά του από την εξάμηνη παραμονή του τα δημοσίευσε στο επίσημο περιοδικό της A.P.H.A., *American Journal of Public Health*, όπου ξεκινώντας το κείμενο του τόνισε πως «...η Γερμανία θα είναι το πρώτο μοντέρνο κράτος που θα έχει φτάσει ένα σκοπό που τα υπόλοιπα έθνη τώρα ατενίζουν ή προσεγγίζουν με βήμα σαλιγκαριού», ενώ λίγο παρακάτω υποστήριξε πως υπήρξε «τιμή του να γνωρίσει μερικούς από τους ηγέτες του παρόντος πολιτικού καθεστώτος που ευθύνονταν για νέα εγχειρήματα στην επανακατασκευή της κοινωνικής τάξης» και θαύμασε το γερμανικό λαό που είχε κατανοήσει πως «...η ανθρώπινη αναπαραγωγή δεν είναι εκ γενετής δικαίωμα για να ασκείται από όλους τους ενήλικες με τα απαραίτητα ανατομικά μέρη, αλλά αντίθετα ένα προνόμιο για να ωφελήσει το άτομο, την οικογένεια, την κοινότητα, το κράτος»⁵⁰. Άρθρο του δημοσιεύτηκε και στο ναζιστικό *Neues Volk*⁵¹. Αλλά και ο Paul Popenoe, από τις σημαντικότερες φυσιογνομίες του ευγονικού κινήματος,

⁴⁹ όπ. π., σ. 117.

⁵⁰ Peter W. William, "Germany's Sterilization Program" στο *American Journal of Public Health*, Vol. 24, No. 3, 1934, σ. 187 – 191.

⁵¹ Kuhl Stefan, *The Nazi Connection: Eugenics, American Racism and German National Socialism*, Oxford University Press, Oxford 1994, σ. 54-55.

υποστήριξε πως ο συγκεκριμένος νόμος υπήρξε το αποτέλεσμα χρόνων έρευνας και στείρωσεων και επιδοκίμασε στο περιοδικό *Journal of Heredity*, το 1934, τη γερμανική κυβέρνηση που ανέπτυξε μια καθαρά ευγονική πολιτική. Κλείνοντας το άρθρο του, τόνισε πως η «τωρινή γερμανική κυβέρνηση έδωσε το πρώτο παράδειγμα των σύγχρονων καιρών μιας διοίκησης βασισμένης ειλικρινά και αποφασιστικά στις αρχές του ευγονισμού»⁵². Η προσπάθεια της αποφυγής συνδέσεων με τη Ναζιστική Γερμανία δε θα ξεκινούσε παρά μόλις τα τελευταία χρόνια της δεκαετίας του 1930, όταν η δίωξη των Εβραίων θεωρήθηκε πως κλόνιζε την αξιοπιστία του κινήματος.

Όσον αφορά την αμφισβήτηση που δέχτηκε ο ευγονισμός, από τη δεκαετία, ακόμη, του 1920 η εφαρμογή της βιολογίας σε πολιτισμικά ερωτήματα, όπως μας πληροφορεί ο Elazar Barkan, είχε αρχίσει να αποφεύγεται⁵³. Το ενδιαφέρον των κοινωνικών επιστημών σταδιακά μετατοπίστηκε από την κληρονομικότητα στο περιβάλλον, γεγονός που, για πολλούς, σηματοδότησε και το τέλος του ευγονισμού. Η αποκλειστική ενασχόληση των ευγονιστών με την κληρονομικότητα, όταν η έμφαση, πλέον, δινόταν στους περιβαλλοντολογικούς παράγοντες, οδήγησε στο συμπέρασμα πως ο ευγονισμός έχασε κάθε επιστημονική και ακαδημαϊκή εγκυρότητα και κοινωνική υποστήριξη. Μέχρι πολύ πρόσφατα αυτή η θέση δεν είχε αμφισβητηθεί. Ωστόσο, παρά την ολοένα αυξανόμενη κριτική των βιολογικά καθορισμένων ευγονικών θέσεων, αρχικά υπήρξαν ελάχιστοι οι επιστήμονες που κινητοποιήθηκαν κατά του κινήματος και ενεπλάκησαν δημόσια στην καταδίκη του. Η δημόσια αποκήρυξη του ευγονισμού από την επιστημονική κοινότητα πραγματοποιήθηκε μόνο μετά το 1938⁵⁴. Οι όποιες φωνές εναντιώνονταν μέχρι τότε αποτελούσαν μεμονωμένες απόψεις και δεν είχαν κατορθώσει ακόμη να κερδίσουν όχι μόνο την κοινή γνώμη αλλά και την επιστημονική κοινότητα.

Η καθυστέρηση αυτή οφειλόταν κυρίως στους ανθρώπους που πρώτοι εναντιώθηκαν στη ρατσιστική κοσμοαντίληψη του ευγονισμού. Προερχόμενοι από τις λιγότερο εκλεκτές ομάδες του ευγονισμού και σε πολλές περιπτώσεις και του αμερικάνικου εθνικισμού, οι φωνές τους ήταν ιδιαίτερα δύσκολο να ακουστούν. Καθώς επρόκειτο για Εβραίους, Αφροαμερικάνους και γυναίκες που εξέφραζαν αυτές

⁵² Popenoe Paul, "The German Sterilization Law" στο *Journal of Heredity*, Vol. 25, No. 7, 1934, σ. 260.

⁵³ Barkan Elazar, *The Retreat of Scientific Racism. Changing Concepts of Race in Britain and the United States between the World Wars*, Cambridge University Press, Cambridge 1992, σ. 4.

⁵⁴ όπ. π., σ. 279.

τις απόψεις, οι θέσεις αυτόματα, ακόμη και μέσα στην ίδια την επιστημονική κοινότητα, όπου κάποιοι από αυτούς τύχαιναν μεγάλης αναγνώρισης, απονομιμοποιούνταν. Οι λόγοι τους θεωρούνταν πως αποτελούσαν μέρος μιας υποκειμενικής και μειονοτικής ατζέντας⁵⁵. Τα λόγια του Πρόεδρου Hoover στο ραδιοφωνικό του διάγγελμα στα τέλη του 1930 για την ανάγκη σωστά γεννημένων, μεγαλωμένων, εκπαιδευμένων και χαρούμενων παιδιών προκειμένου για την επίλυση χιλιάδων προβλημάτων διακυβέρνησης αλλά και για την πραγματοποίηση μεγαλύτερων εθνικών επιτευγμάτων, που σαφέστατα παρέπεμπαν στην ευγονική λογική αντιμετώπισης των ασθενών ως βαρών στην εξέλιξη του έθνους, αλλά και η απόφαση της Συνεδρίου για την Πνευματική Ανεπάρκεια του Λευκού Οίκου να προτείνει για την επίλυση των κοινωνικών προβλημάτων τη στείρωση των «ακατάλληλων» υπήρξαν τα αποτελέσματα αυτής της απαξίωσης, αν θέλετε, κάποιων επιστημόνων και φανέρωναν την ισχυρή επιρροή που ακόμη ασκούσε το κίνημα και σε υψηλόβαθμα στελέχη της κυβέρνησης και εξέχουσες προσωπικότητες της επιστημονικής κοινότητας⁵⁶.

Η δυσκολία αυτή διάδοσης μέσα στην ίδια την επιστημονική κοινότητα των αντι-ευγονικών θέσεων συνέβαλε στην περαιτέρω καθυστέρηση διάχυσης των συγκεκριμένων αμφισβητήσεων στην κοινωνία των Η.Π.Α. Δεν πρέπει, λοιπόν, να μας εκπλήσσει πως η πλειοψηφία των Αμερικάνων μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του 1930 δεν αμφισβητούσε τον ευγονισμό. Μάλιστα η απειλή καταστροφής ολόκληρου του κοινωνικού οικοδομήματος που έφερε η Μεγάλη Ύφεση και η επιτακτική ανάγκη επίλυσης των κοινωνικών προβλημάτων, που είχαν προκύψει, οδήγησαν στην ενίσχυση των ευγονικών θέσεων. Οι ευγονιστές με την πίστη που επιδείκνυαν στη βόρεια φυλή και στο αμερικάνικο έθνος αλλά και με ένα έτοιμο πρόγραμμα που, εδώ και τρεις δεκαετίες περίπου, πρότεινε τρόπους ισχυροποίησης του έθνους εμφανίστηκαν ως οι πλέον ειδικοί.

Εκμεταλλεζόμενοι την κρίση της αμερικάνικης κοινωνίας και κατηγορώντας συγκεκριμένες ομάδες του πληθυσμού για την κατάσταση στις Η.Π.Α. κατόρθωσαν να κερδίσουν ακόμη μεγαλύτερη μερίδα των Αμερικάνων. Η μεγάλη δημοτικότητα που γνώρισαν οφειλόταν στη δυνατότητα να ακουστούν που η κοινωνική και οικονομική αναταραχή τους παρείχε, αλλά, κυρίως, στην περίεργη σύνθεση

⁵⁵ όπ. π., σ. 9.

⁵⁶ Kline Wendy, όπ. π., σ. 20.

απαλλαγής και απόδοσης ευθυνών στους Αμερικάνους που κατόρθωσαν να πραγματοποιήσουν Στη δεκαετία που ακολούθησε τη Μεγάλη Ύφεση η αποτυχία και η επιτυχία ήταν προσωπικές. Η απόδοση ευθυνών στους ήδη κλονισμένους από το Κραχ του 1929 δε θα μπορούσε παρά να έχει ολέθριες συνέπειες για τη χώρα. Από την άλλη όλη αυτή η κρίση είχε δημιουργήσει την ανάγκη της αφοσίωσης σ' έναν κώδικα, σε κάποιες αρχές, καθώς αυτός ήταν ίσως ο μόνος τρόπος που διέθεταν για να νιώσουν «κάποιοι», σημαντικοί⁵⁷. Η ανεργία και η εξαθλίωση μεγάλων τμημάτων του πληθυσμού είχαν καλλιεργήσει συναισθήματα απαισιοδοξίας και ανικανότητας. Ο ευγονισμός με την πίστη του στην ανωτερότητα του αγγλοσαξονικού αμερικάνικου πολιτισμού τους παρείχε την επιβεβαίωση που χρειαζόνταν και γι' αυτό μπόρεσε να μιλήσει για τα σφάλματα των Αμερικάνων. Οι ίδιοι, δηλαδή, λόγω των ικανοτήτων τους, δε θα μπορούσαν να ευθύνονται, όμως, ήταν υπεύθυνοι για το μέλλον της χώρας τους εξαιτίας αυτής της ανωτερότητας τους. Τώρα, όντας ο ικανότερος, έπρεπε να φροντίσει να ενισχύσει και να προφυλάξει το έθνος του προκειμένου να μην επαναληφθούν αυτά που τώρα συνέβαιναν. Οι Αμερικάνοι ήταν οι μόνι που μπορούσαν να αναγνωρίσουν αυτήν τους την υποχρέωση υπέρ της πατρίδας τους και που είχαν την ικανότητα να το πραγματοποιήσουν. Έτσι, με τον ευγονισμό, η προσωπική τους ευθύνη μετριαζόταν και αναβαθμιζόταν η αξία τους⁵⁸.

Αυτή η προσωπική σύνδεση με το έθνος, πέρα του ότι κινητοποίησε ευκολότερα τον πληθυσμό, έθεσε τα πάντα στη δημόσια σφαίρα και επέτρεψε την παρέμβαση στο ιδιωτικό. Οι πιο προσωπικές στιγμές αναδεικνύονταν σε εθνικό ζήτημα. Αν για την ενίσχυση του έθνους της η ατομιστική κοινωνία των Η.Π.Α. έπρεπε να θυσιάσει τις προσωπικές της ελευθερίες, τότε ήταν έτοιμη να το κάνει. Η πίεση της Μεγάλης Ύφεσης επέτρεψε για πρώτη φορά στους ευγονιστές να παρέμβουν σχεδόν ανεμπόδιστα στην ιδιωτική σφαίρα. Δεν άλλωστε καθόλου τυχαίο πως η καμπάνια για την αναγκαστική στείρωση, όπως ήδη αναφέρθηκε, γνώρισε τέτοια δημοτικότητα το διάστημα αυτό, όπως, επίσης, δεν πρέπει να αγνοηθεί το γεγονός πως η πολιτική του New Deal του Franklin Roosevelt στηρίχτηκε στη λογική

⁵⁷ Susman, όπ. π, σ. 165 – 168.

⁵⁸ Η ίδια ακριβώς λογική είχε χρησιμοποιηθεί από τους ευγονιστές και στο τέλος του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, οπότε ο ευγονισμός εμφανίστηκε ισχυροποιημένος. Higham John, *Strangers in the Land. Patterns of American Nativism, 1860-1925*, Rutgers University Press, New Brunswick and London, 1992.

της παρέμβασης και της ρύθμισης προσωπικών ζητημάτων. Ο ευγονισμός είχε κατακτήσει τις Η.Π.Α.

Ωστόσο, ακόμη και στις δύσκολες στιγμές της δεκαετίας του 1930 ένας καθαρά ρατσιστικός λόγος απέναντι στις ομάδες των πνευματικά ασθενών, των εγκληματιών και όλων των «βαρών» της αμερικάνικης κοινωνίας δε νομιμοποιούταν στις δημοκρατικές Η.Π.Α. Αν για τη νομοθεσία για τον περιορισμό της μετανάστευσης, που αφορούσε αποκλειστικά ξένους πληθυσμούς, έπρεπε να επικαλεστούν την αρχή της «εθνικής καταγωγής», η ανάγκη να διατηρηθούν τα δημοκρατικά προσχήματα, τώρα που επρόκειτο και για Αμερικάνους, ήταν περισσότερο πειστική. Οι ευγονιστές προκειμένου να υπερπηδήσουν αυτό το εμπόδιο επικέντρωσαν το λόγο τους στη γονική φροντίδα και τι πιο ευγενές από την προσπάθεια βελτίωσης της ζωής των παιδιών; Όμως, μετατοπίζοντας το κέντρο βάρους τους από την κληρονομικότητα στην ανατροφή ενός παιδιού όχι μόνο αναγνώριζαν αλλά καθιστούσαν και σημαντικότερο το περιβάλλον. Ο διευθυντής ενός ιδρύματος για ανόητους, του Sonoma State Home for the Feeble-minded, υποστήριζε στα 1931 πως «πρακτικά παράβλεπαν αν ήταν [οι ασθενείς] του κληρονομικού ή μη κληρονομικού τύπου. Και στις δύο περιπτώσεις η ασθενής δε θα μπορούσε να είναι κατάλληλη μητέρα επειδή δε θα μπορούσε να μεγαλώσει ένα παιδί σωστά»⁵⁹. Αν και δε γνωρίζουμε αν ο συγκεκριμένος διευθυντής υπήρξε οπαδός ή όχι του ευγονισμού, γεγονός παραμένει πως όσον αφορά την ασθένεια της ανοησίας, μια από τις μεγαλύτερες ευγονικές απειλές, η έμφαση δεν αφορούσε πλέον στην κληρονομική φύση της αλλά στις επιπτώσεις που είχε για το περιβάλλον του παιδιού. Γιατί και να επρόκειτο για μια μεμονωμένη άποψη το ότι αυτά τα λόγια προέρχονταν από έναν κυβερνητικό υπάλληλο φανέρωνε την ολοένα αυξανόμενη σημασία που αποκτούσε το περιβάλλον σε ζητήματα που παλαιότερα σχετιζόνταν αποκλειστικά με βιολογικούς παράγοντες.

Για πολλούς ήταν μια ακόμη αλλαγή που υποδήλωνε την παρακμή του ευγονισμού. Ωστόσο αν δούμε προσεκτικότερα τα λόγια του συγκεκριμένου διευθυντή θα διαπιστώσουμε πως παρότι το ζητούμενο φαινόταν να είναι η σωστή ανατροφή των παιδιών, το κατά πόσο ένας γονιός μπορούσε να του την παρέχει εξαρτιόταν από το αν ήταν υγιής ή όχι. Από τη στιγμή που ένας πνευματικά και σωματικά υγιής γονιός, ακόμη και αν δεν ήταν μορφωμένος, μπορούσε να παράσχει

⁵⁹ όπ. π, σ. 19.

καλύτερη φροντίδα στα παιδιά του από κάποιον ασθενή, σημείο αναφοράς παρέμενε η κληρονομικότητα. Γιατί ακόμη και για τις μη κληρονομικές ασθένειες η πεποίθηση πως ακόμη και αυτές μπορούσαν να προκαλέσουν βλάβες στο γενετικό υλικό του ασθενούς, καθιστούσε ξεκάθαρη τη σύνδεση υγιούς γονιού και σωστά μεγαλωμένου παιδιού, διατηρώντας για άλλη μια φορά την έμφαση στο πρωτόπλασμα. Ένας υγιής γονιός διέθετε εκ φύσεως τα εφόδια που του επέτρεπαν τη σωστή ανατροφή των παιδιών του. Αλλά ακόμη και αν δεχτούμε τη σημασία της βιολογίας για τον καλό γονιό που έκρυβε η παραπάνω λογική, υπάρχει και πάλι αναγνώριση της αξίας του περιβάλλοντος όσον αφορά το παιδί. Πρωτεύουσα σημασία για το παιδί φαίνεται να έχει η ανατροφή, οι εξωγενείς παράγοντες. Ο υγιής γονιός, όμως, προτού, αν θέλετε, εξασφαλίσει ένα ιδανικό περιβάλλον για το παιδί του, το είχε φέρει στο κόσμο με ένα υγιές πρωτόπλασμα. Οι ευγονιστές αναγνώριζαν πως η έμφαση στην ανατροφή των παιδιών δεν απειλούσε σε καμία περίπτωση την υγεία του έθνους, που τόσο τους απασχολούσε, αφού η βιολογική του βάση εξασφαλιζόταν από τους υγιείς γονείς. Έτσι η κληρονομικότητα συνέχισε να συνιστά το κεντρικό σημείο του ευγονισμού, μόνο που τώρα καλυπτόταν από το μανδύα του περιβάλλοντος.

Διαβάζοντας κανείς το κείμενο που έγραψε ο πρόεδρος του Eugenics Research Association, C. G Campbell, μπορεί εύκολα να διακρίνει την παραπάνω λογική. Υποστηρίζει πως εδώ και πολύ καιρό οι ευγονιστές είχαν αναγνωριστεί τη σημασία και του περιβάλλοντος για τη βελτίωση της φυλετικής ποιότητας. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο καλλιεργητής δεν επιλέγει μόνο τον καλύτερο σπόρο αλλά αναζητά και τον καλύτερο έδαφος στο οποίο θα τον φυτέψει. Ωστόσο, όπως σπεύδει να διευκρινίσει, το καλύτερο αποτέλεσμα από το συνδυασμό κληρονομικότητας και περιβάλλοντος μπορεί να διασφαλιστεί παρά μόνο αν έχει εξασφαλιστεί εξαρχής ο καλύτερος σπόρος. Η πρωτεύουσα σημασία της κληρονομικότητας, όπως ο ίδιος δηλώνει κλείνοντας την παράγραφο του, έχει επανειλημμένα αποδειχτεί, παρά την επίμονη αντίθεση κάποιων που ακόμη δεν το έχουν συνειδητοποιήσει⁶⁰. Η αναγνώριση, δηλαδή, του περιβάλλοντος που παρέχουν δεν αφορά την εξίσωση του με την κληρονομικότητα αλλά ένα συμπληρωματικό, θα λέγαμε, ρόλο που του δίνουν. Το περιβάλλον βοηθάει απλά στην αξιοποίηση της καλής κληρονομικότητας.

⁶⁰ Campbell C. G, “ The Present Condition of Eugenics” στο *Journal of Heredity*, Vol 24, No 4, 1933, σ. 145.

Η ίδια αποδοχή του περιβάλλοντος, δηλαδή ως μέσου για να επανατοπιστεί η σημασία του γενετικού υλικού για το φυλετικό μέλλον, συναντιέται στο άρθρο για την ευγονική παρουσία στην έκθεση Αιώνας της Εξέλιξης του Σικάγο ενός των σημαντικότερων εκπροσώπων του αμερικάνικου ευγονισμού, του Laughlin H. Harry. Για τον ίδιο κάθε σωστή ευγονική έκθεση θα πρέπει πάντα να έχει ένα τομέα «ευγονισμού και περιβάλλοντος» γιατί μ' αυτόν τον τρόπο γίνεται σαφής η σημασία και των δύο, όμως «...όχι απαραίτητα ποιο είναι πιο σημαντικό στο σύνολο, αλλά σε συγκεκριμένη περίπτωση τι ρόλο παίζει το καθένα στην εξέλιξη». Βέβαια όταν πρόκειται για τη μετάδοση βασικών χαρακτηριστικών – ποιοτήτων στην επόμενη γενιά «...είναι η προγονική γενεαλογία που μετράει, είναι η κληρονομικότητα παρά το περιβάλλον που μεταδίδεται»⁶¹. Για μια ακόμη φορά παρατηρούμε πως στα γραπτά των ευγονιστών της δεκαετίας του 1930 αναγνωρίζεται το περιβάλλον, όμως ποτέ ως ίσης σημασίας με την κληρονομικότητα.

Αυτή η μη αποχώρηση από το βιολογικό ντετερμινισμό γίνεται φανερή και στα λόγια ανθρώπων γνωστών για το αντιρατσιστικό τους έργο όπως ο Julian Huxley. Ο Huxley στα 1937 προέβλεπε πως ακόμη και αν οι περιβαλλοντολογικές ανισότητες εξαλείφονταν ο γενετικά ελαττωματικός πυρήνας των ονομαζόμενων προβληματικών τάξεων θα παρέμενε και θα αναδείκνυε τις επαγγελματικές τάξεις ως ένα απόθεμα ανώτερου πρωτοπλάσματος⁶². Γίνεται δηλαδή σαφές πως αν και πολλοί στα χρόνια αυτά υποστήριζαν τη βελτίωση της κοινωνικής πρόνοιας, των υπηρεσιών υγείας, της στέγασης και της εκπαίδευσης η πεποίθηση, όπως τη διατύπωσε ο Herbert Jennings, «πως κατά μέσο όρο μεγαλύτερο ποσοστό φτωχών γονιδίων βρίσκονταν στην παρεκκλίνουσα ομάδα και μεγαλύτερο ποσοστό καλών γονιδίων στην αυτό-συγκρατούμενη ή αυτό-συντηρούμενη ομάδα» παρέμενε ισχυρή⁶³. Η αναγνώριση δηλαδή του περιβάλλοντος δεν συνοδευόταν και από την άρνηση της σημασίας της κληρονομικότητας. Για την πλειοψηφία των ευγονιστών η έμφαση στο περιβάλλον επιβεβαίωνε το τεράστιο ρόλο που διαδραμάτιζε η βιολογία.

Βέβαια ένα ερώτημα που γεννάται στο σημείο αυτό είναι για ποιο λόγο οι ευγονιστές προχώρησαν έστω και στην επιφανειακή αυτή αναγνώριση του

⁶¹ Laughlin H. Harry, "The Eugenics Exhibit at Chicago. A Description of the Wall Panel Survey of Eugenics exhibited in the Hall of Science, Century Progress Exposition, Chicago, 1933-1934" στο *Journal of Heredity*, Vol. 26, No 4, 1935, σ. 161.

⁶² Kevles, όπ. π., σ. 173.

⁶³ όπ. π., σ. 173.

περιβάλλοντος. Ούτε, όταν παλαιότερα είχαν αναγκαστεί να χρησιμοποιήσουν δημοκρατικές αιτιολογήσεις, είχαν προβεί σε μια τέτοια υιοθέτηση του περιβάλλοντος, ούτε η κριτική που δέχονταν, όπως ήδη αναφέρθηκε, ήταν ακόμη τόσο ισχυρή ώστε να τους αναγκάσει να επικαλεστούν το περιβάλλον για να νομιμοποιήσουν τις θέσεις τους. Σε μια τόσο δύσκολη εποχή, όπως ήταν αυτή του 1930, οι άνθρωποι πραγματικά αδιαφορούσαν για το κατά πόσο η εξαθλίωση η δική τους ή των διπλανών τους οφειλόταν σε κληρονομικούς παράγοντες. Και αν και άκουγαν πρόθυμα πως η στείρωση, για παράδειγμα, των ακαταλλήλων θα βελτίωνε την κατάσταση τους, αυτό συνέβαινε γιατί πάντα η υποστήριξη αυτών των θέσεων συνοδευόταν από την υπόσχεση άμεσων λύσεων. Το ζητούμενο τους ήταν η άμεση ανακούφιση τους. Τονίζοντας, λοιπόν, την ανάγκη βελτίωσης των συνθηκών ζωής αυτών των ανθρώπων, την εξάλειψη των φτωχογειτονιών, τη δημιουργία υποδομών στέγασης, ψυχαγωγικών κέντρων και παιδικών σταθμών, το δικαίωμα στην εργασία, οι ευγονιστές, αμέσως, κέρδιζαν τη μεγαλύτερη μερίδα του πληθυσμού. Έτσι η υιοθέτηση του περιβάλλοντος στα δύσκολα χρόνια της δεκαετίας του 1930 υπήρξε, θα λέγαμε, ένα έξυπνο τρικ που επέτρεψε τους ευγονιστές να διαδώσουν περαιτέρω τις θέσεις σε μια εποχή που η κοινή γνώμη μάλλον αδιαφορούσε, αν όχι δυσανασχετούσε, για τις υποσχέσεις των επιστημόνων και τα μηδαμινά αποτελέσματα τους.

Τι θα συνέβαινε, όμως, με τα υψηλά ποσοστά γεννήσεων των κατώτερων ομάδων που αυτή η αντικατάσταση της φυσικής επιλογής εγκυμονούσε; Ο φόβος της βιολογικής ήττας του έθνους, που η μείωση του μεγέθους των οικογενειών των ικανών ομάδων έφερνε, είχε αναδειχθεί σε μείζον εθνικό ζήτημα την προηγούμενη δεκαετία. Ακόμη και ο ίδιος ο Πρόεδρος των Η.Π.Α., Theodore Roosevelt, είχε αναφερθεί στη βιολογική αυτοκτονία, όπως είχε γίνει ευρύτερα γνωστή η συγκεκριμένη ιδέα. Σύμφωνα με δημογραφικές έρευνες της περιόδου της Ύφεσης τα ποσοστά γεννήσεων στις Η.Π.Α. και το Ηνωμένο Βασίλειο είχαν πέσει κάτω από τα νούμερα που απαιτούνταν για την αντικατάσταση του υπάρχοντος πληθυσμού και σημείωναν πτώση στα χαμηλότερα στρώματα. Μάλιστα σε ένα έργο που δημοσιεύτηκε το 1934 υποστηριζόταν πως τα διαφορετικά ποσοστά γονιμότητας που σημειώνονταν μεταξύ των κοινωνικών ομάδων είχαν υπάρξει ένα προσωρινό φαινόμενο⁶⁴. Οι παραπάνω θέσεις, πέραν του ότι χαλάρωσαν παλαιότερες ανησυχίες

⁶⁴ όπ. π. ,σ. 174.

αναφορικά με τα διαφορετικά ποσοστά, είναι ενδεικτικές και ως προς την αναγνώριση της κοινωνικής αξίας όλων των στρωμάτων της κοινωνίας, ακόμη και των πιο χαμηλών που είχαν αρχίσει να πρεσβεύουν οι ευγονιστές την εποχή αυτή.

Σύμφωνα με την άποψη αυτών των ευγονιστών η κοινωνία χρειαζόταν την αναπαραγωγική συνεισφορά όλων των ικανών μελών της. Η «φυλή» αντικαθιστούταν από τον «πληθυσμό». Η μαζική κουλτούρα της δεκαετίας του 1930 φαινόταν να διαλύει τις φυλετικές διακρίσεις των προηγούμενων χρόνων. Η μαζική κατανάλωση, η δημιουργία εμπορικών αλυσίδων, η ανάπτυξη νέων μορφών επικοινωνίας συνέβαλαν σε μια νέα πολιτισμική ομοιογένεια, παρά την τεράστια ανομοιογένεια που εμφάνιζε η αμερικάνικη κοινωνία. Το κέντρο βάρους έπεφτε στο φυσιολογικό, στο νορμάλ. Η διάκριση πλέον οριζόταν σε σχέση με την ικανότητα, τη συμπεριφορά, την εξωτερική εμφάνιση και όχι με την καταγωγή ή την τάξη. Όμως και όταν η έμφαση δινόταν στη φυλή τα στοιχεία που φανέρωναν την παρέκκλιση δεν ήταν το έντονο σαγόνι και ζυγωματικά, η τάση προς εγκλήματα προσωπικής βίας και η επιπολαιότητα, η ανικανότητα να βελτιώσουν τη ζωή τους; Αυτό δεν μας οδηγεί για μια ακόμη φορά στο συμπέρασμα πως, παρά τις μη ρητές αναφορές στη φυλή, η ουσία του ευγονισμού παρέμενε ανέγγιχτη; Η διάκριση και η ταξινόμηση των ανθρώπων παρέμενε το κύριο μέλημα του.

Έτσι, παρότι ο αναμορφωμένος ευγονισμός, όπως ονομάστηκε, ισχυριζόταν πως η καταλληλότητα δεν εξαρτιόταν απαραίτητα από την εθνικότητα, τη φυλή, την τάξη και το κοινωνικό status και πως οι περισσότεροι Αμερικάνοι ήταν ικανοί, συνέχισε να αναφέρεται σε συγκεκριμένα τμήματα του πληθυσμού που πίστευαν πως μόλυναν το πρωτόπλασμα των Η.Π.Α. Οι ανειδίκευτοι εργάτες και οι αγροτικοί πληθυσμοί που είχαν περισσότερα από δύο παιδιά και ζούσαν σε άθλιες συνθήκες ήταν οι προάγγελοι της φυλετικής παρακμής της χώρας, ενώ οι μορφωμένες γυναίκες της μεσαίας και ανώτερης αστικής τάξης που επέλεγαν να μειώσουν το μέγεθος των οικογενειών τους με τη χρήση αντισύλληψης, οι κακοί στη μάχη της σωτηρίας του Δυτικού πολιτισμού από την ηθική κατάπτωση και την οικονομική χρεοκοπία⁶⁵. Ο νέος αυτός ευγονισμός δεν απαρνήθηκε τη φυλετική και κοινωνική του βάση, απλά επικέντρωσε το λόγο του στα ζητήματα που άλλοτε αποτελούσαν τις εκφάνσεις της «κακής» κληρονομικότητας και που τώρα συνιστούσαν τα άμεσα προβλήματα της αμερικάνικης κοινωνίας. Φαίνεται, δηλαδή, να επρόκειτο για αλλαγή μόνο «στα

⁶⁵ Rembis A. Michael, *όπ. π.*, σ. 101.

λόγια» προκειμένου να συμβαδίσουν οι ευγονιστές με τα νέα δεδομένα της εποχής. Οι ταξικές, φυλετικές και έμφυλες προκαταλήψεις του κινήματος εξακολουθούσαν να ορίζουν την έννοια της καταλληλότητας.

Ο ευγονισμός, αφουγκραζόμενος τα νέα δεδομένα της δεκαετίας του 1930, επιχείρησε έναν επικίνδυνο ελιγμό και υιοθέτησε μια σειρά εκ διαμέτρου αντίθετων, μέχρι τότε, απόψεων. Και αν για την πλειοψηφία των ευγονιστών οι αλλαγές υπήρξαν επιβεβλημένες, πως αντέδρασε η αμερικάνικη κοινή γνώμη που εδώ και τρεις σχεδόν δεκαετίες βομβαρδίζονταν με στοιχεία που αποδείκνυαν τον ασήμαντο ρόλο που διαδραμάτιζε το περιβάλλον για το γενετικό υλικό της χώρας; Η υιοθέτηση του αναμορφωμένου ευγονισμού θα αποκάλυπτε μια τέτοια επικράτηση του κινήματος στη συνείδηση του κόσμου, που δεν άφηνε περιθώρια αμφισβήτησης του ευγονικού λόγου και δεχόταν ακόμη και θέσεις που άλλοτε καταδικάζονταν από το κίνημα. Το στοίχημα για τους ευγονιστές ήταν μεγάλο. Είτε θα αποδεικνυόταν η ισχύ τους είτε θα σήμανε το τέλος του ευγονισμού.

6.

Ευγονισμός και Κινηματογράφος τη δεκαετία του 1930.

Ο κινηματογράφος και η Μεγάλη Ύφεση.

Στις δυσκολότερες στιγμές της Μεγάλης Ύφεσης, στις αρχές της δεκαετίας του 1930, μια μόνο βιομηχανία ανθούσε, αυτή του θεάματος. Ένας μέσος όρος 60-70 εκατομμυρίων εισιτηρίων κινηματογράφου κόβονταν ανά εβδομάδα στις Η.Π.Α.⁶⁶. Αν και τα παραπάνω νούμερα προσμετρούν και θεατές που παρακολουθούσαν την ίδια ταινία περισσότερες από μία φορές, ο αριθμός εξακολουθεί να παραμένει εντυπωσιακός, καθώς αντιπροσωπεύει ποσοστό μεγαλύτερο από το 60% του συνόλου του αμερικάνικου πληθυσμού. Το Hollywood κυκλοφόρησε πάνω από 5000 παραγωγές τη συγκεκριμένη δεκαετία. Και αν για κάποιους να φαντάζει παράδοξο το γεγονός, πως παρά τις τεράστιες δυσκολίες που αντιμετώπιζε η πλειοψηφία των Αμερικάνων, ο κόσμος ήταν διατεθειμένος να ξοδέψει έστω και το χαμηλό αντίτιμο του εισιτηρίου του κινηματογράφου η εξήγηση είναι αρκετά απλή.

⁶⁶ McElvaine S. Robert, *The Great Depression, America 1929-1941*, Times Books, New York 1993, σ. 208.

Όπως αναφέρει ο Gilbert Seldes «οι πλούσιοι μπορούσαν ακόμη να πάνε στα νησιά των Νοτίων Θαλασσών, οι διανοούμενοι πήγαιναν στο Μεξικό, οι φτωχοί πήγαιναν στον κινηματογράφο»⁶⁷. Αυτό που τα πλήθη των ανθρώπων που υπέφεραν είχαν και την οικονομική δυνατότητα να ανταπεξέλθουν αλλά και που πραγματικά τους διασκέδαζε, με την έννοια ότι τους «απελευθέρωνε» από τη χαλεπή καθημερινότητα τους, ήταν ο κινηματογράφος. Το σινεμά για τους ανθρώπους του '30 πρόσφερε λύτρωση. Για την κοινωνία των Η.Π.Α., όπως και για πληθώρα άλλων κοινωνιών, τόσο η επιτυχία, όσο και η αποτυχία ήταν προσωπική. Με τον ίδιο τρόπο, δηλαδή, που η επιτυχία ήταν επίτευγμα ενός ατόμου, έτσι ακριβώς και η αποτυχία ήταν λάθος του ενός. Η αντίληψη αυτή, που την προηγούμενη δεκαετία είχε καλλιεργήσει στους Αμερικάνους συναισθήματα προσωπικής ικανότητας και αξίας, καθιστούσε τώρα εξαιρετικά σκληρή την αντιμετώπιση της ανεργίας, της φτώχειας, της αποτυχίας. Ο κινηματογράφος έδινε στις χιλιάδες των ανέργων, των φτωχών αυτό ακριβώς που χρειαζόνταν, τον αποδιοπομπαίο τράγο τους. Δεν ήταν οι ίδιοι υπεύθυνοι για την ένδειά τους, αλλά ο άπληστος επιχειρηματίας, ο παράνομος μετανάστης.

Η επιτυχία που γνώρισαν οι ταινίες gangster και τρόμου το διάστημα αυτό δεν υπήρξε καθόλου τυχαία. Ο εικοστός αιώνας είχε εισαγάγει νέα δεδομένα στην οικονομία, την επιστήμη, την πολιτική, την κοινωνία. Και τα δύο κινηματογραφικά είδη εξέφραζαν την αγωνία όλων αυτών των ανθρώπων για τις προκλήσεις που αυτός ο τρόπος ζωής έθετε για το μέλλον της κοινωνίας τους. Ο παράνομος πλουτισμός αλλά και οι νέες και για τον περισσότερο κόσμο ακατανόητες εξελίξεις στον χώρο της επιστήμης, συνιστούσαν τις αμερικάνικες πραγματικότητες στις οποίες αναφέρονταν οι ταινίες αυτές. Πραγματικότητες που στη μία περίπτωση δυσχέραιναν περισσότερο την καθημερινότητα και στην άλλη δεν πραγματοποιούσαν όλα αυτά που υπόσχονταν για τη βελτίωση των πραγμάτων. Αν και σε κάποιες ταινίες ο θεατής, έστω και στιγμιαία, ταυτίζεται με τον πρωταγωνιστή, είτε πρόκειται για κάποιον διαβόητο μαφιόζο, είτε για κάποιο τέρας, στο τέλος η «ανομία» τιμωρείται, τα «κακώς κείμενα» της αμερικάνικης κοινωνίας λαμβάνουν τέλος, δίνοντας κουράγιο και ελπίδα στους εξαθλιωμένους Αμερικάνους.

Παρά το αίσιο τέλος των ταινιών, όμως, δύο χρόνια μετά την κατάρρευση του Χρηματιστηρίου της Νέας Υόρκης η κατάσταση δεν φαινόταν να έχει βελτιωθεί στο

⁶⁷ Skal J. David, *The Monster Show. A Cultural History of Horror*, Plexus, London 1993, σ. 115.

ελάχιστο. Μέχρι το τέλος της χρονιάς χιλιάδες τράπεζες είχαν αναστείλει τη λειτουργία τους. Η αδυναμία του Ομοσπονδιακού Αποθεματικού (Federal Reserve), από το 1931 και έπειτα, να δράσει ως ο «έσχατος δανειστής» των τραπεζών συντέλεσε στην κατάρρευση πολλών τραπεζών, αφήνοντας χιλιάδες καταθέτες άπορους⁶⁸. Η επιτροπή που είχε συστήσει ο Πρόεδρος Hoover για την ανακούφιση της ανεργίας (Emergency Committee for Unemployment Relief) επιβεβαίωνε με αριθμούς, αυτό που οι Αμερικάνοι ήδη γνώριζαν⁶⁹. Πάνω από 4 εκατομμύρια Αμερικάνοι ήταν άνεργοι. Η Ύφεση δεν ήταν κάτι το εφήμερο, παρά τις όποιες μέχρι τότε επίσημες διαβεβαιώσεις για το αντίθετο. Λίγους μήνες αργότερα η κατάρρευση της Εθνικής Τράπεζας της Αυστρίας παρέσυρε και την ευρωπαϊκή ήπειρο στη δίνη της Ύφεσης. Η χρονιά αυτή, ωστόσο, θα παρέμενε στη μνήμη των ανθρώπων όχι μόνο ως μια από τις χειρότερες της παγκόσμιας οικονομίας, αλλά και ως η χρονολογία που γέννησε δύο από τα χαρακτηριστικότερα τέρατα του εικοστού αιώνα, τον Dracula και τον Frankenstein.

Από τη λογοτεχνία στον κινηματογράφο.

Η πραγματική ημερομηνία γέννησης των δύο τεράτων τοποθετείται στα 1816, σε μια βίλα κοντά στη Γενεύη, σε μια συγκέντρωση, όπου βρίσκονταν μεταξύ άλλων ο Percy Bysshe Shelley και η δεύτερη σύζυγος του, Mary, συγγραφέας του Frankenstein, και ο Dr. John Polidori, δημιουργός του *The Vampyre*, πρωτοτύπου του Dracula⁷⁰. Σύμφωνα με την ιστορία οι καλεσμένοι είχαν προσπαθήσει να φτιάξουν μια ιστορία φαντασμάτων. Μέσα από αυτήν την ιστορία αλλά και τις διάφορες συζητήσεις που γίνονταν σχετικά με τις διάφορες επιστημονικές θεωρίες της εποχής, γεννήθηκαν ο Frankenstein και ο Dracula⁷¹.

⁶⁸ Smiley Gene, *Great Depression*, στο <http://www.econlib.org/LIBRARY/Enc/GreatDepression.html>. Επίσης δεξ : Nishi Dennis, *The Great Depression*, Greenhaven, San Diego 2001; Bernanke Ben, *Essays on the Great Depression*, Princeton University Press, Princeton 2000; Himmelberg F. Robert, *The Great Depression and the New Deal*, Greenwood Press, Westport 2001.

⁶⁹ Skal J. David, *όπ. π.*, σ. 115.

⁷⁰ *όπ. π.*, σ. 82.

⁷¹ Για τα κείμενα αυτά υπάρχει μια τεράστια βιβλιογραφία. Για μια πιο πρόσφατη αρθρογραφία δεξ : Hustis Harriet, “Responsible Creativity and the Modernity of Mary Shelley’s Prometheus”, *Studies in*

Η γοτθική νουβέλα του 19^{ου} αι., στην οποία εντάσσονται και ο Frankenstein της Shelley και ο Dracula του Bram Stoker, παρουσιάζει κάποια συγκεκριμένα χαρακτηριστικά. Πρώτο από όλα είναι η άμεση επαφή του συγκεκριμένου λογοτεχνικού είδους με τις διάφορες επιστημονικές θεωρίες της εποχής του, όπως διαφαίνεται και παραπάνω⁷². Έπειτα ακολουθούν μια σειρά ζητημάτων που αφορούν την αναπαραγωγή, την κληρονομιά και το χαρακτήρα. Και στα δύο έργα γίνεται λόγος για τα εμπόδια που τίθενται στον ετεροφυλοφιλικό έρωτα, για τη διεκδίκηση της εξουσίας, του κοινωνικού κύρους και την αποσύνθεση των διαδικασιών κληρονομιάς και τέλος, για τις οπτικές εκδηλώσεις του χαρακτήρα του κάθε ατόμου⁷³.

Όμως, όλα τα παραπάνω αποτελούσαν ζητήματα που έθιγαν οι ευγονιστές στον εικοστό αιώνα. Οι παραγωγοί του Hollywood, λοιπόν, στα τριάντα χρόνια του αμερικάνικου ευγονισμού, επαναπραγματεύτηκαν τις αντιλήψεις για την επιστήμη και την κληρονομικότητα της γοτθικής νουβέλας του 19^{ου} αι. – που βέβαια δε διέφεραν τόσο από αυτές των αρχών του 20^{ου} αι.- αποδίδοντας τους έναν περισσότερο ευγονικό χαρακτήρα. Βέβαια αυτό δε σημαίνει πως οι άνθρωποι αυτοί ήταν υποστηρικτές του ευγονισμού. Η μεγάλη δημοτικότητα που είχε γνωρίσει ο ευγονισμός τη δεκαετία του 1920 σε συνδυασμό με τις ευγονικές υποσχέσεις για τη δημιουργία ενός νέου κόσμου ή έστω την επιστροφή σε έναν παλαιότερο και καλύτερο κόσμο καθιστούσε την αναθεωρημένη θεματολογία των γοτθικών αυτών

English Literature 1500-1900, Vol. 43, No. 4, 2003; Ferguson Christine, “Nonstandard Language and the Cultural Stakes of Stoker’s Dracula”, *ELH*, Vol. 71, No. 1, 2004; Randel V. Fred, “The Political Geography of Horror in Mary Shelley’s Frankenstein”, *ELH*, Vol. 70, No.2, 2003; Law Jules David, “Being There: Gothic Violence and Virtuality in Frankenstein, Dracula and Strange Days”, *ELH*, Vol. 73, No. 3, 2006.

⁷² Για τη σχέση της γοτθικής νουβέλας με τις επιστήμες του 19^{ου} αι. δες : Pick Daniel, *Faces of Degeneration: A European Disorder c. 1848 – c.1918*, Cambridge University Press, New York 1989; Halberstam Judith, *Skin Shows: Gothic Horror and the Technology of Monsters*, Duke University Press, Durham 1995; Hurley Kelly, *The Gothic Body: Sexuality, Materialism and Degeneration at the Fin de Siecle*, Cambridge University Press, New York 1996; Finger Stanley, Law B. Mark, “Medicine in the Arts: Karl August Weinhold and his science in the Era of Mary Shelley’s Frankenstein. Experiments on Electricity and the Restoration of Life” στο *Journal of History of Medicine and Allied Sciences*, Vol. 53, 1998.

⁷³ Smith Angela Marie “Monsters in the Bed. The Horror-Film Eugenics of Dracula and Frankenstein” στο Currell Susan, Cogdell Christina (Eds), *όπ. π.*, σ. 334-335.

νουβελών ιδιαίτερα οικεία αλλά και αγαπητή σε πλήθος Αμερικάνων και άρα εξασφάλιζε την εισπρακτική επιτυχία των ταινιών τους.

Φιλτράροντας, λοιπόν, τις αφηγήσεις της γοθικής νουβέλας μέσα από τον ευγονικό φακό, το ετεροφυλοφιλικό ρομάντζο γίνεται μια ακόμη προειδοποίηση για τους κινδύνους που εγκυμονούσαν οι «αφύσικες» αναπαραγωγικές πρακτικές, η κοινωνική και βιολογική κληρονομικότητα συγχέονται και αποκηρύσσουν την αριστοκρατική καταγωγή του Κόμη Dracula και αμφιβάλουν για την ικανότητα του Οίκου των Frankenstein να αναπαραχθεί, ενώ, η ταύτιση της εξωτερικής εμφάνισης με το χαρακτήρα οδηγούν σε συγκεκριμένους «ακατάλληλους» του ευγονισμού, στο μετανάστη του Dracula, στο βίαιο εργάτη του Frankenstein.

Αυτή η υιοθέτηση του ευγονικού λόγου μας οδηγήσει εύκολα στο συμπέρασμα πως η αμερικάνικη κοινωνία είχε ενσωματώσει στην κουλτούρα της τις διάφορες θεωρίες του ευγονισμού. Ωστόσο η έμφαση που σε πολλά σημεία, φαίνεται να δίνεται στους εξωτερικούς παράγοντες, αποσταθεροποιεί, θα λέγαμε, τις ευγονικές θέσεις και καθιστά προβληματικό το συμπέρασμα μας. Πως μια κοινωνία που είχε ενστερνιστεί τις αρχές αυτές, περιλάμβανε στο λόγο της και την αμφισβήτηση τους; Μήπως οι όλο και συχνότερες επιθέσεις της επιστημονικής κοινότητας κατά της εγκυρότητας του ευγονισμού είχαν επιφέρει το τέλος του κινήματος και ο κινηματογράφος αναπαριστούσε την παρακμή του ευγονισμού και τη σταδιακή επικράτηση των νέων απόψεων; Μια τέτοια θέση θα ευσταθούσε αν ο ευγονισμός το συγκεκριμένο διάστημα δεν είχε αναμορφωθεί. Η αναγνώριση και εξωγενών παραγόντων από το λεγόμενο αναμορφωμένο ευγονισμό καθιστούσε τη συνύπαρξη περιβάλλοντος και βιολογίας δυνατή. Η εμφάνιση του περιβάλλοντος στο λόγο των ευγονιστών, φαίνεται πως υπήρξε ένας έξυπνος ελιγμός που επέτρεψε την περαιτέρω διάδοση του ευγονισμού σε μια εποχή όπου όλα τα στοιχεία, μάλλον, έδειχναν στην αντίθετη κατεύθυνση και οι πιθανότητες «επιβίωσης» του κινήματος ήταν μηδαμινές.

Dracula

Μια από τις μεγαλύτερες εισπρακτικές επιτυχίες της δεκαετίας του '30 υπήρξε το Dracula του Tod Browning που κυκλοφόρησε το 1931. Ένας ευγενής από την Τρανσυλβανία, στην Ανατολική Ευρώπη, ο Κόμης Dracula, αποφασίζει να μετακομίσει στο Λονδίνο. Ο Βρετανός μεσίτης που θα τον επισκεφτεί στο παλαιό του

κάστρο, παρά τις προειδοποιήσεις των χωρικών της περιοχής, μόλις ολοκληρωθεί η συναλλαγή, τρελαίνεται. Κατά το ταξίδι του προς την αγγλική πρωτεύουσα, οι μοναδικοί που επιζούν της «σπάνιας ασθένειας» που χτύπησε το πλήρωμα του πλοίου είναι ο Κόμης και ο βοηθός του, πλέον, Renfield. Αλλά και η επαφή του με τους νέους του γείτονες θα συνοδευτεί από ανεξήγητους θανάτους και ασθένειες. Η φιλοξενούμενη της οικογένειας Seward, Lucy, πεθαίνει, αφού, πρώτα, την έχει δαγκώσει ο Dracula και επιστρέφει ως βαμπίρ. Η κόρη της οικογένειας, Mina, αντικείμενου του πόθου του ξένου ευγενή, επίσης δαγκώνεται και τελικά απαγάγεται από τον Dracula. Το τέλος έρχεται, όταν, άθελα του, ο βοηθός του οδηγεί τον Dr. Van Helsing και τον αρραβωνιαστικό της Mina στην κρυψώνα του Κόμη, όπου και θανατώνεται με το μπίξιμο ενός πασάλου στην καρδιά του. Η Mina είναι επιτέλους ελεύθερη να γυρίσει στον αρραβωνιαστικό της.

Αν και η ταινία δε φαίνεται να αφορά, τουλάχιστον καθαρά, κάποιο επιστημονικό ζήτημα -περισσότερο, μάλλον, ασχολείται με το υπερφυσικό- το θέμα ενός τέρατος που μεταναστεύει από την Ανατολική Ευρώπη στην Αγγλία με την υπέρμετρη σεξουαλικότητα και τις παρεκκλίνουσες αναπαραγωγικές πρακτικές παραπέμπει σαφέστατα στον ευγονικό λόγο της μετανάστευσης και της αμερικάνικης φυλετικής ταυτότητας. Η μετανάστευση από τη Ν.Α. Ευρώπη αποτελούσε, εδώ και δύο δεκαετίες περίπου, ένα από τα κυριότερα ενδιαφέροντα των ευγονιστών στις Η.Π.Α. Οι νέοι μετανάστες, όπως ονομάζονταν, λόγω της κουλτούρας τους αλλά και των επιμειξιών τους με «μογγολικούς λαούς, όπως οι Αβάρτοι, οι Βούλγαροι, οι Μαγυάροι και οι Τούρκοι» διαφοροποιούνταν από τη λευκή φυλή και συνιστούσαν απειλή για την καθαρότητα της. Η επιμειξία «κατώτερων» φυλών με τη θεωρούμενη ανώτερη βόρεια φυλή ήταν μια από τις μεγαλύτερες απειλές που αντιπροσώπευαν οι Νοτιοευρωπαίοι αυτοί μετανάστες. Τα αποτελέσματα τέτοιων επαφών, όπως αποδείκνυαν και τα πειράματα διαφόρων γενετιστών, ήταν υβριδικοί οργανισμοί, οι οποίοι εμφάνιζαν συχνά λανθάνοντα χαρακτηριστικά μακρινών προγόνων. Επρόκειτο για δυσγενή ζευγαρώματα που μπορούσαν να οδηγήσουν σε μια εξελικτική παλινδρόμηση, σε έναν αρχαιότερο και κατά συνέπεια κατώτερο τύπο ανθρώπου. Ο υψηλός πολιτισμός της λευκής φυλής με την είσοδο αυτών των ανθρώπων στη χώρα απειλούταν αντί να πορευτεί στο μέλλον, να γυρίσει στο παρελθόν. Ο ευγονικός νόμος του 1924 που μείωνε τους αριθμούς συγκεκριμένων εθνοτικών ομάδων μεταναστών στόχευε στην πρόληψη αυτής ακριβώς της «υποτροπής», όπως έγινε ευρύτερα γνωστή αυτή η επανεμφάνιση κληρονομικών χαρακτηριστικών.

Ο πρωταγωνιστής της ταινίας, ο Κόμης Dracula είναι ένα πλάσμα από την Ανατολική Ευρώπη. Ο ηθοποιός που ενσάρκωσε το ρόλο, ο Bela Lugosi, επίσης προερχόταν από την Ανατολική Ευρώπη και συγκεκριμένα από την Ουγγαρία. Αν και αρχικά ο ρόλος επρόκειτο να δοθεί σε άλλον ηθοποιό, η επιλογή του επέτρεψε να τονιστεί ακόμη καλύτερα η καταγωγή του Dracula⁷⁴. Ως Ούγγροι, ο Dracula και ο Lugosi, υπήρχε η πιθανότητα να «εισαγάγουν στον αμερικάνικο πληθυσμό αξιοσημείωτες ποσότητες μογγολοειδούς πρωτοπλάσματος»⁷⁵. Ο μεγαλύτερος, ίσως, φόβος των ευγονιστών ήταν όλα εκείνα τα γνωρίσματα που δε γίνονταν αντιληπτά με γυμνό μάτι, το «κακό» αίμα, όπως το ονόμαζαν, που απειλούσε το υγιές αμερικάνικο πρωτόπλασμα. Ο Charles Davenport, βιολόγος και ιδρυτής του Γραφείου Ευγονικών Αρχείων (Eugenics Record Office), υποστήριζε πως πέρα από την εξέταση και τον αποκλεισμό των διανοητικά και σωματικά «ακατάλληλων» μεταναστών που προέβλεπε ο νόμος του 1924, ήταν αναγκαίος και ο έλεγχος της βιολογικής ιστορίας του κάθε μετανάστη ξεχωριστά προκειμένου να αποφευχθεί η είσοδος εκείνων «των οποίων το πρωτόπλασμα παρουσίαζε ανόητες, επιληπτικές, τρέλες, εγκληματικές, αλκοολικές και σεξουαλικά ανήθικες ιδιότητες»⁷⁶. Το αίμα ήταν μια από τις παλαιότερες μεταφορές για την κληρονομικότητα, μέσα από αυτό μεταφερόταν η κληρονομιά του κάθε ατόμου, η ενότητα της φυλής. Ο θρήνος του Dr. Van Helsing για την συγχώνευση του αίματος του που πέτυχε ο Κόμης φέρνει σίγουρα στο νου ευγονικούς λόγους περί αίματος. Αν και η εξωτερική του εμφάνιση είναι αυτή ενός γοητευτικού άνδρα, μέσα του, στο εσωτερικό του η βιολογική του ταυτότητα αποδεικνύεται άλλη. Στην πραγματικότητα ήταν ένα τέρας που έκρυβε τον εσωτερικό του εκφυλισμό, όπως φοβόταν ο Davenport, και που ελεύθερα μόλυνε το Αγγλοσαξονικό αίμα.

Ωστόσο, σε σημεία, οι πιο παρατηρητικοί από τους χαρακτήρες της ταινίας διακρίνουν, έστω και στιγμιαία, την εσωτερική απόκλιση του Dracula. Η Mina, όταν τον συναντά για πρώτη φορά, δηλώνει πως δεν τον βρίσκει τόσο «φυσιολογικό», ενώ στον αρραβωνιαστικό της, John Harker, θα θυμίσει «άγριο ζώο» και στον πατέρα της, Dr.Seward, «τρελό άνθρωπο». Οι θέσεις των ευγονιστών όσον αφορά τη σχέση

⁷⁴ Να επισημάνουμε στο σημείο αυτό πως η αλλαγή πρωταγωνιστή ήταν ένα τυχαίο γεγονός και όχι μια μελετημένη κίνηση που στόχευε να δώσει έμφαση στην καταγωγή του Dracula από τη Ν.Α. Ευρώπη. Skal J. David, *όπ. π.*, σ. 115-116.

⁷⁵ Smith Angela Marie, *όπ. π.*, σ. 338.

⁷⁶ *όπ. π.*, σ. 341.

εξωτερικής εμφάνισης και γενετικού υλικού δε φαίνεται να ήταν καθαρά καθορισμένες. Αν και υποστήριζαν πως η γενετική αλήθεια του καθενός δεν ήταν απαραίτητο να εκδηλώνεται στην εξωτερική εμφάνιση, ήταν μάλλον πεπεισμένοι για την τελική εξωτερική αποκάλυψη του οποιουδήποτε «ελαττώματος». Οι ιδέες που είχε εισαγάγει ο Cesare Lombroso στα τέλη του 19^{ου} αι. για τη φυσιογνωμία και τη φυσιολογία των εγκληματιών απολάμβαναν ακόμη μεγάλης δημοτικότητας, και όχι μόνο στους ευγονικούς κύκλους, που ούτως ή άλλως τις είχαν υιοθετήσει από πολύ νωρίς, αλλά και σε αρκετά μεγάλη μερίδα της κοινωνίας των Η.Π.Α.⁷⁷ Η ευρεία υιοθέτηση, όμως, αυτών των οπτικών περιγραφών του εγκληματία, του ανόητου, του εθισμένου στα ναρκωτικά, φανέρωνε και τη βαρύτητα που έδιναν οι ευγονιστές στην εμφάνιση του κάθε ατόμου. Η εξωτερική εμφάνιση των πρωταγωνιστών και ο εντοπισμός των «αποκλίσεων» του Dracula, συμβάδιζαν με τις συγκεκριμένες ευγονικές αρχές περί της εξωτερικής εμφάνισης ως δείκτη βιολογικής, πνευματικής και ηθικής υγείας.

Ακολουθώντας την ίδια ευγονική λογική, η ταινία ταύτισε την οποιαδήποτε απόκλιση ως το αναπόφευκτο αποτέλεσμα «διστραμμένων» διαδικασιών αναπαραγωγής. Ο Dracula παρουσιάζεται ως ένας «ευνουχισμένος ξελογιαστής που δεν εισχωρεί με το συμβατικό τρόπο. Όλη του η σεξουαλική ενέργεια έχει εκτοπιστεί στο στόμα»⁷⁸. Η συνεύρεση του Κόμη με τα θύματα του μένει ανολοκλήρωτη, δε γονιμοποιεί αλλά αποτραβιέται και διαφθείρει⁷⁹. Ο τρόπος που δρα θυμίζει περισσότερο ομοφυλοφιλικές πρακτικές. Η ετεροσεξουαλική αναπαραγωγική πρακτική, που τοποθετείται από τους ευγονιστές πάντα μέσα στα πλαίσια του γάμου και σκοπό έχει τη δημιουργία απογόνων, παρακάμπτεται. Για την πλειοψηφία των ευγονιστών οι αναπαραγωγικές πρακτικές ήταν το σημαντικότερο σημείο καθορισμού του πρωτοπλάσματος⁸⁰. Η οποιαδήποτε άλλη μορφή επαφής, πέραν της ετεροφυλοφιλικής, συνιστούσε ένδειξη, αν όχι απόδειξη, παρακμής και εκφυλισμού. Το κλειδί για την προφύλαξη της «κυρίαρχης» φυλής από την εισαγωγή ανεπαρκούς ή «πειραγμένου» πρωτοπλάσματος ήταν η συγκρότηση της λευκής γυναίκας και της λευκής οικογένειας ως ιερών χώρων. Η γυναίκα, καθώς ήταν αυτή που έφερνε στον

⁷⁷ Soper Kerry, "Classical Bodies versus the Criminal Carnival. Eugenics Ideology in 1930s Popular Art", στο Currell Susan, Cogdell Christina (Eds), *όπ. π.*, σ. 272.

⁷⁸ Skal J. David, *όπ.*, *π.*, σ. 126.

⁷⁹ Smith Angela Marie, *όπ. π.*, σ. 338.

⁸⁰ *όπ. π.*, σ. 357.

κόσμο νέους Αμερικάνους, αντιμετωπιζόταν ως ο θεματοφύλακας του έθνους. Η βαρύτητα της αποστολής της, λοιπόν, καθιστούσε αναγκαία την «προστασία» της από οποιαδήποτε «διαφθορά», διαφορετικά κινδύνευε το μέλλον των Η.Π.Α. Η είσοδος του Κόμη στα υπνοδωμάτια των γυναικών θυμάτων του τη νύχτα, και ενώ αυτά κοιμούνται, αλλά και η υιοθέτηση από τη Lucy και τη Mina παρεκκλίνουσων σεξουαλικών πρακτικών που πέτυχε – και οι δύο μετά τις επιθέσεις του Dracula εμφανίζουν μια ιδιαίτερα επιθετική σεξουαλική συμπεριφορά- καθιστούν σαφή την απειλή που συνιστούσε για τη λευκή αμερικάνικη οικογένεια και τη φυλή.

Εδώ αξίζει να διευκρινιστεί πως όλες οι ηρωίδες της νουβέλας του Bram Stoker δε χαρακτηρίζονται από την παθητικότητα των κινηματογραφικών πρωταγωνιστριών. Στο κείμενο η Mina είναι μια δυναμική ηρωίδα που συνδράμει στις προσπάθειες του Van Helsing να αποκαλύψει το βαμπίρ. Συνιστά έναν από τους πιο δραστήριους χαρακτήρες της νουβέλας και, αν και εκπρόσωπος του «αδύναμου» φύλου, δεν εμφανίζεται να τρομάζει μπροστά στον κίνδυνο. Μάλιστα, σε πλήρη αντίθεση με την ταινία, η αρετή και η εξυπνάδα της δίνονται στον αναγνώστη μέσα από τις ηρωικές της πράξεις, τη δράση της, και όχι από το λόγο της⁸¹. Στο τέλος του κειμένου ο Harker εμφανίζεται να γράφει πως ο γιος του «...κάποια μέρα θα μάθει τι γενναία και θαρραλέα γυναίκα ήταν η μητέρα του...και θα καταλάβει πως κάποιοι άντρες την αγάπησαν τόσο που τόλμησαν τόσα για χάρη της»⁸². Η απουσία αυτής της Νέας Γυναίκας από το φιλμ δε μπορεί παρά να εγείρει υποψίες για το λόγο της «απομάκρυνσης» της. Η ολοένα αυξανόμενη ανησυχία του ευγονικού κινήματος για την αφοσίωση των γυναικών στην καριέρα τους και την παραμέληση των βιολογικών τους καθηκόντων σίγουρα δε μπορούσε να επιτρέψει την παρουσίαση δυναμικών γυναικών καθώς τέτοιες εικόνες υπήρχε ο φόβος να ενθαρρύνουν την αντιστροφή των έμφυλων ρόλων και τελικά να διαλύσουν τη λευκή οικογένεια.

Η διαφθορά που έφερνε μαζί του ο Dracula απειλούσε τις Η.Π.Α. και σε ένα άλλο επίπεδο, αυτό της αμερικάνικης δημοκρατίας. Οι Αμερικάνοι θεωρούσαν πως είχαν επιτύχει να εφαρμόσουν στην πράξη τη δημοκρατία, κάτι που η Ευρώπη ακόμη επεδίωκε. Η κοινωνία τους ήταν αταξική και απελευθερωμένη από όλες τις «κοινωνικές ασθένειες» του Παλαιού Κόσμου. Ο Κόμης Dracula, όμως,

⁸¹ Sevastakis Michael, *Songs of Love and Death. The Classical American Horror Film of the 1930s*, Greenwood Press, Westport 1993, σ. 7.

⁸² Stoker Bram, *Dracula*, New American Library, New York 1960, 382.

αντιπροσώπευε μια πολιτική και κοινωνική τάξη πραγμάτων, που οι Αμερικάνοι είχαν αποκηρύξει, εδώ και τρεις αιώνες περίπου. Το «αντίπαλο δέος» της Αμερικάνικης Διακήρυξης της Ανεξαρτησίας είχε υπάρξει η Μεγάλη Βρετανία και πιο συγκεκριμένα το βρετανικό Στέμμα και οι «αξίες» που αυτό αντιπροσώπευε. Η γοτθική νουβέλα του 19^{ου} αι., στην οποία βασίστηκε ο Dracula, εξέφραζε τις διεκδικήσεις μιας ανερχόμενης αστικής τάξης για εξουσία και «την απόκρουση που...ένιωθε για το κουρασμένο αίμα της ετοιμοθάνατης αριστοκρατίας»⁸³. Αλλά και για τον Francis Galton, τον ιδρυτή της πίστης του ευγονισμού, η κληρονομική αριστοκρατία αποτελούσε έναν «καταστροφικό θεσμό»⁸⁴. Δε είναι άλλωστε καθόλου τυχαίο που οι οπαδοί του κινήματος προέρχονταν κυρίως αστικά και μεγαλοαστικά περιβάλλοντα, ήταν μορφωμένοι και Προτεστάντες. Όπως αναφέρει και ο Daniel J. Kevles, «οι ηγέτες τους δεν ήταν πλούσιοι αλλά μάλλον άνθρωποι που τα «κατάφερναν καλά» και που είχαν το χρόνο και τη διάθεση να παραστούν σε διαλέξεις και συζητήσεις, ενδιαφέρονταν για τα δημόσια ζητήματα και που θεωρούσαν υποχρέωση τους να παρακολουθούν τις επιστημονικές εξελίξεις και να τις εφαρμόζουν για την επίτευξη των διάφορων κοινωνικών τους στόχων»⁸⁵. Η δημοτικότητα τόσο της εξελικτικής θεωρίας του Δαρβίνου όσο και του ευγονισμού στους συγκεκριμένους κύκλους οφειλόταν στη νομιμοποίηση της αλλαγής που διεκδικούσε η μεσαία τάξη από τους αριστοκράτες. Επιπλέον η εχθρότητα που το σύνολο των Αμερικάνων έτρεφε κατά της κληρονομικής αριστοκρατίας, όπως ήδη έχει αναφερθεί, καθιστούσε ακόμη πιο δημοφιλές το κίνημα του ευγονισμού. Ο Κόμης Dracula, ως μέλος του παρακμασμένου φεουδαρχικού συστήματος της ηπειρωτικής Ευρώπης, ενσάρκωνε συστήματα άκρως αντίθετα με την αμερικάνικη αξιοκρατία αλλά και φούντωνε τους φόβους για την εισαγωγή στη χώρα των αιμομικτικών πρακτικών των ευρωπαϊκών βασιλικών οικογενειών, που κατά τον Davenport οδηγούσαν στη στειρότητα και τη συγκέντρωση αρνητικών κληρονομικών χαρακτηριστικών⁸⁶.

Οι επαγγελματικές τάξεις συνιστούσαν «θησαυρό ικανότητας και πολιτικής αρετής» και άρα σε αυτούς θα έπρεπε να βασιστεί η οποιαδήποτε προσπάθεια συντήρησης και προστασίας του αμερικάνικου αίματος. Ωστόσο η ιδέα της φυλετικής

⁸³ όπ. π., σ. 339.

⁸⁴ Kevles, όπ. π., σ. 9.

⁸⁵ όπ. π., σ. 64.

⁸⁶ Smith Angela Marie, όπ. π., σ. 340.

αυτοκτονίας (race suicide) που από τις αρχές του αιώνα υπήρξε ιδιαίτερα διαδεδομένη και που αφορούσε τη μείωση του μεγέθους των οικογενειών των Αμερικάνων καθιστούσε ακόμη πιο απειλητική την εισροή στις Η.Π.Α. χιλιάδων μεταναστών από τη Ν.Α. Ευρώπη και των «διεφθαρμένων» πρακτικών τους. Στην ανικανότητα του Harker να προστατέψει την Mina από το τέρας αλλά και να της δώσει έναν απόγονο, διακρίνονται όλοι οι ευγονικοί φόβοι για την απώλεια του σφρίγγου και της αναπαραγωγικής ικανότητας των κατάλληλων κοινωνικών ομάδων αλλά και για την ανεπάρκεια τους απέναντι στη γονιμότητα των «εκφυλισμένων».

Εκείνο, όμως που, ίσως, καθιστά ακόμη πιο σαφές το μήνυμα της συγκεκριμένης ταινίας κατά των φυλετικών επιμειξιών είναι η πετυχημένη προβολή όλων των «ελαττωμάτων» που φέρνει μαζί του ο Κόμης στα θύματα του. Ο Renfield από επιτυχημένος μεσίτης, έπειτα από την επίθεση του Dracula, μετατρέπεται στον παρανοϊκό βοηθό του που τρέφεται με το αίμα μυγών και αραχνών. Η στάση του σώματος του είναι σχεδόν πάντα καμπουριαστή, οπτικοποιώντας την εξελικτική «υποτροπή» που προκάλεσε η επαφή αυτού του εκπροσώπου της αστικής τάξης με τις διεφθαρμένες πρακτικές της ευρωπαϊκής αριστοκρατίας. Η Lucy και η Mina στερούνται κάθε ίχνος ζωτικότητας και θέλησης και όχι μόνο ακολουθούν τις διαταγές του Κόμη αλλά υιοθετούν και κάποιες από τις συμπεριφορές του. Και οι δύο γυναίκες μετά τις νυχτερινές επισκέψεις που δέχτηκαν από το Dracula εμφάνισαν, όπως προαναφέρθηκε, «ανώμαλες» ερωτικές επιθυμίες. Η γυναίκα αποκτά έναν περισσότερο ενεργητικό ρόλο, δείγμα της πνευματικής και ηθικής της κατάπτωσης, και ο άνδρας, όπως παρουσιάζεται στο πρόσωπο του Renfield, εμφανίζει πιο γυναικεία χαρακτηριστικά «...με θηλυπρεπή εμφάνιση και λεπτεπίλεπτο τρόπο»⁸⁷. Το αποτέλεσμα, λοιπόν, της επαφής με το ξένο αριστοκράτη από τη Ν.Α. Ευρώπη φαίνεται να είναι αναπόφευκτο. Το ανώτερο γενετικό υλικό του Αμερικάνου, όσο υπήρχε στη χώρα «ελαττωματικό» πρωτόπλασμα, δε θα ήταν ασφαλές ποτέ. Και αυτός ήταν ο λόγος που οι Αμερικάνοι ευγονιστές, επτά περίπου χρόνια μετά τη ψήφιση του νόμου Johnson- Reed, ακόμη επέμεναν στο να τονίζουν την ανάγκη να παραμείνουν κλειστές οι πύλες των Η.Π.Α.

Βέβαια για την Angela Marie Smith η έννοια της μεταδοτικής μόλυνσης, που υπάρχει διάχυτη μέσα στο έργο, υπονομεύει τις ίδιες τις ευγονικές αρχές που υποτίθεται πως η ταινία προωθεί. Η αναπαραγωγική διαδικασία δεν είναι πια ο

⁸⁷ όπ. π., σ. 342.

βασικός τρόπος μεταφοράς κληρονομικών χαρακτηριστικών, μπορούν να «κολλήσουν» και κάποια από τα «ελαττώματα». Η παραπάνω θέση στηρίζεται στο γεγονός πως τα θύματα του Dracula διαφθείρονται, αποκτούν τα «ελαττώματα» χωρίς να υπάρχει αναπαραγωγή. Το ελάττωμα αποκτιόταν μέσω του αίματος. Το αίμα, η παλαιότερη μεταφορά για την κληρονομικότητα, μέσα από την ταινία, έπαυε να αφορά αποκλειστικά την αναπαραγωγή και τα κληρονομικά χαρακτηριστικά και σχετιζόταν και με εξωγενείς παράγοντες και επίκτητα χαρακτηριστικά. Οι βιολογικές διεκδικήσεις των ευγονιστών στη φυλετική ανωτερότητα φαίνονταν να υπονομεύονταν από την ίδια την ευγονική ρητορική του αίματος.

Η μελέτη των αγγλικών λέξεων για την κληρονομικότητα (heredity) και την μεταδοτική μόλυνση (contagion), αποδεικνύει πως γλωσσικά και πολιτισμικά οι δύο αυτές λέξεις συχνά ταυτίζονταν, στα περιεχόμενα που είχαν, στον τρόπο που χρησιμοποιούνταν και στη «σχέση» τους με το αίμα⁸⁸. Οι διάφορες μολυσματικές ασθένειες προκαλούνταν από μικρόβια. Η κληρονομικότητα καθοριζόταν από το σπερματικό πλάσμα. Στην αγγλική γλώσσα η λέξη για το μικρόβιο είναι germ και για το σπερματικό πλάσμα germ plasm. Και στις δύο περιπτώσεις σήμαιναν τους μικροσκοπικούς σπόρους που επέτρεπαν το ελάττωμα, είτε επρόκειτο για κάποια ασθένεια είτε για κάποιο κληρονομικό χαρακτηριστικό, να αναπαραχθεί, να περάσει σε άλλα σώματα. Η σύγχυση στα ακριβή νοήματα των δύο λέξεων εντάθηκε με την αναγνώριση του αίματος ως μέσου μόλυνσης από ασθένειες όπως η ελονοσία και την εισαγωγή των τεστ αίματος για τον τύφο και τη σύφιλη. Το αίμα, το πρωτόπλασμα μολυνόταν και από εξωγενείς παράγοντες. Ωστόσο η καθημερινή χρήση της λέξης «αίμα» δεν αποσαφήνιζε πότε η μόλυνση προήλθε από κάποια μεταδοτική ασθένεια και πότε αφορούσε κληρονομικά στοιχεία. Και στις δύο περιπτώσεις το αποτέλεσμα ήταν ίδιο, ήσουν μολυσμένος και μπορούσες να μολύνεις και άλλους. Οι υψηλοί πυρετοί, για παράδειγμα, που οφείλονταν στην ελονοσία, ήταν δυνατό να προκαλέσουν ανωμαλίες στον οργανισμό που θα μπορούσαν να κληρονομηθούν. Καθιστώντας το αίμα «ευάλωτο» σε εξωτερικούς κινδύνους και η γκάμα των ασθενειών που μπορούσαν να χαρακτηριστούν κληρονομικές και το πεδίο δράσης των ευγονιστών διευρύνονταν. Συνεπώς παρόλο που η έμφαση δίνεται στη σχέση αίματος και περιβάλλοντος, και όχι στην αναπαραγωγική διαδικασία, δε θα μπορούσε

⁸⁸ Pernick S. Martin, “Eugenics and Public Health in American History”, *American Journal of Public Health*, Vol. 87, No. 11, November 1997, σ. 1769.

να ιδωθεί ως μια κριτική του ευγονισμού, καθώς συμβάδιζε με τις αρχές του αναμορφωμένου ευγονισμού και παρείχε τα επιχειρήματα για την περαιτέρω διάδοση του ευγονισμού.

Βέβαια με αυτόν τον τρόπο ακόμη και οι πιο «κατάλληλες», οι πιο «ικανές» ομάδες μπορούσαν να εμφανίσουν τα ελαττώματα των «κατώτερων» ανθρώπων. Οι ιεραρχήσεις των ευγονιστών, που τόσο πολύ πάσχιζαν να διατηρήσουν, κλονίζονταν. Η μόλυνση των εκπροσώπων της αστικής τάξης έρχεται έπειτα από την «εξωτερική» μόλυνση του αίματος τους. Στην κινηματογραφική απόδοση του *Dracula* ο *Renfield*, η *Lucy* και η *Mina* εμφάνισαν συμπεριφορές παρανοϊκές και άκρατης σεξουαλικότητας αφού τους είχε δαγκώσει ο *Dracula*. Όμως αν το δάγκωμα παραπέμπει στη σεξουαλική πράξη και τα αρκετά συγκεχυμένα περιεχόμενα που έδιναν στο αίμα επιτρέπουν, ακόμη, την ταύτιση του με την κληρονομικότητα, τότε σαφέστατα δεν μας παρουσιάζονται οι θέσεις του ευγονισμού; Πρώτα έχουμε την επαφή με έναν από τους κλασικούς, για τους ευγονιστές, φορείς κατώτερου πρωτοπλάσματος, έναν μετανάστη από τη Ν.Α. Ευρώπη και στη συνέχεια απεικονίζονται οι συνέπειες αυτής της συνένωσης.

Για ποιο λόγο, όμως, αυτές οι θέσεις, οι τόσο διαδεδομένες στην αμερικάνικη κοινωνία, παρουσιάζονταν μέσω μεταφορών και συμβολισμών; Στο σημείο αυτό είναι απαραίτητες ορισμένες διευκρινίσεις. Το φιλμ εκδόθηκε σε μια εποχή όπου υπήρχε αρκετή λογοκρισία στον κινηματογράφο. Ενδιαφέρον παρουσιάζουν κάποιες ενέργειες των παραγωγών και των *Universal Studios* προκειμένου να η ταινία να ακολουθεί τις «προδιαγραφές». Ο *E.M. Asher*, συνεργαζόμενος παραγωγός στα *Universal*, είχε στείλει αντίτυπα τόσο της νουβέλας του *Stoker* όσο και μιας παλαιότερης θεατρικής προσαρμογής της νουβέλας, στον *Colonel Jason S. Joy*, διαχειριστή του Κώδικα Παραγωγής (*Production Code*), προκειμένου να επισημάνει ποια σημεία θα μπορούσαν να λογοκριθούν⁸⁹. Αλλά και ένας από τους πιο ένθερμους υποστηρικτές της ταινίας, ο γιος του ιδιοκτήτη των *Universal* και υπεύθυνος παραγωγής, *Carl Lammler Jr.*, υπήρξε ιδιαίτερα ενοχλημένος από κάποιες ομοφυλοφιλικές αναφορές και την ύπαρξη ενός παθιασμένου φιλιού μεταξύ του κύριου πρωταγωνιστή και ενός θύματος του, που υπήρχαν στο σενάριο, και ζήτησε την αλλαγή τους⁹⁰. Κάποιες από τις αναπαραστάσεις της ταινίας, λοιπόν, έπρεπε να

⁸⁹ Skal J. David, *όπ. π.*, σ. 116.

⁹⁰ *όπ. π.*, σ. 126.

έχουν περισσότερο μεταφορικό χαρακτήρα καθώς διαφορετικά δε θα μπορούσαν να προβληθούν.

Η κριτική που δεχόταν ο ευγονισμός, αναμφίβολα, αυξανόταν ολοένα, όμως τα πυρά προέρχονταν από συγκεκριμένους, κυρίως επιστημονικούς, κύκλους και δε φαίνεται να αφορούσαν την πλειοψηφία του αμερικάνικου κοινού. Πως αλλιώς μπορεί να εξηγηθεί το γεγονός πως ένα χρόνο μετά την έκδοση της ταινίας, στο Τρίτο Διεθνές Συνέδριο του Ευγονισμού, ο αριθμός των επισκεπτών των διάφορων εκθέσεων ξεπέρασε κατά αρκετές χιλιάδες τον αντίστοιχο του συνεδρίου του 1921, την εποχή της μεγάλης άνθισης του κινήματος⁹¹; Η κριτική και η δημοτικότητα του ευγονισμού μάλλον αυξάνονταν παράλληλα. Ωστόσο το γεγονός πως οι ενστάσεις ως προς το ευγονικό κίνημα περιορίζονταν σε συγκεκριμένους χώρους, κάνει αρκετά απίθανο ένα φιλμ, που δεν απευθυνόταν σε αυτό το εξειδικευμένο κοινό, να τις αναπαριστούσε. Εξάλλου δεν επρόκειτο για ανάλυση του συνόλου της ευγονικής θεωρίας αλλά για παρουσίαση των βασικότερων σημείων της. Έτσι εκείνο που έφτανε στο μέσο Αμερικάνο θεατή ήταν οι κεντρικές αρχές του αναμορφωμένου ευγονισμού που επικράτησε τη δεκαετία του 1930 και όχι οι διάφορες επιστημονικές διαμάχες.

Frankenstein

Παρόμοιες αναθεωρημένες θέσεις παρουσιάζονταν και στην άλλη ταινία τρόμου που κυκλοφόρησε στα 1931, στον *Frankenstein* του James Whale. Πρόκειται για την ιστορία του επιστήμονα Henry Frankenstein και την προσπάθεια του να δημιουργήσει ζωή με τεχνητά μέσα. Αφού ο Henry και ο βοηθός του, ο Fritz, κατορθώνουν να εξασφαλίσουν σώμα και εγκέφαλο για το εγχείρημα τους, τους ξανασυναντάμε στο εργαστήριο του πρώτου, όπου με τη βοήθεια του ηλεκτρικού ρεύματος ο Frankenstein κατορθώνει να γεννήσει ζωή στο δημιούργημα του. Ωστόσο η δολοφονία του Fritz, όταν αυτός κορόιδεψε το δημιούργημα του Frankenstein, οδήγησαν το νεαρό επιστήμονα στην απόφαση να το θανατώσει. Ο καθηγητής Waldman, παλιός δάσκαλος του Frankenstein, που ανέλαβε το έργο αυτό, επίσης

⁹¹ Rydell Robert, Cogdell Christina, Largent Mark, “The Nazi Eugenics Exhibit in the United States, 1934-1943” στο Currell Susan, Cogdell Christina (Eds), όπ. π...σ. 363.

δολοφονήθηκε, όπως και ένα μικρό κορίτσι. Τελικά ο Frankenstein οδηγείται από το δημιούργημα του σε έναν παλιό μύλο. Το πλήθος των χωρικών που είχε κυνηγήσει το πλάσμα έβαλε φωτιά στο μύλο, αναγκάζοντας το να πετάξει τον Henry στο έδαφος, προτού πέσει και το ίδιο μέσα στις φλόγες. Στην τελευταία σκηνή βλέπουμε τον Henry να αναρρώνει στο κρεβάτι με την αρραβωνιαστικιά του στον πλευρό του και τον πατέρα του, Βαρόνο Frankenstein, να πίνει «σε έναν γιο στον Οίκο των Frankenstein».

Η ετεροσεξουαλική αναπαραγωγική διαδικασία, και εδώ, αντικαθιστάται από μια παρεκκλίνουσα πράξη αναπαραγωγής. Η αναπαραγωγή επιτυγχάνεται όχι από ένα ετεροφυλόφιλο ζευγάρι αλλά από τη συνεργασία δύο ανδρών, του Henry και του παραμορφωμένου βοηθού του. Σύμφωνα με την ευγονική σκέψη, το προϊόν μιας τέτοιας συνεύρεσης δε θα μπορούσε παρά να είναι τερατώδες. Πληθώρα μελετών, όπως αυτές των οικογενειών Juke και Kallikak, που αποδείκνυε την κληρονομική φύση των διαφόρων πνευματικών ασθενειών και η μεγάλη δημοτικότητα που αυτές γνώριζαν πρόσφεραν εύκολους συσχετισμούς στους θεατές. Ο εκφυλισμένος απόγονος, λοιπόν, ήταν βέβαιο πως θα επιχειρούσε να μολύνει λευκές γυναίκες. Η σκηνή όπου το δημιούργημα του Frankenstein μπαίνει κρυφά στην κρεβατοκάμαρα της αρραβωνιαστικιάς του Henry, της Elizabeth, φαίνεται να επιβεβαιώνει τους παραπάνω φόβους. Το νυφικό που φοράει η πρωταγωνίστρια τη στιγμή της διάρρηξης τονίζει ακόμη περισσότερο την απειλή που τα διάφορα τέρατα των ευγονιστών αποτελούσαν για τη λευκή γυναίκα και το θεσμό της οικογένειας. Αν και το μοναδικό έγκλημα του Τέρατος στη συγκεκριμένη σκηνή είναι η εισχώρηση του στο υπνοδωμάτιο της νεαρής κοπέλας, χωρίς να την απειλεί με κανέναν άλλο τρόπο, οι πράξεις του παρουσιάζονται να ακολουθούν ακριβώς το στερεότυπο του διαφυλετικού βιασμού⁹². Και για τους ευγονιστές ο βιασμός μιας γυναίκας από έναν αλλόφυλο άνδρα συνιστούσε ένα από τα απεχθέστερα εγκλήματα καθώς όχι μόνο ατίμαζε και μολυνε τη γυναίκα αλλά και την ίδια τη φυλή της.

Ο Henry στην προσπάθειά του να προστατέψει τη μέλλουσα νύφη του από το Τέρας, την είχε κλειδώσει στο υπνοδωμάτιο της. Ωστόσο αυτή του η πράξη, όταν η Elizabeth δέχθηκε την επίθεση, ήταν που εμπόδισε τη νεαρή κοπέλα να ξεφύγει. Έτσι ο πρωταγωνιστής εμφανίζεται ανίκανος να προφυλάξει την αγαπημένη από τις απειλές σε αντίθεση με το Τέρας που αποδεικνύεται πιο αποτελεσματικό όσον αφορά

⁹² Smith Angela Marie, *όπ. π.*, σ. 347.

την πραγματοποίηση των στόχων του. Το εμπόδιο που του έθεσε ο Henry δε σταμάτησε την είσοδο του Τέρατος στο υπνοδωμάτιο. Η «έλευση» της εργατικής τάξης, στην οποία σαφέστατα παραπέμπει η ενδυμασία του Τέρατος, φαίνεται να μην μπορεί να εμποδιστεί από την παλιά αριστοκρατία. Η ζωτικότητα που επιδείκνυε η ομάδα των εργατών, όπως φανερώνει η συγκεκριμένη σκηνή, έρχεται σε κατάφορη αντίθεση με την ανεπάρκεια του ευγενή επιστήμονα και να προφυλάξει την αγαπημένη του αλλά και να μην την ρίξει, έστω και άθελα του, με το να την εγκλωβίσει στο δωμάτιο της, στην αγκαλιά του Τέρατος. Γιατί αν και η αντίδραση της Elizabeth μόλις αντίκρισε το Τέρας κάθε άλλο παρά θετική ήταν, το γεγονός πως είναι ο αρραβωνιαστικός της που την έχει εγκλωβίσει στο δωμάτιο της, ίσως, να εμπεριέχει μια έμμεση αναφορά στις ευθύνες που φέρουν οι αρσενικοί εκπρόσωποι της κάθε τάξης για τις επιλογές των γυναικών. Αν οι άνδρες δεν είχαν απολέσει το σφρίγος τους και αντεπεξέρχονταν στα καθήκοντα τους, οι γυναίκες δε θα κινδύνευαν από τα διάφορα τέρατα αλλά ούτε και θα έστρεφαν το ενδιαφέρον τους προς τις «ελαττωματικές» ομάδες και στις «αρρωστημένες» συνήθειες τους.

Όμως, για ποιο λόγο οι ευγονιστές έδειχναν ενδιαφέρον για την επικράτηση της εργατικής τάξης έναντι της αριστοκρατικής, από τη στιγμή που και οι δύο ομάδες θεωρούνταν «κατώτερες»; Η άποψη των ηγετικών μορφών του ευγονισμού πως οι επιστήμονες προέρχονταν κατεξοχήν από την αστική τάξη μας υποχρεώνει να μην αντιμετωπίσουμε το Henry ως απλό εκπρόσωπο της αριστοκρατίας⁹³. Η ενασχόληση του με τις επιστήμες τον συνδέει ξεκάθαρα με την αστική τάξη. Έτσι η εργατική τάξη δεν επικρατούσε μόνο έναντι των αριστοκρατών αλλά και απέναντι στην αστική τάξη. Η δυναμικότητα των κατώτερων αυτών τάξεων, τα ιδιαίτερα υψηλά ποσοστά γεννήσεων που σημείωναν, απειλούσαν και την ίδια την αστική τάξη. Πως όμως οι θεατές, που στην πλειοψηφία τους προερχόταν από τις κατώτερες τάξεις, ήταν δυνατό να ταυτιστούν με τέτοιες απόψεις; Για τον αμερικάνικο ευγονισμό ξεχωριστή θέση μεταξύ των ικανών είχαν και οι λευκοί Προτεστάντες της χώρας, από τις τάξεις των οποίων προερχόταν και η αστική τάξη⁹⁴. Η αναγνώριση μιας λευκής προτεσταντικής ομάδας παρά την ανομοιογένεια της και η απόδοση ικανοτήτων σε όλα τα μέλη της παρείχε τη δυνατότητα σε όσους βρίσκονταν στα χαμηλότερα στρώματα της να ξεχωρίσουν, να ανέλθουν κοινωνικά και τους διαφοροποιούσε από τα υπόλοιπα μέλη

⁹³ Kevles, όπ. π., σ. 47.

⁹⁴ όπ. π., σ. 47.

των κατώτερων λαϊκών τάξεων, διευκολύνοντας την ταύτιση τους με την αστική τάξη, στην οποία βάσει των ικανοτήτων τους θα μπορούσαν κάποτε να ανήκουν.

Η απειλή των υποτιθέμενων αληθινά ελαττωματικών ομάδων γίνεται εμφανής και στην εξωτερική εμφάνιση του Τέρατος. Από την πρώτη στιγμή της εμφάνισης του Τέρατος στην οθόνη διακρίνει κανείς μια φιγούρα που απείχε κατά πολύ από το ευγονικό πρότυπο εμφάνισης και ομορφιάς. Το πρόσωπο του δημιουργήματος του Henry με τα εξέχοντα φρύδια, το τεράστιο μέτωπο, το έντονο σαγόκι και ζυγωματικά δεν εμφάνιζε τις ιδανικές αναλογίες των αρχαιοελληνικών γλυπτών των ευγονικών εκθέσεων που αντιπροσώπευαν την τελειότητα των Αγγλοσαξόνων. Προκειμένου να τονιστεί αυτή η διαφοροποίηση το Τέρας του Whale απόλεσε και άλλα από τα χαρακτηριστικά του λογοτεχνικού αδερφού του. Το Τέρας της Shelley μπορεί να ήταν αποκρουστικό και δυσανάλογα ογκώδες, όμως, διέθετε νοημοσύνη και την ικανότητα να μαθαίνει και να μιλάει καθαρά.. Το κινηματογραφικό Τέρας, αν και ήταν επίσης μεγαλόσωμο, υπήρξε αδέξιο και απλοϊκό στη σκέψη και στην ομιλία, δηλαδή, εμφάνιζε όλα εκείνα τα χαρακτηριστικά που καθιστούσαν κάποιον «ανόητο» για τους ευγονιστές. Τα «ανόητα» άτομα θεωρούνταν ένα είδος υποανάπτυκτης ανθρωπότητας, «ένας...οργανισμός μικρής νόησης αλλά μεγάλης σωματικής δύναμης»⁹⁵. Ο χαρακτηρισμός του Τέρατος ως «άγριου εγκληματία» θα του αποδώσει ένα ακόμη από τα γνωρίσματα της «ανοησίας» -συνά εγκληματίες κατατάσσονταν στην κατηγορία των ανόητων- ενισχύοντας τις ευγονικές θέσεις για το κίνδυνο που συνιστούσε η συγκεκριμένη «ασθένεια» για την αμερικάνικη κοινωνία. Αλλά και η παραμορφωμένη εξωτερική εμφάνιση του βοηθού του Henry, του άνδρα που συμμετείχε στη δημιουργία του Τέρατος, τόνιζε την ευγονική σύνδεση εξωτερικής εμφάνισης και χαρακτήρα, καθώς παρουσίαζε μια δύσμορφη φιγούρα να παίρνει μέρος σε διεστραμμένες πρακτικές. Το ευγονικό κίνημα για μια ακόμη φορά ενθάρρυνε τη σύνδεση εμφανών εξωτερικών και διανοητικών χαρακτηριστικών με συγκεκριμένες απειλές της αμερικάνικης κοινωνίας, ενισχύοντας περαιτέρω την παγίωση διαφόρων ομάδων ως εχθρών του έθνους και της φυλής.

Οι δημιουργοί της ταινίας, ωστόσο, προχώρησαν και ένα βήμα παραπέρα και παρέιχαν και την ευγονική αιτιολόγηση των παραπάνω. Η προσθήκη της κλοπής ενός μη φυσιολογικού εγκεφάλου από το βοηθό Fritz, στην κινηματογραφική απόδοση της νουβέλας, για να χρησιμοποιηθεί στο δημιούργημα του Henry αποδείκνυε τους

⁹⁵ όπ. π., σ. 78

ευγονικούς ισχυρισμούς της αποκάλυψης του χαρακτήρα στην εξωτερική εμφάνιση. Τα λόγια του καθηγητή Waldman για το συγκεκριμένο εγκέφαλο πως «...η σπανιότητα των εγκεφαλικών ελίκων στον εμπρόσθιο λοβό σε σύγκριση με αυτών του φυσιολογικού εγκέφαλου και ο ευδιάκριτος εκφυλισμός του μεσαίου εμπρόσθιου λοβού...ταιριάζουν καταπληκτικά με την ιστορία του νεκρού άνδρα που βρίσκεται μπροστά μας, του οποίου η ζωή υπήρξε μια [ζωή]...βίας και φόνου», που αναμφίβολα είχαν τροφοδοτηθεί από την ευγονική ορολογία για την εγκληματικότητα και τον εκφυλισμό, εξηγούσαν τη συμπεριφορά του Τέρατος. Ήταν αποκρουστικό, βίαιο και διεστραμμένο επειδή οι «διεστράμμενοι», όπως ήδη έχει διαφανεί, δημιουργοί του είχαν δώσει έναν εγκληματικό εγκέφαλο. Δεν είναι μάλλον καθόλου τυχαίο πως εκείνος που φέρνει το μη φυσιολογικό εγκέφαλο είναι ο δύσμορφος βοηθός καθώς μια τέτοια σύνδεση τόνιζε την κληρονομική φύση της διαστροφής και της εγκληματικότητας.

Όμως το να έχει κανείς ελαττωματικούς «γονείς» σήμαινε πως θα μεγάλωνε και σε ένα προβληματικό περιβάλλον. Τι περιβάλλον θα μπορούσαν να του παρέχουν δύο ομοφυλόφιλοι άνδρες, ο ένας εκ των οποίων, αν κρίνουμε από την εμφάνιση του και ακολουθώντας την ευγονική λογική, υστερούσε και διανοητικά; Το Τέρας πριν την επίθεση του στην Elizabeth, ήρθε αντιμέτωπο με τα βασανιστήρια του Fritz, την απόπειρα δολοφονίας του από τον καθηγητή Waldman και την αδιαφορία και την εγκατάλειψη από τον Henry. Η επίθεση προς την αρραβωνιαστικιά του Henry αλλά και ο κατά λάθος πνιγμός του μικρού κοριτσιού μπορούν να ιδωθούν και ως συνέπειες της κακοποίησης και της παραμέλησης που βίωσε το Τέρας από τη στιγμή της δημιουργίας του. Έτσι, αν και η καταδίκη των ικανοτήτων των δημιουργών του Τέρατος ως γονιών είναι περισσότερο εμφανής στο λογοτεχνικό κείμενο, κυρίως γιατί το Τέρας μπορεί να εκφράσει συναισθήματα εγκατάλειψης, και στο φιλμ γίνεται εμφανής η αποδοκιμασία των «γονιών». Μια τέτοια, όμως, αναγνώριση του περιβάλλοντος στη διαμόρφωση του χαρακτήρα ερχόταν σε αντίθεση με το βιολογικό ντετερμινισμό του ευγονισμού. Ωστόσο, στη δεκαετία του 1930, με την υιοθέτηση και περιβαλλοντολογικών παραγόντων από τον αναμορφωμένο ευγονισμό τέτοιες θέσεις δεν ήταν αντικρουόμενες. Οι γονείς επηρέαζαν το περιβάλλον που μεγάλωναν τα παιδιά τους, αλλά ο τρόπος με τον οποίο επιδρούσαν σε αυτό το περιβάλλον είχε να κάνει με το ποιοι ήταν οι γονείς, και αυτό που καθόριζε τους γονείς ήταν και πάλι η βιολογία. Άρα το φιλμ δεν αμφισβητεί το καθαρά βιολογικό χαρακτήρα της κληρονομικότητας, αλλά αντικατοπτρίζει τον αναμορφωμένο ευγονικό λόγο που

επέτρεπε τη συνύπαρξη βιολογίας και περιβάλλοντος ή μάλλον ορθότερα που έκρυβε τη βιολογία κάτω από το περιβάλλον.

Βέβαια αυτό δεν είναι το μοναδικό σημείο όπου η έμφαση φαίνεται να δίνεται στους εξωτερικούς παράγοντες. Τα δύο λιποθυμικά επεισόδια του Henry έλαβαν χώρα έπειτα από την επίτευξη του επιστημονικού του στόχου και μετά τη συνάντηση του με την αρραβωνιαστικιά του, όταν αυτή αποφάσισε να τον επιστρέψει πίσω στον πολιτισμό. Η σύνδεση του πολιτισμού και της αδυναμίας του νεαρού επιστήμονα είναι ξεκάθαρη. Αν ήταν ο σύγχρονος τρόπος ζωής που αδυνατούσε αυτήν την ικανή ομάδα, τότε το περιβάλλον δεν καθόριζε το χαρακτήρα και την υγεία; Αυτή, όμως, θέση κλόνιζε συθέμελα το ευγονικό κίνημα, καθώς μια τέτοια αποδοχή αποδείκνυε πως δεν υπήρχαν από τη φύση ικανοί και ανίκανοι, πως η ανθρωπότητα δεν ιεραρχούταν. Κάτω από τις κατάλληλες συνθήκες όλοι θα μπορούσαν να αποδειχθούν ικανοί. Αλλά ποιες ήταν αυτές οι συνθήκες; Ο σύγχρονος πολιτισμός μέσω της δημόσιας εκπαίδευσης, της κοινωνικής πρόνοιας, των υγειονομικών ελέγχων ευνοούσε την επιβίωση των λιγότερο ικανών. Η δαρβίνεια φυσική επιλογή παρεμποδιζόταν. Από πολύ νωρίς οι ευγονιστές, ακολουθώντας την παρακαταθήκη που τους είχε αφήσει το κίνημα του κοινωνικού δαρβινισμού, είχαν απορρίψει κάθε είδους παρέμβαση που επέτρεπε την επιβίωση ακατάλληλων ομάδων. Η παρέμβαση στις φυσικές διαδικασίες ήταν θεμιτή μόνο αν επιτάχυνε την εξέλιξη του ανθρώπινου είδους, αν ενίσχυε τους ικανούς. Η έμφαση στο περιβάλλον δεν αφορούσε την επίδραση του αλλά τις καταστρεπτικές συνέπειες που η αντικατάσταση των νόμων της φύσης έκρυβε για τις ικανές ομάδες.

Εκείνο που παρατηρεί κανείς μελετώντας τις συγκεκριμένες ταινίες είναι η ύπαρξη δύο διαφορετικών νοσηματοδοτήσεων του περιβάλλοντος. Υπήρχε το περιβάλλον των επικριτών του ευγονισμού και το προερχόμενο από την ευγονική επιχειρηματολογία. Σίγουρα και τα δύο περιβάλλοντα αφορούσαν τους εξωγενείς παράγοντες. Ωστόσο για τους ευγονιστές το περιβάλλον φαίνεται να εξαρτιόταν από τη βιολογία. Ο τρόπος που το περιβάλλον επιδρούσε στις διάφορες πληθυσμιακές ομάδες είχε άμεση σχέση με το πώς ο άνθρωπος διαχειριζόταν το περιβάλλον, δηλαδή με την ικανότητα του, το πρωτόπλασμα του. Οι αιτίες της αποδυνάμωσης των ικανών και της ενίσχυσης των κατώτερων βρίσκονταν στις λανθασμένες παρεμβάσεις των ανθρώπων στη φυσική επιλογή. Υιοθετώντας ένα τέτοιο νόημα του περιβάλλοντος οι ευγονιστές κατόρθωσαν και να ακυρώσουν το βασικότερο σημείο της κριτικής που δέχονταν, τη μη αναγνώριση του περιβάλλοντος και άρα και την αδιαφορία για τα

καθημερινά προβλήματα των Αμερικάνων, αφού πλέον το περιλάμβαναν στο λόγο τους, αλλά και να μην αποχωρήσουν στην πραγματικότητα ούτε στο ελάχιστο από τις θέσεις τους.

Αυτό που γίνεται σαφές είναι πως ο ισχυρός ευγονισμός των προηγούμενων δεκαετιών δεν παρήκμαζε. Το γεγονός πως οι συγκεκριμένες ταινίες δεν προέρχονταν από το ευγονικό κίνημα, δεν αποτελούσαν επίσημο προπαγανδιστικό υλικό του κινήματος, ενισχύει την παραπάνω θέση. Η παρουσία, έστω και θραυσμάτων, της ευγονικής θεωρίας σε ένα τόσο δημοφιλές μέσο ψυχαγωγίας επιβεβαίωνε πως ο ευγονισμός, ακόμη και τώρα, αποτελούσε αναπόσπαστο κομμάτι της αμερικάνικης κοινωνίας. Οι θεατές ήταν τόσο εξοικειωμένοι με την ευγονική θεματολογία που όχι μόνο δεν ενοχλούνταν από αυτήν αλλά όπως φάνερωνε η επιτυχία των έργων αυτών, την ενστερνιζόταν κιόλας. Μάλιστα υπήρξε τέτοια η διάδοση του που ακόμη και αντίθετες μέχρι τότε απόψεις γίνονταν δεκτές, χωρίς τον παραμικρό κλονισμό της αξιοπιστίας του. Η κοινωνική απήχηση του, ακόμη το διάστημα αυτό, δεν είχε πληγεί στο ελάχιστο.

Ταυτόχρονα, όμως, με την επιβεβαίωση της δημοτικότητας του ευγονισμού που φανερώνουν, αυτές οι ταινίες πετύχαιναν και την περαιτέρω διάδοση του ευγονισμού. Μέσα από την οπτικοποίηση αυτών των θεμάτων, οι ευγονικές θέσεις μπορούσαν να διαδοθούν πολύ πιο άμεσα και αβίαστα. Ο θεατής δε χρειαζόταν να έρθει σε επαφή με πολύπλοκες θεωρίες και αυστηρούς επιστήμονες για να γνωρίσει τον ευγονισμό. Η γνωριμία γινόταν μέσα από τη διασκέδαση του. Η εκλαΐκευση αυτή του ευγονισμού μέσα από τη διείσδυση του στον κινηματογράφο συνέβαλλε αποφασιστικά στην άνοδο της δημοτικότητας του και φαίνεται να υπήρξε από τους βασικότερους λόγους της τεράστιας απήχησης και διάρκειας του κινήματος στις Η.Π.Α.

7. *Επίλογος*

Η έλευση της δεκαετίας του 1930 είδε μεγάλες κινηματογραφικές παραγωγές να αντλούν από το οπλοστάσιο του ευγονισμού ρατσιστικές ιδέες και κατασκευές. Σίγουρα δεν ήταν η πρώτη φορά που η μεγάλη οθόνη εμπνεόταν από την ευγονική θεωρία. Αν και το συγκεκριμένο χρονικό διάστημα οι ευγονιστές είχαν υιοθετήσει αντίθετες μέχρι πρότινος με τις αρχές τους ιδέες, διακινδυνεύοντας την αξιοπιστία

του κινήματος, ο *Dracula* και ο *Frankenstein* σημείωσαν τεράστια εισπρακτική επιτυχία, αποδεικνύοντας περίτρανα τη θέση που συνέχισε να κατέχει ο ευγονισμός στον αμερικάνικο νου.

Η άμεση σχέση της κάθε κινηματογραφικής ταινίας, και κυρίως των λεγόμενων εμπορικών, με τη στιγμή που τη γεννά αναδεικνύουν τον κινηματογράφο ως μια, σε μεγάλο βαθμό, από τις πιο αξιόπιστες πηγές για τη μελέτη διαφόρων κοινωνιών και περιόδων. Με το *Broken Blossoms* του D.W.Griffith, μιας από τις πρώτες ψυχαγωγικές ταινίες, μετά το τέλος του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, με μια καθαρά ευγονική αντιμετώπιση του παρουσιαζόμενου διαφυλετικού έρωτα διαπιστώνουμε τη διάχυση των ευγονικών ιδεών σε ευρύτερα στρώματα του πληθυσμού και γινόμαστε μάρτυρες της πρώτης επικράτησης του ευγονισμού στην αμερικάνικη κοινωνία.

Αν ο ευγονισμός είχε επικρατήσει σε ένα σημαντικό τμήμα του αμερικάνικου πληθυσμού, όπως φανέρωνε η επιτυχία της παραπάνω ταινίας, χωρίς κάποια συστηματική προσπάθεια, τα αποτελέσματα ενός οργανωμένου εγχειρήματος διάδοσης του ευγονισμού, σίγουρα θα ήταν θεαματικά. Έτσι η δεκαετία του 1920 γέννησε τους διαγωνισμούς Fitter Fit Family, τις επιτροπές συνεργασίας, τις ευγονικές εκθέσεις, για την προώθηση των ευγονικών θέσεων. Ωστόσο, η αρχή της επόμενης δεκαετίας είδε τους ευγονιστές να αναγνωρίζουν τη σημασία του περιβάλλοντος. Αυτή η υιοθέτηση απαξίωνε το βιολογικό ντετερμινισμό του ευγονισμού, δηλαδή τον ίδιο τον ευγονισμό. Αντιμέτωποι με τις συνέπειες της Μεγάλης Ύφεσης, οι ευγονιστές, αν ήθελαν να διατηρήσουν την ισχύ τους, έπρεπε να παράσχουν λύσεις στα άμεσα προβλήματα των Αμερικάνων και όχι να προτείνουν μέτρα για τη μελλοντική βελτίωση της αμερικάνικης κοινωνίας. Επρόκειτο, δηλαδή, για ένα τέχνασμα, προκειμένου να μπορέσουν οι ευγονιστές να διατηρήσουν και, γιατί όχι, να αυξήσουν τη δημοτικότητα τους στα ιδιαίτερα δύσκολα εκείνα χρόνια

Η ασφυκτική πραγματικότητα της δεκαετίας του 1930 δημιούργουσε την ανάγκη της φυγής, έστω και προσωρινής, από αυτήν. Ο κινηματογράφος, παρέχοντας «απελευθέρωση» από την άσχημη καθημερινότητα με φθινό εισιτήριο, γρήγορα αναδείχθηκε ως η μοναδική βιομηχανία που γνώριζε άνθιση το συγκεκριμένο χρονικό διάστημα. Και ενώ δύο χρόνια μετά την κατάρρευση του Χρηματιστηρίου της Νέας Υόρκης η κατάσταση δε φαινόταν να βελτιώνεται, οι θεατές έβλεπαν για πρώτη φορά στη μεγάλη οθόνη τον *Dracula* και τον *Frankenstein*. Ο εκπρόσωπος της παλιάς αριστοκρατίας που έφτανε μετανάστης από τη Ν.Α. Ευρώπη και ο σωματώδης,

αποκρουστικός και «ανόητος» εκπρόσωπος της εργατικής τάξης, οι «κακοί» των ευγονιστών, διατηρούνται και για μια ακόμη φορά απειλούν τη γυναίκα της αστικής τάξης και το πρωτόπλασμα της χώρας. Ο ευγονισμός εξακολουθούσε να αιχμαλωτίζει την αμερικάνικη φαντασία.

Ωστόσο, αν η καταδίκη συγκεκριμένων εθνοτήτων ή τάξεων ως «εκφυλισμένων» υπήρξε συνέπεια της μεγάλης δημοτικότητας που γνώριζε ο ευγονισμός πριν ογδόντα περίπου χρόνια, σήμερα δεν θα έπρεπε να συναντώνται αντίστοιχα παραδείγματα στη βιομηχανία του θεάματος. Φυσικά σε καμία περίπτωση δεν ισχύει κάτι τέτοιο. Η διατήρηση της εθνικής καταγωγής του αιμοδιψούς Dracula και της ταύτισης του Frankenstein με τις εργατικές τάξεις σε μετέπειτα παραγωγές, αλλά και η πληθώρα των ταινιών, εκπομπών, σήριαλ που στην πλειοψηφία των περιπτώσεων παρουσιάζουν ως εγκληματία τον Άλλο, είτε πρόκειται για το μανιακό δολοφόνο που προέρχεται από τα κατώτερα κοινωνικά στρώματα της αμερικάνικης επαρχίας, είτε για τους εγκληματίες με καταγωγή από τη νοτιοανατολική Ευρώπη αποδεικνύουν πως τα «θεμέλια», οι κληρονομίες του ευγονισμού υπήρξαν περισσότερο ανθεκτικά από όσο θα πίστευε κανείς. Αντί, λοιπόν, να αδιαφορούμε για εικόνες που παρουσιάζουν στερεότυπα συγκεκριμένες ομάδες ανθρώπων, θεωρώντας πως οι κοινωνίες μας έχουν μάθει από το παρελθόν, θα έπρεπε να επιδείξουμε πολύ μεγαλύτερη ευαισθησία στα οποιαδήποτε ρατσιστικά υπονοούμενα εμφανίζονται στην οθόνη. Ίσως, μόνο με αυτόν τον τρόπο και μέσα από τη σταθερή άρνηση μας να συμμετάσχουμε, είτε ως θεατές, είτε ως δημιουργοί στην αναπαραγωγή τέτοιων εικόνων, να επιτευχθεί τελικά η αποδυνάμωση της πολιτισμικής κληρονομιάς που μας κληροδότησε ο ευγονισμός.

Ταινίες

- *Broken Blossoms*, Griffith W.D., United Artists 1919.
- *Dracula*, Browning Tod, Universal 1931.
- *Frankenstein*, Whale James, Universal 1931.

Αρχεία

- www.eugenicsarchive.org

Βιβλιογραφία

- Άντερσον Μπένεντικτ, *Φαντασιακές Κοινότητες. Στοχασμοί για τις απαρχές και τη διάδοση του εθνικισμού*, Νεφέλη, Αθήνα 1997.
- Barkan Elazar, *The Retreat of Scientific Racism. Changing Concepts of Race in Britain and the United States between the World Wars*, Cambridge University Press, Cambridge 1992.
- Burke Thomas, *Limehouse nights: tales of Chinatown*, G. Richards, London 1916.
- Currell Susan, Cogdell Christina (Eds), *Popular Eugenics. National Efficiency and American Mass Culture in the 1930s*, Ohio University Press, Athens 2006.
- Frederick Osborn, *Preface to Eugenics*, Harper and Brothers, New York 1951.
- Garth S. Jowett, O' Donnell Victoria, *Propaganda and Persuasion*, Sage Publications, Thousand Oaks, 1999.
- Ernst Waltraud, Harris Bernard (Eds), *Race, Science and Medicine*, Routledge, New York and London 1999.
- Higham John, *Strangers in the Land. Patterns of American Nativism, 1860-1925*, Rutgers University Press, New Brunswick and London, 1992.
- Kevles J. Daniel, *In the Name of Eugenics. Genetics and the Uses of Human Heredity*, Alfred A. Knopf, New York 1999.
- Kostelanetz Richard (Ed), *Seeing through Shuck*, Ballantine, New York 1972.
- Kuhl Stefan, *The Nazi Connection: Eugenics, American Racism and German National Socialism*, Oxford University Press, Oxford 1994.

- Langford Barry, *Film Genre. Hollywood and Beyond*, Edinburgh University Press, Edinburgh 2005.
- McClintock Anne, *Imperial Leather: Race, Gender and Sexuality in the Colonial Conquest*, Routledge, New York 1995.
- McElvaine S. Robert, *The Great Depression, America 1929-1941*, Times Books, New York 1993.
- Larson J. Edward, *Sex, Race and Science. Eugenics in the Deep South*, Johns Hopkins University Press, Baltimore 1995.
- Pernick S. Martin, *The Black Stork. Eugenics and the Death of "Defective" Babies in American Medicine and Motion Pictures since 1915*, Oxford University Press, Oxford 1996.
- Popenoe Paul, Johnson Hill Roswell, *Applied Eugenics*, The Macmillan Company, New York 1918 στο www.gutenberg.org/etext/19560.
- Selden Steven, *Inheriting Shame. The Story of Eugenics and Racism in America*, Teachers College Press, New York 1999.
- Sevastakis Michael, *Songs of Love and Death. The Classical American Horror Film of the 1930s*, Greenwood Press, Westport 1993.
- Skal J. David, *The Monster Show. A Cultural History of Horror*, Plexus, London 1993.
- Sklar Robert, *Movie – Made America. A Cultural History of American Movies*, Vintage Books, New York 1994.
- Stoker Bram, *Dracula*, New American Library, New York 1960.
- Susman I. Warren, *Culture as History. The Transformation of American Society in the Twentieth Century*, Pantheon Books, New York 1984.
- Σωτηροπούλου Χρυσάνθη, Η Διασπορά στον Ελληνικό Κινηματογράφο. Επιδράσεις και Επιρροές στη Θεματολογική Εξέλιξη των Ταινιών της Περιόδου 1945-1986, Θεμέλιο, Αθήνα 1995.
- Φερρό Μάρκ, *Κινηματογράφος και Ιστορία, Μεταίχμιο*, Αθήνα 2002.

Άρθρα

- Boudreau Bicchieri Erica, "Yea, I have a Goodly Heritage : Health Versus Heredity in the Fitter Family Contests, 1920-1928", *Journal of Family History*, Vol. 30, 2005.

- Campbell C. G, “ The Present Condition of Eugenics”, *Journal of Heredity*, Vol 24, No 4, 1933.
 - Koshy Susan, “American Nationhood as Eugenic Romance”, *Differences. A Journal of Feminist Cultural Studies*, Vol. 12, No.1, 2001.
 - Laughlin H. Harry, “ The Eugenics Exhibit at Chicago. A Description of the Wall Panel Survey of Eugenics exhibited in the Hall of Science, Century Progress Exposition, Chicago, 1933-1934”, *Journal of Heredity*, Vol. 26, No 4, 1935.
 - Leon M. Sharon, “Hopelessly Entangled in Nordic Pre- Suppositions : Catholic Participation in the American Eugenics Society in the 1920s”, *Journal of the History of Medicine and Allied Sciences*, Vol 59, No 1, 2004.
- Lovett L. Laura, “ Fitter Families for Future Firesides : Popular Eugenics and the Construction of a Rural Family Ideal in the United States” στο www.yale.edu/agrarianstudies/papers/PopularEugenics.pdf
- Pernick S. Martin, “Eugenics and Public Health in American History”, *American Journal of Public Health*, Vol. 87, No. 11, November 1997.
 - Peter W. William, “Germany’s Sterilization Program”, *American Journal of Public Health*, Vol. 24, No. 3, 1934.
 - Popenoe Paul, “The German Sterilization Law”, *Journal of Heredity*, Vol. 25, No. 7, 1934.
- Smiley Gene, *Great Depression* στο <http://www.econlib.org/LIBRARY/Enc/GreatDepression.html>.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

004000073696